

अथ प्रथमं शिक्षापत्रम् ।

सदोद्विग्नमनाः कृष्णदर्शने क्लिष्टमानसः ॥
 लौकिकं वैदिकं चापि कार्यं कुर्वन्ननास्थया ॥ १ ॥
 निरुद्धवचनो वाक्यमावश्यकमुदाहरन् ॥
 मनसा भावयेन्नित्यं लीलाः सर्वाः क्रमागताः ॥ २ ॥
 सेवापि कायिकी कार्या निरुद्धेनैव चेतसा ।
 दैहिकं कर्मनिखिलं प्रभुसेवोपयोगिनाम् ॥ ३ ॥
 यथोपकरणादिनां रक्षा तद्विधीयताम् ।
 भार्यादिष्वनुरागोऽपि सेवाहेतुक एव हि ॥ ४ ॥
 प्रातिकूल्ये यथा त्यागः प्रभवसंबन्धीवस्तुनः ॥
 धनेषु निस्पृहः सेवोपयोगित्वेन रक्षणम् ॥ ५ ॥
 विवाहादिषु कार्येषु बध्वाः सेवार्थमानसः ।
 भगवत्संगिसंगोपि स्वप्राणप्रेषुवार्तया ॥ ६ ॥
 वियोगानुभवं कुर्वन् सेवाऽनवसरे पुनः ।
 मृतौ भगवतो दृष्टिर्भाष्या तत्तस्य दर्शनम् ॥ ७ ॥
 स्पर्शस्तत्रैव भावेन सर्वास्तत्रैव तत्क्रियाः ।
 भावात्मनो ह्यनुभवः सर्वो भावेन नान्यथा ॥ ८ ॥

हृदयास्यात्यशुद्धत्वान्न तत्रावेशसंभवः ।
 स्वभूतावतिशुद्धायामाविश्यानुभवं हरिः ॥ ९ ॥
 यावत्साधनसंपत्तिः कारयत्यखिलान्निजान् ।
 शुद्धं विधाय हृदयं पश्चात्तत्राविशेत्स्वयम् ॥ १० ॥
 दत्त्वा दैन्येन संतुष्टो नित्यं देहमलौकिकम् ।
 स्वयं प्राविश्य भावात्माऽनुभवं कारयेत्स्वकम् ॥ ११ ॥
 एवं विधं फलं नित्यं चिन्तयन् चेतसा सदा ।
 कुर्यादत्यादरं कृष्णसेवायामेव सर्वथा ॥ १२ ॥
 साक्षात्परोक्षरूपत्वात् सेवा पूर्वविलक्षणाः ।
 यथा गायन्त्य इत्यत्र भावः शबलितो मतः ॥ १३ ॥
 तदुत्तरं यथा भावः केवलो विरहात्मकः ।
 फलं तथैव चात्रापि फलता केवलस्य हि ॥ १४ ॥
 फलाशयां फलं कृष्णवदनं हृदि चिन्त्यताम् ।
 फलं कृष्णः सदानन्दो भक्तभावात्मकत्वतः ॥ १५ ॥
 न तत्र ज्ञानसंबन्धो यतोऽत्रापि न वै चित्तिः ।
 सच्चिदानन्दरूपस्तु प्रसिद्धः पुरुषोत्तमः ॥ १६ ॥
 पूर्वावस्था फलं कृष्णः केवलश्चोत्तरो मतः ।
 तस्यैवास्यं कृपापूर्णः प्रभुः श्रीवल्लभाभिधः ॥ १७ ॥
 तदाश्रयः सदा कार्यो मनोवाङ्मायवृत्तिभिः ।
 स्वकीयता तदीयेषु तद्विज्ञे भिन्नता मता ॥ १८ ॥

તદીયેષુ ચ તદ્વુદ્ધયા ભરઃ સ્થાપ્યો વિશેષતઃ ।
યથા દ્વતીષુ ભવતિ વિષયિણાં મતિસ્તથા ॥૧૧॥

ધનં ગૃહં યથા કૃષ્ણે તથા ભક્તિસ્થિતેઽપિ ચ ।
વિનિયોક્તવ્યમેવં હિ પ્રભોર્ભવો ભવિષ્યતિ ॥૨૦॥

તદીયાશ્ચેત્સ્વતસ્તુષાસ્તુષ્ટઃ કૃષ્ણો ન સંશયઃ ।
તદીયાસ્તુ નિજાચાર્યચરણૈકપરાયણાઃ ॥૨૧॥

અનન્યભજનાસ્તુષ્ટાઃ કામલોભવિવર્જિતાઃ ।
નિરપેક્ષા વિરક્તાશ્ચ સર્વભૂતહિતે રતાઃ ॥૨૨॥

નિર્મત્સરાઃ કૃષ્ણસેવાકથાદિવિહિતાદરાઃ ।
एवंविधास्तदीयाश्चेत्संगादपि विशेषतः ॥૨૩॥

સર્વથા શુદ્ધભાવાનાં સ્વીકૃતાનાં કૃપાલુના ।
સર્વે શ્રીવલ્લભાચાર્યપ્રસાદેન ભવિષ્યતિ ॥૨૪॥

ઇતિ શ્રીહરિદાસ વિરચિતં પ્રથમંશિક્ષાપત્રં સંપૂર્ણમ્ ॥૧॥

શિક્ષાપત્ર ૧લું.

જેનું મન સદાયે (સંસારથી) કંટાળેલું રહે છે, જેનું ચિત્ત શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન માટે આર્ત રહે છે, જે લૌકિક વૈદિક કાર્યો આસ્થા વગર, કયાં જાય છે, જે પોતાની વાણીને નિયમમાં રાખે છે તથા ખપ પૂરતું જ બોલે છે, - આવો વૈષ્ણવ પોતાના મનમાં (ભગવાનની) સર્વ લીલાની બાવના કમશઃ કરે. (૧-૨)

તેણે તનુજ સેવા (પણ) નિરોધ વાળા ચિત્તથી કરવી. એવાએ પોતાના દેહને લગતાં સર્વ કાર્યો (પણ) પ્રાણસંવા અર્થે ઉપયોગી છે કે નહિ તેને ધ્યાનમાં લેવું. જેવી રીતે ઉપકરણોની રક્ષા કરવામાં આવે તેવી જ રીતે આત્મા કાર્યોની રક્ષા પણ તે દષ્ટિએ જ કરવી. ભાર્યાદિમાં અનેક રાખવો તે (પણ) સેવાના હેતુથી જ. (૩,૪)

જેમ કોઈ પ્રતિકૂલ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો એ યોગ્ય છે, તેમ પ્રભુની સાથે સંબંધ ધરાવતી ન હોય તેવી વસ્તુનો પણ ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે. ધન માટે ઈચ્છા રાખવી નહિ, ધનનું રક્ષણ કરવામાં આવે તે પણ સેવા માટે તે ઉપયોગી છે તે દષ્ટિએ જ. (૫)

સ્રીની સાથે વિવાહ વગેરે કરવામાં આવે તેમાં પણ પ્રભુ સેવાની ભાવના ચિત્તમાં રાખવી. અરે, ભગવાનના સંગીઓનો સંગ પણ પોતાના પ્રાણથી પણ પ્રિય એવા ઠાકોરજીની વાર્તા નિમિત્તે જ કરવો. (૬)

સેવાનો સમય ન હોય ત્યારે તે સમય પ્રભુ વિશે જાનો અનુભવ કરવામાં ગાળવો. શ્રીઠાકોરજીના સ્વરૂપમાં સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની ભાવના કરવી. જો એવી ભાવના રાખવામાં આવે તો સાક્ષાત્ પ્રભુનાં દર્શન થાય. (૭)

જ્યારે ભગવાનના સ્વરૂપનો સ્પર્શ કરવાનો હોય, અથવા, એવી જ રીતે દેહ સંબંધી હરેક પ્રકારની ક્રિયા કરવાનું પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે ઉપર પ્રમાણે ભાવના કરવી. પ્રભુ ભાવાત્મક છે, તેનો અનુભવ ભાવ વડે જ થઈ શકે, ભાવ વગર ન થાય. (૮)

જ્યાં હૃદય અતિશય અશુદ્ધ હોય, ત્યાં પ્રભુના આવેશનો સંભવ જ નથી. પ્રભુ પોતાના અતિશુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રવેશ કરી (લક્ષ્મીને) પોતાનો અનુભવ કરાવે છે. (૯)

અર્થાત્ પ્રભુ પોતાના જનની સર્વ સાધન સંપત્તિ સિદ્ધ કરી તે લક્ષ્મીના હૃદયને શુદ્ધ કરે છે ને પછી તેમાં પ્રવેશ કરે છે. (૧૦)

પ્રભુ (પ્રથમ) દૈન્યથી પ્રસન્ન થઈ નિત્ય ને અલૌ-

કિક દેહનું દાન કરે છે ને પછી તે ભાવાત્મક પ્રભુ તેમાં પોતે પ્રવેશ કરી પોતાનો સ્વાનુભવ કરાવે છે. (૧૧)

(ભગવત્ સેવામાં) આ પ્રમાણે ચિત્ત વડે સદા નિત્યજ્ઞનો વિચાર કરતાં કરતાં પ્રભુ સેવા સર્વથા આદર પૂર્વક કરવી. (૧૨)

સેવા સંયોગાત્મક તેમજ વિપ્રયોગાત્મક હોઈ અપૂર્વ લક્ષણવાળી છે. વજ્ર ભક્તોને જેમ સ્વરૂપાનંદનો અનુભવ થયો અને તેઓ ગુણગાન કરવા લાગ્યાં તેવી રીતે આપણે પણ સેવામાં તેવો જ ભાવ રાખવો. (૧૩)

તેમાં જેટલો વિરહાત્મક ભાવ હશે તેટલું જ જ્ઞ મળશે. કારણ અહીં કેવળ વિરહાત્મક ભાવ જ જ્ઞ રૂપ છે. (૧૪)

કદાચ જ્ઞની આશા હોય તો પણ શ્રીઠાકોરજીના મુખ કમળનું હૃદયમાં ચિત્તન કરવું. કારણ સદાનંદ કૃષ્ણ જે જ્ઞરૂપ છે તે લક્ષ્મીના ભાવાત્મક છે. (૧૫)

અહીં જ્ઞાનનો સંબંધ નથી, કારણ કે આમાં ચૈતન્યરૂપ જ્ઞાનને અવકાશ નથી. શાસ્ત્રોમાં જે પુરુષોત્તમ તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે તે જ સચ્ચિદાનંદરૂપ છે. (૧૬)

જેમ સંયોગાત્મક અવસ્થાના જ્ઞરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે, તેમ વિપ્રયોગાત્મક અવસ્થાના જ્ઞરૂપ પણ કેવળ શ્રીકૃષ્ણ

પોતે છે અને એવા શ્રીકૃષ્ણના મુખારવિદના સ્વરૂપરૂપ
કૃપાપૂર્ણ શ્રીવલ્લભ પ્રભુ છે. (૧૭)

માટે મન, વાણી કે કાયાની વૃત્તિથી તેઓશ્રીનો
આશ્રય સદાયે કરવો, (એટલું જ નહિ પણ) જેઓ તદીયો
હોય તેમનામાં પોતાપણાનું મમત્વ સેવવું. તેમને આશ્રાયે
ગયેલા ન હોય તેમનામાં ભેદબુદ્ધિ રાખવી. (૧૮)

જેવો ભાવ શ્રીઆચાર્યજીમાં રાખવામાં આવે તેવો જ
ભાવ, બદકે તેથી પણ વિશેષ ભાવ ભગવદ્દીઓમાં રાખવો,
જેમ કામી પુરુષો પોતાની દ્વિતિમાં રાખે છે તેવો. ૧૯

જેમ ધન ને ઘરનો વિનિયોગ શ્રીકૃષ્ણમાં કરવામાં
આવે, તેમ ભકિતમાં સ્થિતિ કરી રહેલા ભકતમાં પણ તેનો
તેવો વિનિયોગ કરવો. એમ કરવાથી પ્રભુભાવ ઉત્પન્ન થશે. (૨૦)

જો ભગવદ્દીયો પોતે પ્રસન્ન થાય તો શ્રીકૃષ્ણ પણ
પ્રસન્ન થાય એ નિઃશંક છે. કારણ કે તેવો ભગવદ્દીયોને
શ્રીઆચાર્યચરણમાં દૈવ આશ્રયભાવ હોય છે. (૨૧)

તેવો ભકતો અનન્ય ભાવ વડે પ્રભુનું ભજન કરે છે તથા
કામ લોભથી રહિત હોય છે. તેમ જ તેમનામાં કોઈ પણ
પ્રકારની અપેક્ષાવૃત્તિ હોતી નથી, એટલું જ નહિ પણ તેઓ
વિરક્ત હોય છે ને સર્વ પ્રાણી માત્રનું હિત કરવામાં તેમને
રસ હોય છે. (૨૨)

તેઓ ઈર્ષ્યારહિત હોય છે ને શ્રીકૃષ્ણની સેવા કર-
વામાં પૂર્ણ આદરવાળા હોય છે. જો તેવાઓનો સંગ થાય
તો તેનું ફળ સવિશેષ થાય છે. (૨૩)

આવા શુદ્ધભાવવાળા ભગવદ્દીઓનાં સર્વ કાર્યો શ્રી-
વલ્લભાચાર્યજીની કૃપા ને પ્રસન્નતાથી સિદ્ધ થાય છે (૨૪)

द्वितीयं शिक्षापत्रम् ।

यशोदोत्संगलालितः कचग्रथितवेणिकः ।
 मुक्ताफललसद्भालश्चलत्कुटिलकुंतलः ॥१॥
 मुक्ताफलावलिभालप्रांतकर्णविभूषितः ।
 कस्तूरिकातिलकयुग्मं भालभूषातिसुंदरः ॥२॥
 काश्मीररागविलसत्कपोलद्वयचित्रितः ।
 स्फुरच्छ्रुतिगुग्मप्रातकुण्डलद्युतिमंडितः ॥३॥
 चिबुकांतलसद्वज्रभूषः सांजनलोचनः ।
 नयनप्रांतविलसन्मणीविंदुसुशोभनः ॥४॥
 लालामिषाधररसस्रवणज्ञानबोधकः ।
 बाल्यभावाऽतिसुलभरसबोधनतत्परः ॥५॥
 मुखांबुजनिजांगुष्ठप्रवेशनपरायणः ।
 भक्तिप्रविष्टस्य गतिक्रियाशक्तिविबोधकः ॥६॥
 ग्रीवालग्नलसन्मुक्ताफलमालविभूषणः ।
 तदुत्तरलसन्स्वर्णमणिमालातिमोहनः ॥७॥
 उरःस्थललसत्स्वच्छवक्रवैयाघ्रभूषणः ।
 मुक्ताफलस्वर्णमालायुततुंदिलितोदरः ॥८॥
 बाहुमध्यलसद्भत्तजटितांगदसुंदरः ।
 पटगुच्छलसत्स्वल्पकरकंकणभूषणः ॥९॥

दशांगुलिलसद्भत्तजटितोत्तममुद्रिकः ।
 किंकिणीपटगुच्छातिविराजितकटिस्थलः ॥१०॥
 सन्नूपुरपदन्यासध्वनिमोहितगोपिकः ।
 दिगंबरो नखविधुज्योत्स्नाजितनिशापतिः ॥११॥
 स्वरूपप्रतिबिंबैकदृष्टिहास्यमुखांबुजः ।
 पंकांगरागरुचिरः सदासुगंधशिरोमणिः ॥१२॥
 लीलान्यज्ञानरहितः सर्वलीलाविचक्षणः ।
 कंदर्पकोटिलावण्यो मानिनीमानदर्पहा ॥१३॥
 स्वगोपिकागूढचौरः कृतसंकेतगोपज्ञः ।
 परमानंदसंदोहः सदा दुःखविवर्जितः ॥१४॥
 असमक्षो दुःखितानां प्रपंचसुखिनामपि ।
 दयानिधिर्मुग्धभावः स्वीयवाक्यैककारकः ॥१५॥
 प्रपंचनाशनः स्वीयनिरोधकृतितत्परः ।
 बालभावग्रहपरः क्षणक्षणविचक्षणः ॥१६॥
 क्षणं कुब्जः क्षणं दृष्टः स्वल्पवस्तुषु तोषितः ।
 स्वकीयहृदयाभिज्ञस्तदन्यज्ञानवर्जितः ॥१७॥
 गूढलीलापरो भक्तगूढभावरसात्मकः ।
 सेवनीयः सावधानैर्विपरीतगतिक्रियः ॥१८॥
 श्रीमदाचार्यकृपया तिष्ठति स्वगृहे हरिः ।
 एवंविधः सदा हस्ते योगिनः पारदो यथा ॥१९॥
 चिन्तनीयोऽनवसरे सेवायाः सर्वथा धियाः ।
 यतो निरोधसंसिद्धिः सेवया हार्दया भवेत् ॥२०॥

इति श्रीहरिदास विरचितं द्वितीयं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર રજૂ.

(શ્રીઠાકોરજીનું કયું સ્વરૂપ સેવવા યોગ્ય છે ?)

(એવું સ્વરૂપ) જે શ્રીયશોઠાજીના ખોળામાં લાડ લડી રહ્યું હોય, જેમની કેશવેણિ ગુંથેલી હોય, જેમના લલાટ ઉપર મોતી સોહી રહ્યું હોય, ને જેમના વાંકડિયા વાળ ફરફર ઉડી રહ્યા હોય; (૧)

જેમના કપાળના મધ્યભાગમાંથી મોતીની સેર કાન સુધી શોભી રહી હોય, ને જેમનું લલાટ અતિ સુંદર કસ્તૂરીના તિલકથી શોભાયમાન હોય; (૨)

જેમનો ગાલ કેસરી રંગથી રંગાયેલો હોય, અને જેમના કાનમાં શોભા આપતાં બે કુંડલો લટકી રહ્યાં હોય; (૩)

ચિબુકની વચ્ચે હીરો ઝગઝગી રહ્યો હોય, દ્વોચન કાજળથી અંબાયેલાં હોય, અને નેત્રની પાસે રૂપાળું મસી ખિંદુ શોભામાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યું હોય; (૪)

લાળનામિષથી જે અધરમાંથી ટપકતા રસ દ્વારા જ્ઞાનનો બોધ આપી રહ્યા હોય અને તેમ કરી બાલભાવ વડે સસ કેવો અતિસુલભ છે તેનો અનુભવ કરાવવામાં ઉત્સુક હોય; (૫)

મુખકમલમાં પોતાનો અંગૂઠો ઘાલી તે દ્વારા ભકિતમાં જેઓએ પ્રવેશ કર્યો છે તેમની ગતિ ક્રિયા કેવી થશે તેનો બોધ આપી રહ્યા હોય; (૬)

જેમના કંઠમાં મોતીની માળા લટકી રહી હોય અને તે ઉપર સુવર્ણની માળા પહેરેલી હોવાથી જે મોહ ઉપજાવી રહ્યા હોય; (૭)

જેમની છાતી ઉપર ચળકાટ મારતું સ્વચ્છ વાંકા વાઘનખતું આભૂષણ સોહી રહ્યું હોય ને જેમના પ્રકુલિત ઉદર ઉપર મોતીની તથા સૂવર્ણની માળાઓ લટકી રહી હોય; (૮)

બન્ને ભુજા મધ્યે રત્ન જડિત બાબુબંધ પહેરેલાં હોવાથી જે સુંદર દેખાતા હોય તથા નાના શ્રીહસ્ત ઉપર કંકણનાં આભૂષણ પાટશુચ્છ સહિત શોભી રહ્યાં હોય. (૯)

જેમની દશો આંગળીઓ ઉપર રત્ન જડિત ઉત્તમ વીંટીઓ ઝગઝગી રહી હોય ને ધુધરીઓવાળા પાટશુચ્છથી જેમની કેડ શોભી રહી હોય; (૧૦)

પગમાં નૂપુર ધરેલાં હોવાથી જે પોતાના ચરણારવિંદના હલનચલનના ધ્વનિથી ગોપિકાનાં ચિત્ત મુગ્ધ બનાવી રહ્યા હોય અને વસ્ત્ર રહિત હોઈ, નખરૂપી દશ ચંદ્રોના કિરણોથી જેઓ ચંદ્રના ઉપર વિન્ય મેળવી રહ્યા હોય; (૧૧)

જેમની દૃષ્ટિ પોતાના સ્વરૂપના પ્રતિબિંબમાં ચોંટી

જવાથી જે પોતાના મુખારવદ વડે મંદ મંદ હાસ્ય કરી રહ્યા હોય અને વ્રજની રજ સર્વોંગે લાગેલી હોવાથી જે પરમ શોભા આપતા મુગ્ધ બાલકોમાં શિરોમણિ હોય; (૧૨)

લીલાઓમાં નિમગ્ન હોવાથી જે અન્ય જ્ઞાનવગરના દેખાતા હોય અને પોતે સર્વ લીલાઓમાં ચતુર હોવાથી કરોડો કામદેવોને પણ લબ્ધિ એવું જેમનું લાવણ્ય હોય કે જે લાવણ્યથી માનિનીઓના ગર્વ પણ હરાઈ જાય; (૧૩)

(એટલું જ નહિ પણ) જે પોતાનાં ગોપી જનોના ગૂઢ ભાવને શુભ રાખનાર તેમ જ ચોરનારા હોય અને ઉત્તમ આનંદના સમૂહરૂપ હોવાથી સદા હુઃખ રહિત હોય; (૧૪)

જે દયાનિધિ હોવાથી હુઃખીઓના હુઃખને તેમ જ પ્રાપ્ત્યિક સુખીઓના સુખને સાંખી શકતા નથી ને મુગ્ધ-ભાવને પ્રકટ કરી પોતાના ભક્તોની વાણીને સત્ય કરી રહ્યા હોય; (૧૫)

જે ભક્તના પ્રપંચને નાશ કરી પોતામાં તેમનો નિરોધ સિદ્ધ કરવામાં તત્પર હોય અને બાલભાવ ગૃહણ કરી પ્રતિક્ષણે પોતાની વિલક્ષણતા પ્રકટ કરી રહ્યા હોય; (૧૬)

જે ક્ષણમાં કોઈ તો ક્ષણમાં હર્ષિત દેખાતા હોય ને એક અદ્ય વસ્તુથી પણ રીઝી જઈ પોતાના ભક્તોના

મનોરથો વગર અન્ય કંઈ બાણે બાણતા ન હોય; તેવો દેખાવ કરી રહ્યા હોય; (૧૭)

જે પોતે ગૂઢ લીલા કરનારા હોવા છતાં ભક્તોના ગૂઢ ભાવના રસિયા હોય ને તેથી જેમનામાં વિપરીત ગતિ ક્રિયાનું દર્શન થઈ રહ્યું હોય;—

આવા શ્રીહારજીની ભક્તે સેવા કરવી. (૧૮)

શ્રીઆચાર્યજીની કૃપાથી એવા શ્રીહરિ આપણા ઘરમાં આપણા માથે બિરાજે છે. તેથી જેમ યોગીઓ પોતાના હસ્તમાં પારો સ્થિર રાખી શકે છે, તેમ આપણે શ્રીકૃષ્ણની સેવા તેવી જ સાવધાનતાથી કરવી. (૧૯)

બ્યારે સેવાનો સમય ન હોય ત્યારે આપણે ખુદિ પૂર્વક સર્વ રીતે પ્રભુનું ચિંતન કરવું, જેથી માનસી સેવા દ્વારા નિરોધ સિદ્ધ થાય. (૨૦)

तृतीयं शिक्षापत्रम् ।

निधि प्राप्तः सुसंरक्ष्यो दुःसंगादिकतः सदा ।
 त्यक्त्वाऽपि लोकसंकोचं यथा वह्निर्जलादपि ॥१॥
 वह्निवद्भगवद्भावः सत्संगव्यवधानतः ।
 नाशयेन्संस्मृतिं यद्वत्पात्रव्यवहितं जलम् ॥२॥
 जलबलौकिकं प्रोक्तं साक्षात्तन्मेलनेन च ।
 मूलतः नाशयेद्वाचं यथा वैश्वानरं जलम् ॥३॥
 अतः सदैव भेतव्यं लौकिकासक्तितो जनैः ।
 सत्संगमग्रतः कृत्वा नाशनीया न चान्यथा ॥४॥
 सतां परोक्षे सत्संगजातभावो विभाव्यताम् ।
 तद्विरुद्धवचो नैव माननीयं सतां क्वचित् ॥५॥
 भरतस्यापि दुःसंगे जाता हरिणजातिता ।
 केवलं कलिदोषाभिभूता अपि जनाः स्वतः ॥६॥
 तत्संगनितैर्नैव भवितव्यं विशेषतः ।
 अथवा सर्वतो मौनं तदभावे विधीयताम् ॥७॥
 यो वदत्यन्यथा वाक्यमाचार्यवचनाज्जनः ।
 संस्मृतिप्रेरको वापि तत्संगो दुष्टसंगमः ॥८॥
 यश्च कृष्णे रतिं नित्यं बोधयत्यप्रयोजनम् ।
 निरपेक्षः सात्विकश्च तत्संगः साधुसंगमः ॥९॥

यत्नं निश्चित्य सर्वेषु स्वीयेष्वन्येषु वा पुनः ।
 महत्कुलप्रसूतेषु कर्तव्यः संगनिर्णयः ॥१०॥
 श्रीमदाचार्यचरणे मतिःस्थाप्या सदा स्वतः ।
 तत एव स्वकीयानां सिद्धिः कार्यस्य सर्वथा ॥११॥
 अवैष्णवत्वं मंतव्यं तद्विरुद्धजनेष्वपि ।
 जीवेषु दोषवत्स्वेवं तथा तत्साम्यवस्तुषु ॥१२॥
 श्रीकृष्णः श्रीमदाचार्यस्तथा श्रीविठ्ठलेश्वरः ।
 तथा लीलास्थसामग्रीर्नैतत्साम्यं कदाचन ॥१३॥
 यदस्माभिः पुरा प्रोक्तं तच्चित्ते स्थाप्यतां सदा ।
 न कुत्रापि च वक्तव्यं सांप्रतं विमुखा जनाः ॥१४॥
 सांमुख्यबोधनं नैव जायते बाह्यधर्मतः ।
 एकोऽपि दोषः सुदृढः सर्वे नाशयति ध्रुवम् ॥१५॥
 अस्माभिरेव लिखितं निरपेक्षैः स्वभावतः ।
 स्नेहेन सर्वथा चित्ते धीयतां यदि रोचते ॥१६॥
 इति श्रीहरिदास विरचितं तृतीयं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૩૭૦.

ભગવદ્ભાવ રૂપી જે નિધિ આપણને પ્રાપ્ત થઈ છે તેનું આપણે સદા હુઃસંગથી રક્ષણ કરવું જોઈએ. જેમ જલથી અગ્નિની રક્ષા કરીએ, તેમ લોક સંકોચ ત્યજી દઈ આપણે તેની રક્ષા કરવી જોઈએ. (૧)

ભગવદ્ભાવ અગ્નિ જેવો છે. તેને સત્સંગ રૂપી પાત્રમાં ધારણ કરી રાખવો, જો હુઃસંગને સત્સંગ રૂપી પાત્રમાં રાખવામાં આવે તો ભગવદ્ભાવ રૂપી અગ્નિ તેને જલની પેઠે ખાળી નાંખશે. (૨)

અહીં લૌકિકને જલ જેવો કહ્યો છે. તેનો સંબંધ સાક્ષાત્ ભાવ સાથે થવાથી, જેમ જલ અગ્નિનો નાશ કરે છે, તેમ તે ભગવદ્ભાવનો નાશ કરે છે. (૩)

માટે ભગવદ્ભાવને સદા લૌકિક આસક્તિથી ડરતા રહેવું. સત્સંગ કરી પ્રથમ તેનો નાશ કરવો, બીજી રીતે તેનો નાશ શક્ય જ નથી. (૪)

સત્પુરુષોના સંગથી જે ભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય તેની ભાવના પરોક્ષમાં કરવી. જે વચનો સત્પુરુષનાં વચનોથી વિરુદ્ધ હોય તેને કદિ પણ માનવાં નહિ. (૫)

હુઃસંગથી જડભરતને પણ હરિણીની જાતિમાં જન્મવું ૫૩૫. —સ્વાભાવિકપણે જ લોકો કેવળ કલિના દોષથી છતાંયેલા છે. (૬)

તેથી તેમનો સંગ વિશેષ ભાવથી સેવવો નહિ. જો તેમ નજ અને તો મૌન સેવવું. (૭)

જો કોઈ માણસ શ્રીમદ્ધાત્રાણના વચનથી અવળાં વચનો બોલે, અથવા તો તે વચનો એવાં હોય જે સંસારાસક્તિ વધારે તો તેવાનો સંગ કરવોજ નહિ, તેવા સંગને દુષ્ટ સંગ જાણવો. (૮)

જે સાધુ પુરુષ હમેશાં શ્રીકૃષ્ણમાં નિષ્કામ પ્રીતિનો બોધ કરે, નિરપેક્ષ હોય, સાત્ત્વિક હોય, તેવાનો સમાગમ સત્સંગ જાણવો. (૯)

આવી રીતે ધોતાના ને પારકા કોણ કોણ કહેવાય અને તે સર્વમાં સંગ કોનો કરવો એનો નિશ્ચય કરીને જેનો જન્મ ઉત્તમ કુલમાં હોય તેનો સંગ કરવો. (૧૦)

આપણે આપણી બુદ્ધિ સદા શ્રીમદ્ધાત્રાણના ચરણ કમળમાં ધારણ કરવી. જેઓએ તેમ કયું છે તેઓ આપણા સ્વકીય છે. તેવા ભગવદ્ભાવના કાર્યની સિદ્ધિ સર્વજ્ઞ થાય છે. (૧૧)

જેઓ તેનાથી વિરુદ્ધ હોય, જે જીવો દોષબુદ્ધિવાળા

હોય, અથવા તો કોઈ વસ્તુ તેવા પ્રકારની હોય તો તેમાં પણ વૈષ્ણવત્વ નથી એમ બાબતું. (૧૨)

આ દુનિયામાં શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીમદ્દાત્યાર્જુન, શ્રીવિક્રમેશ પ્રભુ તથા સર્વ લીલાસામગ્રીની બરાબરી કરી શકે એવું બીજું કશું છેજ નહિ. (૧૩)

અમે જે આગળ કહ્યું છે તે હમેશાં ચિત્તમાં સ્થાપન કરવું બીજા કોઈની આગળ કહેવું નહિ. આજકાલ મનુષ્યો બહિર્મુખ થઈ ગયા છે. (૧૪)

જેઓ બહારના ધર્મમાં સન્મુખ હોય તેમને કદાપિ જ્ઞાન થતું નથી. જે એક દોષ પણ અત્યંત દૃઢ બની ગયો હોય તો નિશ્ચય પૂર્વક તે સર્વનો નાશ કરે છે. (૧૫)

આ બધું અમે અહીં નિરપેક્ષ પણે અને સ્વભાવિક રીતે લખ્યું છે. જે ગમે તો સર્વથા ચિત્તમાં સ્નેહ પૂર્વક ધારણ કરવું. (૧૬)

ચતુર્થ શિક્ષાપત્રમ્ ।

પ્રમોર્ધમાઃ શ્રુતૌ પ્રોક્તાસ્તથા ભાગવતેऽપિ ચ ।
અપ્રાકૃતાઃ સ્વરૂપૈકનિષ્ઠા ભિન્ના ન રૂપતઃ ॥૧॥

કર્તૃત્વસર્વરૂપત્વસર્વાધારત્વમુખ્યકાઃ ।
વ્યાપકત્વવિરુદ્ધાત્મધર્માઘાઃ શ્રુતિરૂપિતાઃ ॥૨॥

દેશ્વર્યાઘા અંતરંગધર્મા ભાગવતે તથા ।
તેऽપિ સ્વરૂપભેદેન મર્યાદાપુષ્ટિભેદતઃ ॥૩॥

સર્વેઽપિ ચ વિભિદ્યેત્ इति શ્રીમંત્રપ્રભોર્વચઃ ।
અતોઽત્ર પુષ્ટિમાર્ગીયમંતરંગં વિશેષતઃ ॥૪॥

વિરુદ્ધધર્માશ્રયત્વં સ્વસુખાય વિચારયેત્ ।
ધ્રુમઃ કુમાર યવાસ્તિ વ્રજે માતૃપદાંકયઃ ॥૫॥

શ્રીભાગવતવાક્યેન કૌમારં જહતુર્વ્રજે ।
વ્યાખ્યાતં ચ તથૈવાઽસ્મદાચાર્યૈર્વિવૃતાવપિ ॥૬॥

બ્રજ યવ કુમારશ્ચ કુમારીભાવવિદ્ધરિઃ ।
યકાદશ સમાસ્તંચ ગૃદાત્તિઃ સવલોઽવસત્ ॥૭॥

યતદ્વાક્યં મિશ્રરૂપં કુમારઃ કેવલો હરિઃ ।
સામગ્ર્યઽપિ તથૈવાસ્તિ યતો ગોપ્યઃ કુમારિકાઃ ॥૮॥

યવં સતીદશે રૂપે રાસલીલાદિરૂપણમ્ ।
વિરુદ્ધધર્માશ્રયત્વબોધાયૈવ હિ યુજ્યતે ॥૯॥

इदं हि पुष्टिमार्गीयं तदेव ज्ञायते बुधैः ।
 गीतगोविंदाद्यप्येते तदेव निरूप्यते ॥१०॥
 अन्यथा नंदवचनं तादृशं युज्यते कथम् ।
 अतस्तु पुष्टिमार्गीयविरुद्धगुणसंश्रयः ॥११॥
 रसमार्गीयधर्मास्तु ते बोद्धव्या विचक्षणैः ।
 बालो रसिकमूर्खन्यः स्ववशोऽन्यवशः सदा ॥१२॥
 अभीतः सर्वथा भीतः सापेक्षो निरपेक्षकः ।
 चतुरोऽपि महामुग्धः सर्वज्ञोऽप्यज्ञ एव च ॥१३॥
 आत्मारामोऽपि गोपीनां सर्वदा रतिवर्धनः ।
 पूर्णकामोऽपि कामार्तो ह्यदीनो दीनभाषणः ॥१४॥
 स्वप्रकाशोऽप्यप्रकाशो बहिष्ठोऽन्तः स्थितः सदा ।
 अस्वतंत्रः स्वतंत्रोऽपि समर्थो न तथापि च ॥१५॥
 एवं हि पुष्टिमार्गीयं विरुद्धं स्वगुणालयम् ।
 कृष्णं कृपालुं सततं शरणं भावयेद्बुद्धिः ॥१६॥
 असाधनः साधनवानसाधुः साधुरेव वा ।
 शरणादेव निखिलं फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥१७॥
 भक्तिमार्गे साधनं च फलं शरणमेव हि ।
 सर्वधर्मपरित्यागः स्वतंत्रं चेत्फलं हि तत् ॥१८॥
 परोक्षे शरणं तादृक् महापुरुषयोगतः ।
 कृपा चेत्तादृशानां हि तदा तद्द्वारकं भवेत् ॥१९॥
 तेषामपि तु पारोक्ष्ये तदुक्तैर्वचनैः स्वतः ।
 तत्प्रकाशितमार्गैकस्थितौ भवति सर्वथा ॥ २० ॥

सत्सारिणां सदा दुष्टसंगिनामन्नदोषतः ।
 बहिर्मुखानां मत्तानां कुतो मार्गस्थितिर्भवेत् ॥ २१ ॥
 तदर्थं श्रीमदाचार्यचरणांबुरुहाश्रयः ।
 सदाविधेयस्तेनैव सकलं सिद्धिमेष्यति ॥ २२ ॥
 तदाश्रयोऽपि मनसः संगभावेन चेत्सताम् ।
 तोषभावेन शिथिलो यदि दैवाद्भविष्यति ॥ २३ ॥
 तदास्माकं गतिः का वेत्येवं चिंतास्ति मे हृदि ।
 लौकिकक्लेशसंबन्धो ह्येगीकृतलक्षणम् ॥ २४ ॥
 लोके स्वास्थ्यमिति श्रीमदाचार्यवचनामृतात् ।
 तदीयैः स्वामिहार्दज्ञैस्तोषः कार्यस्तु तेन हि ॥ २५ ॥
 अतो हि लौकिकः क्लेशो नांतरः क्रियतां क्वचित् ।
 बाह्यतस्तु प्रकर्तव्यो ह्यौदासीन्यप्रसाधनात् ॥ २६ ॥
 दुःखं दुःसंगजं चान्यलौकिकाभिनिवेशजम् ।
 सत्संगाभावजं चापि तथा मार्गस्थितेरपि ॥ २७ ॥
 तत्र मत्प्रभुपादाब्जकृपया सर्वथा मम ।
 तदीयानां च संगेन क्षणाद् दूरीभविष्यति ॥ २८ ॥
 ते दुर्लभा इति मनः खिन्नं भवति नित्यदा ।
 यदा प्रभुः कृपापूर्णः कृपायिष्यति दैन्यतः ॥ २९ ॥
 तदाचार्यपदासक्तोस्तानुपस्थापयिष्यति ।
 अस्माकं तु गतिनान्या श्रीकृष्णः शरणं मम ॥ ३० ॥

इति श्रीहरिदास विरचितं चतुर्थं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૪થું.

પ્રભુના ધર્મો અપ્રાકૃત છે, તે એક સ્વરૂપમાં જ સ્થિત છે ને સ્વરૂપથી અભિન્ન છે; એવું શ્રુતિમાં તેમ જ શ્રીભાગવતમાં નિરૂપણ કરવામાં આવેલું છે. (૧)

કર્તાપણું, સર્વરૂપપણું, સર્વાધારપણું, આ તેના મુખ્ય ધર્મો છે. વળી વ્યાપકત્વ તથા વિરુદ્ધ ધર્માશ્રયપણું વગેરે ધર્મો પણ શ્રુતિમાં નિરૂપણ કરવામાં આવેલા છે. (૨)

ઐશ્વર્ય વગેરે અંતરંગ ધર્મો શ્રીભાગવતમાં આપેલા છે. તે પણ સ્વરૂપભેદને લઈને મર્યાદા ને પુષ્ટિ એવા બે ભેદોથી જુદા પડે છે. (૩)

આમ સર્વ ધર્મમાં પણ ભેદ પડે છે એવું આપશ્રીનું વચન છે. માટે અહીં તેા વિશેષ કરીને અંગરંગ પુષ્ટિ માર્ગીય ધર્મ છે. (૪)

એવું વિચારવું કે પ્રભુએ વિરુદ્ધ ધર્માશ્રયત્વનો અંગીકાર પોતાના સુખ માટે કર્યો છે. વ્રજમાં પ્રભુ કુમાર અવસ્થા રાખે છે, શ્રીયશોદોત્સંગ લાલિત પ્રભુ કુમાર જ છે. (૫)

શ્રીમદાચાર્યજીએ શ્રીસુબોધિનીજીમાં કૌમાર જહતુ વ્રજે।

એવા શ્રીભાગવત વાક્યની વિવૃત્તિમાં એવું વર્ણન કર્યું છે કે કુમાર લીલા વ્રજમાં રાખીને પૌગંડ કિશોર વયની લીલા કરી: (આમ નિત્ય લીલા ઠેકાણે ઠેકાણે સંપાદન કરી.) (૬)

કુમારિકાના ભાવોને જાણનાર હરિ વ્રજમાંજ કુમાર છે. મૂઠ પ્રભાવવાળા અગિયાર વર્ષના તે શ્રીયજ્ઞદેવજી અહિં ત્યાં વ્રજમાં વસ્તા. (૭)

આ વાક્ય મિશ્રભાવવાળું છે. (સ્મૃતિમાં વ્યાપક રૂપ તથા ઐશ્વર્ય જ્ઞાનાદિ ધર્મ સહિત રૂપનું વર્ણન છે. દશમ સ્કંધમાં કૌમાર જહતુ વ્રજે। વ્રજમાં કુમાર અવસ્થા રાખી એવું નિરૂપણ છે. ત્રીજા સ્કંધમાં એકાદશ સમાસ્ત્ર ગૃહર્ષિ કન્યેડવસત । એવું વર્ણન છે. આમ વ્યાપક, કૌમાર ને પૌગંડ કિશોર અવસ્થા રૂપ પ્રતિપાદક વાક્ય છે.) પરંતુ વસ્તુતઃ કેવળ કુમાર હરિ જ છે. કારણકે વ્રજભકત (ઋષિ-રૂપા) કુમારિકા છે ને બીજી સામગ્રી પણ તેવી જ છે. (૮)

પ્રભુનું આવું મિશ્રરૂપે વર્ણન છે. તેવી સ્થિતિમાં રાસલીલાદિ કર્યાનું નિરૂપણ છે. આ વિરુદ્ધ ધર્માશ્રયત્વ જણાવવા માટે જ છે. (૯)

આ પુષ્ટિ માર્ગનું તત્ત્વ છે. પંડિતો તેને તે પ્રકારે જ બોલે છે. ગીત ગોવિંદના પંહેલા શ્લોકમાં પણ એવું જ (કુમારાવસ્થાસૂચક શ્રીનંદરાયજીનું) વચન તથા શ્રીસ્વામિ-

નીજ સાથે કીડા કર્યાનું વર્ણન છે) નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. (૧૦)

જે પ્રભુનું વિરુદ્ધ ધર્માશ્રયત્વ સ્વીકારવામાં ન આવે તો આ શી રીતે ઘટી શકે? માટે પુષ્ટિમાર્ગીય પ્રભુ વિરુદ્ધ ધર્માશ્રયી છે. (૧૧)

જેઓ ચતુર પુરૂષો છે, તેઓ જ રસ માર્ગના આ ધર્મને સમજે છે. શ્રીકાકોરજ બાલક છે છતાં રસિકોના શિરોમણિ છે, પોતે સ્વતંત્ર છે, છતાં સદા ભકતને વશ છે (૧૨)

પોતે સર્વથા ભય રહિત છે, છતાં ભય યુક્ત હોય, નિરોપેક્ષ હોવા છતાં ઈર્ષ્યાયુક્ત હોય, ચતુર છતાં મહા-મુગ્ધ હોય, સર્વજ્ઞ છતાં બાળે અજ્ઞ હોય, એવા જણાય છે. (૧૩)

આત્મામાં રમણ કરનારા હોવા છતાં ગોપીજનોની રતિ સદા વધારે છે, પૂર્ણકામ હોવા છતાં કામાર્ત બને છે, દીન ન હોવા છતાં તે દીનની માફક બોલે છે. (૧૪)

પોતાના તેજથી પ્રકાશિત હોવા છતાં (ભકતો સમક્ષ) પ્રકાશ વગરના હોય તેવા જણાય છે. બહાર બિરાજતા હોવા છતાં ભકતોના અંતઃકરણમાં બિરાજે છે. સ્વતંત્ર છતાં પરતંત્ર છે. સર્વસામર્થ્ય યુક્ત હોવા છતાં અસમર્થ છે. (૧૫)

કૃપાળુ પુષ્ટિમાર્ગીય કૃષ્ણ એવા પોતાના વિરુદ્ધ શુણોના સ્થાનરૂપ છે. હંમેશાં તેવા કૃષ્ણની ભાવના હૃદયમાં કરવી. (૧૬)

જીવ સાધન રહિત હોય કે સાધન કરનારો હોય, અસાધુ હોય કે સાધુ હોય, તે ગમે તેવો હોય છતાં જો તે ભગવાનને શરણે જાય તો નિશ્ચિતપણે સર્વ પ્રકારે કૃપાની પ્રાપ્તિ કરે છે. (૧૭)

ભકિતમાર્ગમાં શરણ જ સાધન છે ને શરણ જ કૃપા છે. માટે સર્વધર્મનો પરિત્યાગ કરવામાં આવે તો સ્વતંત્ર કૃપારૂપ એવા શરણની પ્રાપ્તિ થાય. (૧૮)

ન્યારે ભગવાનની અનવતાર દશા હોય ત્યારે મહા-પુરૂષના સંબંધથી તેવું શરણ સિદ્ધ થાય છે. જો તાદશીયની કૃપા થાય તો તેની દ્વારા તે સિદ્ધ થાય. (૧૯)

કદાચ એવા મહાપુરૂષોનો પણ સાક્ષાત સંબંધ ન થાય તો તેમની પરોક્ષમાં તેમનાં કહેલાં વચનામૃતથી પણ તેમણે પ્રકટ કરેલા માર્ગમાં જો મુખ્ય સ્થિતિ થાય તો તેનાથી પણ સર્વદા શરણ સિદ્ધ થાય. (૨૦)

જે સંસારીઓ દુષ્ટ સંગવાળા છે, અન્ન દોષથી જેઓ બહિર્મુખ ને ઉન્મત્ત બન્યા હોય છે, તેવાઓની સ્થિતિ પુષ્ટિમાર્ગમાં ક્યાંથી થાય? ૨૧

તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને શ્રીમદ્વાચાર્યજીના ચરણ-
રવિંદ્રને સદાયે આશ્રાય રાખવો. તેમ કરવાથી સર્વ સિ-
દ્ધિઓ પ્રાપ્ત થશે. (૨૨)

સત્પુરુષોના સંગના અભાવથી મન પ્રસન્ન ન રહે ને
તેથી કદિ જો તેમનો આશ્રાય શિથિલ થાય તો શી ગતિ
થાય, એવી ચિન્તા મારા હૃદયમાં રહ્યાં કરે છે. લૌકિક
કલેશનો સંબંધ પણ હરિના અંગીકારનું લક્ષણ છે એવું
સમજવું (૨૩, ૨૪)

શ્રીમદ્વાચાર્યજીનું વચનામૃત છે કે પ્રભુ લોકમાં સ્વા-
સ્થ નહિ કરે. જેઓ તેઓશ્રીના જીવો છે તેમણે સ્વામીના
હૃદયનું આલું હાઈ જાણી તેનાથી સંતોષ રાખવો. [૨૫]

અંતરમાં લૌકિક કલેશ કદિ પણ કરવો નહિ. તેમને
ઉદાસીનતાની સિદ્ધિ અર્થે બહારથી તેવો કલેશ કરવો
પડે તો તેવો કલેશ તેઓ ભલે કરે. [૨૬]

એવું પણ બને કે દુઃસંગથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ
હોય, બીજું લૌકિક આવેશજન્ય દુઃખ હોય, ત્રીજું સંતસ-
ગના અભાવનું દુઃખ હોય અને ચોથું માર્ગની સ્થિતિનું
પણ દુઃખ હોય. [૨૭]

શ્રીમદ્વાચાર્યજીના ચરણરવિંદ્રની કૃપાથી તથા તદ્દીયના
સંગથી અમારું દુઃખ તો ક્ષણમાં દૂર થઈ જશે એ નિશ્ચય
છે. (૨૮)

પરંતુ, એવા ભગવદ્દીયો દુલભ છે એથી મન નિરંતર
ખિન્ન રહે છે. જ્યારે કૃપાપૂર્ણ પ્રભુ દીનતાને લેઈને કૃપા
કરશે ત્યારે શ્રીઆચાર્યચરણમાં આસકિતવાળા ભગવદ્દી-
યોનો સત્સંગ થશે. અમારી તો બીજી ગતિ જ નથી.
એક શ્રીકૃષ્ણ જ અમારું શરણ છે. (૨૯, ૩૦)

पंचमं शिक्षापत्रम् ।

सदाविरहभावेन भावात्मा भाव्यतां हरिः ।
कृष्णो हृदयदेशस्थः स्वामिनीनां कृपानिधिः ॥१॥
अस्माकमतिभाग्येन तदास्यं वह्निरुदगतः ।
अतः शीतलभावोऽस्मिन्मार्गे नैवोपयुज्यते ॥२॥
तापभवः परं दैन्यं प्रकाशयति सर्वथा ।
दैन्येन दयया दीनबंधुः प्रादुर्भवत्यसौ ॥३॥
तद्दैन्यं स्यात्स्वामिनीनां तापभावविभावनात् ।
तद्भावनां भवेदेव तापात्मचरणाश्रयात् ॥४॥
तदाश्रयस्य सिद्धिस्तु तद्व्यवहारीनिष्ठया ।
तन्निष्ठा सततं तादृक्कदीयजनसेवया ॥५॥
तदीया दुर्लभाश्चेत्स्युः श्रीभागवतसेवनम् ।
अथवा दैन्यभावेन स्मर्तव्यः सततं हरिः ॥६॥
अष्टाक्षरमहामंत्रो कक्षव्य इति निश्चयः ।
सर्वदा सर्वभावेन तेन सर्वं भविष्यति ॥७॥
अस्माकं न्यूनतैवासीन्मिलनं यद्भून्नहि ।
पतावती हरिः कृष्णः पूरयिष्यति तामपि ॥८॥

भवद्भिर्नैव कर्तव्यः क्षोभो मनसि सर्वथा ।
अस्मिन्मार्गे यथैवातिस्तथैव फलसन्निधिः ॥९॥
यथा कथंचित्कर्तव्यो व्यवहारो हि लौकिकः ।
अपकीर्तिभयात्तेन बुद्धिरीथिल्यसंभवात् ॥१०॥

इति श्रीहरिदास विरचितं पंचमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર પમું.

હરિ ભાવાત્મા છે. તેની ભાવના સદા વિરહભાવથી કરવી. તે કૃષ્ણ શ્રીસ્વામિનીજીની કૃપાના નિધિરૂપ છે અને તે તેમના હૃદયની અંદર વાસ કરી રહેલા છે. ૧.

એ આપણું મહાભાગ્ય છે કે ભાવાત્મક પ્રભુનું મુખારવિંદ અગ્નિરૂપે (શ્રીઆચાર્યજી રૂપે) પ્રકટ થયું છે. માટે આ માર્ગમાં શીતલ ભાવ ઉપયોગમાં આવતો નથી. ૨.

પરમ દૈન્યભાવ તાપભાવ દ્વારા સર્વથા પ્રકાશ પામે છે. દૈન્ય વડે જ દીનબંધુ દયાલુ એવા ભગવાન દયા કરીને પ્રકટ થાય છે. ૩.

શ્રીસ્વામિનીજીના તાપરૂપી ભાવનું અનુસંધાન કરવાથી દીનતા થાય છે. વિરહાત્મક શ્રીઆચાર્યજીના ચરણારવિંદનો આશ્રય કરવાથી તાપભાવનું ભાવન થાય છે. ૪.

શ્રીમહાપ્રભુજીના ચરણારવિંદની સિદ્ધિ તેમનાં વાક્યોમાં (શ્રીસુબોધિની વગેરે ગ્રંથોમાં) શ્રદ્ધા સ્થિર થવાથી થઈ શકે છે. તેઓશ્રીના વચનામૃતમાં નિષ્ઠા તો નિરંતર તદ્દશી જનની સેવાથી જ થઈ શકે છે. ૫.

આવા તાદશીજનો કદાપિ દુર્લભ હોય તો શ્રીભાવતનું સેવન કરવું; અથવા તો દીનતાપૂર્વક નિરંતર હરિનું સ્મરણ કરવું. ૬.

સર્વદા સર્વ ભાવ વડે અષ્ટાક્ષર મહામંત્ર કહ્યા કરવો. તેનાથી સર્વ સિદ્ધ થશે. ૭.

આપણામાં એટલી ગંધી ન્યૂનતા છે કે ભગદીયોનો મેલાપ થતો નથી. તે ન્યૂનતા પણ હરિ શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણ કરશે. ૮.

તમારે મનમાં જરી પણ ક્ષોભ કરવો નહિ. આ માર્ગમાં તો જેટલી આર્તિ હશે તેટલું ફલ નજીક આવશે. ૯.

અપકીર્તિના ભયથી થોડો ઘણો લૌકિક વ્યવહાર કરવો પડે તો કરવો. કારણ અપકીર્તિના ભયથી યુદ્ધિ શિથિલ થઈ જવાનો સંભવ છે. ૧૦.

षष्ठम् शिक्षापत्रम् ।

गृहभंगसमाचाराः श्रुताः श्रुतिविषायिता ।
तदर्थं लिख्यते किञ्चित्समाधानाय चेतसः ॥१॥
सदा यशोदातनुजो द्विभुजः सुद्विजद्वयः ।
सरोजास्यस्रवह्णालः स्मर्यतामार्थवंशजः ॥२॥
सर्वेश्वरश्च सर्वज्ञः कृष्णः सकृष्णः सदा !
असमर्थो ज्ञानशून्यो जीव इत्येव निश्चयः ॥३॥
तस्येच्छा त्रिविधा प्रोक्ता मूलवेदस्वभेदतः ।
मूलेच्छागृहीतानां नाऽन्यथा कुरुते फलम् ॥४॥
प्रवाह एव नियतस्तेषु कृष्णविचारितः ।
मर्यादया गृहितास्तु प्रवर्तयति कर्मणि ॥५॥
स्वरूपेण वृत्तानां तु स्वतः सर्वं करोति हि ।
तच्चित्तयैव हि व्याप्तः कृपालुः सर्वतो विभुः ॥६॥
निवर्तयत्यनिष्टेभ्यः स्वकीयान्करुणानिधिः ।
यदि जीवाः स्वभावेन निवर्तेरन्न ते स्वतः ॥७॥
अनिष्टमेव सर्वज्ञो बलाद्वरीकरोति हि ।
इष्टानिष्टविवेको हि जीवबुद्ध्या न जायते ॥८॥
अविद्यया गृहीतानामणूनां भ्रमसंभवात् ।
अत एव हि संसारं मन्यते सुखरूपिणम् ॥९॥

बाला इव करप्राप्तं सर्पमक्रीडनोचितम् ।
पितेव सहजस्निग्धस्तन्निवर्तयते बलात् ॥१०॥
यथा रुदति ते बाला भ्रान्ताः संसारिणस्तथा ।
अत एव हि सर्वज्ञः कृष्णः संसारमोचकः ॥११॥
इत्येव रूप्यते नाम तथाविधमतः प्रभोः ।
संसारवैरी धरणीं प्रति शेषो न्यरूपयत् ॥१२॥
मन्यामहे वयं भ्रान्ताः कृष्णविस्मृतिकारणम् ।
संसारमुत्तमं कृष्णस्तं कथं स्थापयेद्धरिः ॥१३॥
एवं तदीयैर्मनसि निधेयः स्वप्रभोर्गुणः ।
स्वस्मिन्नपि विनिश्चेयाः प्रभोरङ्गीकृतिधुवा ॥१४॥
अत एवास्मदाचार्यैरुक्तं वरणलक्षणम् ।
लोके स्वास्थ्यं तथा वेदे हरिस्तु न करिष्यति ॥१५॥

इति श्रीहरिदास विरचितं षष्ठं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૬૬

કાનને વિષય લાગે એવા ગૃહભંગના સમાચાર સાંભળ્યા-ચિત્તનું સમાધાન થાય એ અર્થે આહીં કંઈક લખું છું. ૧.

આર્યવંશજ શ્રીયશોદાળના પુત્ર જે દિલ્લજધારી છે અને જેમની મોઢાની ઢંતકળી સુંદર છે અને જેમનાં સુખકમળમાંથી લાળ ટપકી રહી છે, એવા શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણ કરવું. ૨.

શ્રદ્ધા સર્વેશ્વર, સર્વજ્ઞ ને સદા દયાળુ છે, જ્યારે જીવ અસમર્થ ને જ્ઞાનશૂન્ય છે એ નિશ્ચિત છે. ૩.

તે પ્રભુની પ્રભુ પ્રકારની ઈચ્છા છે-મૂળ, વેદ ને સ્વ. તેમાં પ્રભુએ જેનો મૂળની ઈચ્છાથી અંગ્ગકાર કર્યો છે તેને (પ્રભુસ્વરૂપ સિવાય) અન્યથા ક્ષણ થતું નથી. ૪.

તેમાં કૃષ્ણ જેમને પ્રવાહ ને મર્યાદાથી ગૃહણ કર્યા છે તેવા જીવોને તે કર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત કરે છે. ૫.

પરંતુ, જેઓને સ્વરૂપથી ગૃહણ કર્યા છે તેમનું સર્વ કાર્ય પ્રભુ પોતે કરે છે, તે કૃપાળુ પ્રભુ તેમની ચિન્તાથી વ્યાપ્ત છે. કારણ કૃપાળુ પ્રભુ સર્વ કરતારને સમર્થ છે. ૬.

જો જીવ પોતાના સ્વભાવને લીધે. અનિષ્ટને નિવૃત્ત ન કરી શકે તો તે કઠણાનિધિ પોતે પોતાના લકતને અનિષ્ટથી દૂર કરે છે. ૭.

અમુક વસ્તુ સારી છે કે ખોટી તેનો નિર્ણય જીવ પોતે પોતાની જીવબુદ્ધિથી કરી શકતો નથી તેથી (જીવની ઈચ્છા હોય કે નહિ) સર્વજ્ઞ પ્રભુ પોતાના (પ્રમેય) બળથી અનિષ્ટને દૂર કરે છે. ૮.

જીવ આજી છે. તે અવિદ્યાથી ઘેરાયેલો છે. તેને જમ થવાનો સંભવ હોવાથી તે સંસારને સુખરૂપ માને છે. ૯.

એક બાલક ન રમવા યોગ્ય એવા સર્પને હાથમાં લઈ તેની સાથે રમવામાં સુખ માને છે પરંતુ સાહજિક પ્રેમને ધારણ કરતો તેનો પિતા પરાણે તે બાળકને તેનાથી નિવૃત્ત કરે છે. ૧૦.

પરંતુ, આવું થતાં બાલક રડવા માંડે છે. તેવી જ રીતે સંસારી જીવ પણ જમણુકત હોય છે તેથી (લૌકિક વસ્તુ જવાથી) ખેદવાળો થાય છે. પણ શ્રીકૃષ્ણ તો સર્વજ્ઞ છે. તેથી જ તેવા જીવને અહંતા મમતાત્મક સંસારમાંથી છોડાવે છે. (અર્થાત્ લૌકિક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવા દેતા નથી ને પ્રાપ્ત થઈ હોય તો દૂર કરે છે.) ૧૧.

પૃથ્વી ને શેષજીની વચ્ચે થયેલા સંવાદમાં શેષજીએ પ્રભુને સંસારવૈરી કહ્યા છે. તેથી પ્રભુનું નામ તેવું નિરૂપિત

કરવામાં આવ્યું છે. અને પ્રભુની મતિ પણ ભકતનો સંસાર
છોડવવાની હોય છે. ૧૨.

આપણે બધા બ્રાન્ત બન્યા છીએ તેથી જ શ્રીકૃષ્ણની
વિસ્મૃતિ કરનાર સંસારને ઉત્તમ માનીએ છીએ. પ્રભુ
આપણને તેવા સંસારમાં કેમ સ્થાપન કરે? ૧૩.

તેથી જેઓ ભગવાનના જીવો છે તેમણે પોતાના
મનમાં પોતાના સ્વામિ એવા શ્રીકૃષ્ણનો શુભ વિચારવો અને
મનમાં એવો દઢ નિશ્ચય રાખવો કે આપણે તેના અંગીકૃત
જીવો છીએ. ૧૪.

આપણા શ્રીમદ્વાચાર્યજીએ વરણતું એવું લક્ષણ આપ્યું
છે કે હરિના જે અંગીકૃત જીવ છે તેનું, તે લોકમાં કે
વેદમાં સ્વાસ્થ્ય નહિ કરે. ૧૫.

સત્તમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

સદા શ્રીગોકુલાધીશઃ સ્મર્તવ્યઃ સર્વથા જનૈઃ ।

તદીયૈર્મિલિતૈઃ સર્વદોષચિંતાવિવર્જિતૈઃ ॥૧॥

ન લૌકિકે મતિઃ કાર્યા ભગવદ્ભાવબાધિકા ।

લૌકિકં વૈદિકં ચાપિ સ્વયં સાધયિતા પ્રભુઃ ॥૨॥

ઈદાનીમીદશઃ કાલઃ પ્રતિકૂલઃ સમાગતઃ ।

યથાકથંચિત્સ્વમનઃ સ્થાપનીયં પદાબ્જયોઃ ॥૩॥

સેવાયાં ચ મનઃ સ્થાપ્યં તત્સાધકતયૈષ હિ ।

ગાર્હસ્થ્યાર્થે વિવાહોડપિ પ્રયત્નઃ ક્રિયતાં દુતમ્ ॥૪॥

ન ભવેત્પ્રાયશો ભોગે તદીયાનાં ક્વચિન્મનઃ ।

તથાપિ ચેદ્ભવેદ્ ભોગો નિવાર્યઃ સર્વથૈવહિ ॥૫॥

ભાવોડત્ર સાધનં માર્ગં પ્રમેયં ભગવાન્ હિ સઃ ।

પ્રમાણં કૃષ્ણસેવાદૌ સ પવ ચ ફલં પુનઃ ॥૬॥

તસ્માત્સ પવ સંરક્ષ્યો નિધિરૂપસ્તુ સર્વથા ।

સ્તદ્વિરુદ્ધં તત્સર્વં જ્ઞાત્વા જ્ઞાત્વા નિવર્તયેન્ ॥૭॥

इति श्रीहरिदास विरचितं सप्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૭મું.

દોષ ને ચિન્તા રહિત હોય તેવા ભગવદીયોની સાથે મળવું ને સદા શ્રી ગોકુલનાથજીનું સ્મરણ કરવું. ૧

તેવા ભગવદીયોમાં ભગવદ્ભાવને આધ કરે તેવી લૌકિક મતિ કરવી નહિ. ભગવદીયોનું લૌકિક ને વૈદિક તો પ્રભુ પોતે જ સિદ્ધ કરે છે. ૨

હાલમાં વિપરીત કાળ આગ્યો છે. આપણે આપણા મનને જેમ તેમ કરી શ્રીકાકોરજીના ચરણ કમળમાં સ્થાપન કરવું જોઈએ. ૩.

મનને સેવામાં સ્થાપવું. ગૃહસ્થાશ્રમને સેવાની સાધકતા માટે સ્વીકારવાનો હોવાથી વિવાહ વાસ્તે પણ જલદી પ્રયત્ન કરવો. ૪

જેઓ ભગવદીયો છે તેમનું મન ઘણું ભાગે ભોગમાં હોતું નથી. આમ છતાં કદાપિ જે ભોગેચ્છ થાય તે સર્વથા તેનું નિવારણ કરવું. ૫

આ માર્ગમાં ભાવ જ સાધન છે; પ્રમેય ભગવાન છે; શરૂઆતમાં શ્રીકૃષ્ણની સેવા સાધનરૂપ છે, પછી તે જ કૃષ્ણ રૂપરૂપ થાય છે. ૬.

આ ભગવદ્ભાવ જ નિધિરૂપ છે, માટે સર્વથા તેનું રક્ષણ કરવું. જે કાંઈ તેની વિરૂદ્ધ હોય તેનો ત્યાગ કરવો. ૭.

અષ્ટમું શિક્ષાપત્રમ્ ।

ૐદિકે પારલોકે ચ સર્વસામર્થ્યસંયુતઃ ।

સ एव गोकुलाधीशश्चित्तजीयः सदा हृदि ॥१॥

विश्वासस्तत्र कर्तव्यो भद्रमेव विधास्यति ।

स्वदोषादेव तत्रापि दोषस्फूर्तिर्यतो भवेत् ॥२॥

आर्तिः फलं साधनं च ब्रजाधिपतिसंगमे ।

अतः सदा तदात्यैव स्थीयतां तत्कृपायुतैः ॥३॥

अन्याश्रयो महानेव बाधको भीयतां ततः ।

तत्क्षणेनैव तच्चेतो विमुखं वै विधास्यति ॥४॥

તદીયેષુ સદા સ્થેયં સદ્ભાવેનૈવ સર્ગથા ।

त एव भक्तिमार्गस्य सहायत्वे नरूपिताः ॥५॥

अस्माकं तु तदीयानां प्रसंगोऽपि सुदुर्लभः ।

चेतोऽपि साधनाभावाद्दिमुखं तिष्ठति स्वतः ॥६॥

गतો હિ ભગવદ્દાસઃ સ્વકાર્યાય વિદેશકે ।

ब्रजपालोऽपि चलितेस्तेन मे दुःखितं मनः ॥७॥

મયિ યદ્વપિ નાસ્ત્યેવ કિંચિત્તત્કૃપયા પુનઃ ।

यदस्ति तदपि स्वीयं साधनाभावतो गतम् ॥८॥

ખેતાદેશેઽર્થે સંપ્રાપ્તે સ હરિઃ શરણં મમ ।

देहिके पारलोके च नैश्चित्यं तत एव नः ॥९॥

કદાચિન્મિલનં ચેત્સ્યાત્સદ્ભાગ્યેન ભવાદશામ્ ।
તદા કો વેદ ચિત્તસ્ય પરાવૃત્તિઃપુનર્મંવેત્ ॥૧૦॥

કિયલ્લેખ્યં મહાર્ચિતાસમુદ્રો હૃદિ વર્તતે ।
સ્થિતેઽપિ શિરસિ પ્રાણનાથે ચિત્તવિભેદતઃ ॥૧૧॥

इति श्रीहरिदास विरचितं अष्टमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૮મું.

આ લોકમાં તેમ જ પરલોકમાં શ્રીગોકુલાધીશજ સર્વસમર્થ છે, માટે સદા હૃદયમાં તેમનું જ ચિંતન કરવું. (૧)

પ્રભુ માંડ કલ્યાણ જ કરશે, એવો વિશ્વાસ રાખવો. જો તેમાં દોષની સ્ફૂર્તિ થાય તો તેવું પોતાના દોષથી જ થાય છે, એમ સમજવું. (૨)

વ્રજાધિપતિના સંગમ માટે આર્તિ એ જ સાધન ને ફલરૂપ છે, માટે પ્રભુની કૃપાનું પાત્ર બનવું ને સદા તેની આર્તિમાં સ્થિતિ કરીને રહેવું. (૩)

અન્યાશ્રાય બહુ જ આધક છે, માટે તેનાથી બળીતા રહેવું. જે પળે અન્યાશ્રાય થયો, તે જ પળે ચિત્ત બહિર્મુખ થયું, એમ સમજવું. (૪)

સદા લગવદ્વીયમાં સદ્ભાવ રાખી રહેવું. ભકિતમાર્ગમાં તેમની સહાય્ય મુખ્ય ગણવામાં આવી છે. (૫)

અમને તો તેવા લગવદ્વીયનો સંગ જ મહા દુર્લભ છે. ચિત્ત પણ સાધનના અભાવથી સ્વતઃ વિમુખ રહે છે. (૬)

લગવાનદાસ પોતાના કાર્ય અર્થે વિદેશ ગયો છે. મજપાલ પણ ગયો છે, આથી માંડ મન દુઃખી થાય છે. (૬)

મારામાં કંઈ નથી. પ્રભુની કૃપાથી મારામાં જે
કાંઈ છે તે પણ સાધનના અભાવે જતું રહ્યું છે. (૮)

મારી સ્થિતિ આવી થયેલી છે. તેમાં હરિ એ જ
મારું શરણ છે, આવા વિચારથી જ અમને આ લોકમાં
તેમ જ પરલોકમાં નિશ્ચિંતા છે. (૯)

સહસ્રાણ્યે જો તમારા જેવાનો મેલાપ થશે, તો ચિત્ત
પાછું હતું તેવું જ પુરાવૃત્ત થશે. પણ આની કેને ખબર? (૧૦)

હું કેટલુંક લખું? મારે માથે પ્રાણનાથ બિરાજે છે
છતાં ચિત્તના વિક્ષેપને લેધને મારા હૃદયમાં મહાચિંતા-
રૂપી સમુદ્ર ખળભળી રહ્યો છે. (૧૧)

નવમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

કદાનિજપતિઃ કૃષ્ણઃ સ્વવિંબં દર્શયિષ્યતિ ।
વદ્ધર્વદશિશ્વં નીલકુંતલાવરણાનનમ્ ॥ ૧ ॥

બ્રૂધનુઃ સંધિતશરં કસ્તૂરીચિત્રકાંકિતમ્ ।
હંદીવરદલાદૈર્ઘ્યવિશાલનયનદ્વયમ્ ॥ ૨ ॥

મૌલિકાભરણાલંબિસુનાસં સરસાધરમ્ ।
તિરેશ્વકંઠવિલસત્કણ્ઠાભરણભૂષિતમ્ ॥ ૩ ॥

પ્રફુલ્લગલ્લયુગલં ચિયુકાભરણાન્વિતમ્ ।
સુવર્ણસૂક્ષ્મમણિયુક્ત વનમાલાવિરાજિતમ્ ॥ ૪ ॥

ઊરઃસ્થલલસત્સ્વચ્છવકવૈયાધ્રવાહુજમ્ ।
શ્તનવ્યવહિતસ્થૂલમુક્તામાલાંચિતોદરમ્ ॥ ૫ ॥

સુવર્ણકૃત્રિમમણિસ્થૂલમાલાતિહુંદરમ્ ।
ગુંજાફલમહન્માલાલસદૃશ્યુગાંતરમ્ ॥ ૬ ॥

અનેકરત્નજટિતકરકંકણભૂષણમ્ ।
બાહુમધ્યલસત્સ્વર્ણનિર્મિતપ્રથિતાંગદમ્ ॥ ૭ ॥

અનેકપુષ્પતુલસીવનમાલાતિલાલિતમ્ ।
વિચિત્રવર્ણવિલસત્કલિવાસોવિરાજિતમ્ ॥ ૮ ॥

કલિભાવજ્ઞાપિકાતિકિંકિણીરવશોભિતમ્ ।
પદદ્વયગતસ્વર્ણમણિનૃપુરમંડિતમ્ ॥ ૯ ॥

नखचंद्रप्रकाशैकप्रकाशितजगत्त्रयम् ।
 पीतांबरोत्तरीयेषच्चलदंचलसुन्दरम् ॥ १० ॥
 प्रदक्षितशिरोभेदं चलन्मकरकुण्डलम् ।
 नृत्यन्तं नयनानन्दं नितान्तरतिसंप्रदम् ॥ ११ ॥
 नितंबिनीवृंदवर्तिरसानुभवलोलुपम् ।
 विहरंतं विशेषेण रासलीलापरायणम् ॥ १२ ॥
 त्रिभंगललितं वेणुकलितं भुजयोरपि ।
 वृंदावनैकफलितं वलितं स्वजनैः सह ॥ १३ ॥
 वादयंतं मुरलिकां माहयन्तं मनःसताम् ।
 जगज्जडं प्रकुर्वन्तं रोधयन्तं च भक्षणम् ॥ १४ ॥
 पशूनां पक्षिणां चैव मौनसंप्रादकं तदा ।
 तरूणामंतरानंदमधुधारैकवार्षिकम् ॥ १५ ॥
 हरंतं ब्रजभूतापं पदस्थापनतस्तथा ।
 यमुनातीरमात्रैकजलक्रीडाकृतिप्रियम् ॥ १६ ॥
 रसात्मकरसात्मस्वभक्तवृंदसमन्वितम् ।
 निजानुभवसंवेधं प्रकटं तं क्षणे क्षणे ॥ १७ ॥
 विरहे युगपत्सर्वनिजलीलानुभावकम् ।
 साकारानंदरूपेण ब्रजभक्तहृदि स्थितम् ॥ १८ ॥
 एवं दिदृक्षा सततं स्थापनीया निजे हृदि ।
 सैवास्माकं प्रेमभावोऽन्यरागविनिवर्तकः ॥ १९ ॥

ततः स्यादातिरिक्तिका गृहदैहिकवाधिका ।
 आसक्तिः सैव भार्गोऽस्मिन् गृहस्थास्वास्थ्यकारिका ॥ २० ॥
 परितापोदयस्तस्मात् सर्वविस्मृतिकारकः ।
 स एव व्यसनं यत्र प्रपंचस्फूर्तिनाशनम् ॥ २१ ॥
 एवं विधस्तु त्रिविधो भावो निःसाधनो मतः ।
 अतस्तु दुर्लभा लोके तत्प्राप्तिर्भजतां नृणाम् ॥ २२ ॥
 चक्रे करुणया कृष्णो भावात्माऽऽस्यं तथाविधः ।
 मूर्तिमद्भावसंबंधात्तत्प्राप्तिरिति वेद यः ॥ २३ ॥
 प्रमेयबलतो नान्यत् साधनं तत्र भाव्यताम् ।
 अतः सर्वैः प्रकर्तव्यो निजाचार्यपदाश्रयः ॥ २४ ॥
 तदभावे न वै भावि फलमेतन्न संशयः ।
 अत एवास्मदीशैस्तु ग्रंथे श्रीबलभाष्टके ॥ २५ ॥
 स्वामिन् ! श्रीबलभेत्तेतत्पद्येऽखिलमुदीरितम्
 तदाश्रयो न वचनैः किं तु तन्मार्गनिष्ठया ॥ २६ ॥
 मार्गनिष्ठा न स्वबोधैः किंतु तादृग्गुरुदीतैः ।
 गुरुदीतानि वाक्यानि न स्वतो ह्यनुवादतः ॥ २७ ॥
 अनुवादो न स्वबुद्ध्या किं तु मूलक्रमागतः ।
 अथापि तत्र चापेक्ष्यो दृढः स्वाचार्यसंश्रयः ॥ २८ ॥
 अतादृशेन गुरुणावगत्य निखिल जनः ।
 आश्रित्य च निजाचार्यान् सदानां हुं सदा भजेत् ॥ २९ ॥

भजनं भावरूपस्य भावेनैवोपपद्यते ।

चेतस्तत्प्रवर्णं सेवा ह्यत एव निरूपिता ॥ ३० ॥

तस्यां तु विस्मृतिभाव्या जगतः सर्वथा ध्रुवम् ।

तदभावे मानसी तु सेवनान्नैव सिद्ध्यति ॥ ३१ ॥

तद्बाधकानीन्द्रियाणि विषया लौकिकी मतिः ।

प्रतिबंधस्तथोद्वेगो भोगोऽप्यत्रैव लौकिकः ॥ ३२ ॥

दुष्टान्नभक्षणं चापि ह्यसमर्पितभक्षणम् ।

असत्संगः सर्वथा हि भावबाधक इष्यते ॥ ३३ ॥

तस्मात्त्यक्त्वा दुष्टसंगं कृत्वा स्वाचार्यसंश्रयम् ।

तदीयजनसंसर्गे स्थित्वा मार्गे तथा गुरौ ॥ ३४ ॥

कृत्वा विषयवैराग्यं परितोषं विधाय च ।

सदानन्दं सदानन्दं फलप्राप्त्यै सदा भजेत् ॥ ३५ ॥

इति श्रीहरिदास विरचितं नवमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

शिक्षापत्र ८मं.

भाशे मयुरपिच्छ धारण कर्तुं होय अने वदन ઉપર
કાળા વાળ ઉડી રહ્યા હોય તેવા સુંદર સ્વરૂપનું દર્શન
મારા પતિ શ્રીકૃષ્ણ ક્યારે કરાવશે ? (૧)

જેમણે ભ્રૂટિરૂપ ધનુષમાં શર સાંધ્યું હોય, જેમના
કપાળ ઉપર કસ્તૂરીનું તિલક અંકિત કરવામાં આવ્યું હોય
અને જેમણે પોયણાંના પાંદડાં જેવાં બે વિશાળ નેત્રો
ધારણ કર્યાં હોય, એવા શ્રીકૃષ્ણ મને ક્યારે દર્શન
આપશે ? (૨)

જેમની નાસિકા મોતીના આભરણથી શોભી રહી
હોય, જેમના અધરપુટમાંથી સુધારસ ઝરી રહ્યો હોય,
તણ રેખાવાળો જેમનો કંઠ કંઠાભરણથી ભૂષિત થયેલો
હોય; (૩)

જેમનાં બેઉ ગાંઠસ્થળ પ્રકુલિત હોય, જેમનું ચિબુક
આભૂષણથી યુક્ત હોય, અને જેમના ગળામાં સુવર્ણના
ઝીણાઝીણા મણિકાઓથી અનેલી વનમાલા ઘિરાળ રહી
હોય; (૪)

જેમનો ઉરઃસ્થલમાં સ્વચ્છ વાંકો વાધનખ શોભી

રહ્યો હોય ને જેમનું ઉદર રત્નની પરોવેલી મોટા મોટીની માળાથી પૂજાયેલું હોય; (૫)

જેમના ઉરના મધ્યભાગમાં સોનાના કૃત્રિમ મણિકાની બનેલી સ્થૂલ અતિસુંદર માલા તથા શુભદ્રાની મોટી માલા શોભી રહી હોય; (૬)

જેમણે શ્રીહસ્તમાં અનેક રત્નોથી જટિત એવાં કંકણ પહેરેલાં હોય, અને જેમના વિશાળ હાથના મધ્યમાં સોનાના બાબૂબંધ ઝળકી રહ્યા હોય; (૭)

અનેક પુષ્પ ને તુલસીદલની વનમાલાથી જે અતિ-સુંદર દેખાતા હોય અને કટી ઉપર ચિત્ર વિચિત્ર વર્ણવાળું વસ્ત્ર બિરાજી રહ્યું હોય; (૮)

કટિલાવને જ્ઞાપન કરનાર ધુધરીઓના ધ્વનિથી જેમની કટિ શોભી રહી હોય અને જેમનાં બેઉ ચરણોમાં સુવર્ણથી જટિત મણિયુક્ત નૂપુરો શોભી રહ્યાં હોય; (૯)

જેમના નખરૂપી ચંદ્રના પ્રકાશથી ત્રણેદોક પ્રકાશી રહ્યા હોય અને ઉત્તરીય વસ્ત્ર તરીકે પહેરેલું જેમનું પીતાંબર ફરફર ઉડવાથી જેઓ સુંદર દેખાતા હોય; (૧૦)

જેમનો શિરોભાગ નૃત્યની ક્રિયામાં ચલાયમાન થઈ રહ્યો હોય અને જેમનાં મકરાકૃતિ કુંડલો હાલી રહ્યાં હોય, તથા નૃત્ય કરતાં કરતાં જેમનાં નયનોમાંથી આનંદ

ઉભરાઈ જતો હોય ને જે નિરંતર રતિનું દાન કરી રહ્યા હોય; (૧૧)

ત્રજસુંદરીઓના વૃંદ મધ્યે બિરાજમાન થઈ જે રસાનુભવમાં લુબ્ધ બન્યા હોય અને વિશેષ કરીને વિહાર-નિમગ્ન થઈ રાસલીલા પરાયણ બન્યા હોય; (૧૨)

સ્વલકતોથી વિંટાયેલા અને બન્ને હાથે વેણુ વગાડતાં જેમણે વૃંદાવનના મુખ્ય ફલરૂપ એવું ત્રિભંગી સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હોય; (૧૩)

જે મુરલિના નાદ વડે સત્પુરુષોના ચિત્તને મોહ પમાડી રહ્યા હોય એટલું જ નહિ પણ જેનાથી તે જંગમને જડ, ને જડને જંગમ કરી રહ્યા હોય; (૧૪)

જે પ્રભુનો વેણુનાદ સાંભળી સર્વ પશુપક્ષીઓ મૌન ધારણ કરી રહ્યાં હોય ને વૃક્ષો પોતાની અંદરથી ઉભરાતી મધુધારાને વર્ષાવી રહ્યાં હોય; (૧૫)

જે પોતાના ચરણારવિંદને ત્રજભૂમિ ઉપર સ્થાપન કરી તેના તાપને હરી રહ્યા હોય અને જે કેવળ યમુનાજીના તટ ઉપર જ જલકીડાનો આનંદ લેઈ રહ્યા હોય; (૧૬)

પોતે રસાત્મક હોઈ રસાત્મક ભક્તોથી જે વિંટાયેલા હોય અને ભક્તોના રસાનુભવ અર્થે જ પ્રતિક્ષણ સેવાયજ પ્રકટ કરી રહ્યા હોય; (૧૭)

જે વિરહદશામાં પોતાની સર્વ લીલાઓ અનુભવ
એકી સાથે કરાવતા સાકાર આનંદરૂપથી મળીકતોના
હૃદયમાં ગિરાજ રહ્યા હોય; (૧૮)

આવા પ્રભુ પોતાના સ્વરૂપનું દર્શન મને ક્યારે
કરાવશે ?

આવા સ્વરૂપનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા કરેક ભકતે
પોતાના હૃદયમાં સ્થાપન કરવી—આને જ આપણે પ્રેમભાવ
કહીએ છીએ. આવો પ્રેમભાવ જ અન્ય વસ્તુમાંથી આપણી
પ્રીતિનો નાશ કરે છે. (૧૯)

આવો પ્રેમભાવ થયેથી પ્રભુ માટે અધિક આર્તિ
થાય છે. આવી આર્તિ જ હેડ ને ધરનાં કાર્યોને બાધ
કરનારી છે. આ માર્ગમાં જો આવી આસક્તિ થાય તો
ગૃહસ્થને (પોતાના ગૃહકાર્યમાં) અસ્વસ્થ બનાવે છે. (૨૦)

આવી આસક્તિ થાય તો સર્વ પ્રપંચની વિસ્મૃતિ
કરાવે તેવા પરિતાપનો ઉદય થાય છે. જેમાં પ્રપંચની
સ્ફૂર્તિનો નાશ થાય તે જ વ્યસન. (૨૧)

એવી રીતે (પ્રેમ, આસક્તિ અને વ્યસન) ત્રણ પ્રકારનો
ભાવ નિઃસાધન કહેવાય છે. ભજન કરનારા ભકતોમાં
આવા ભાવની પ્રીતિ દુર્લભ છે. (૨૨)

કરુણા કરી શ્રીકૃષ્ણે પોતાના ભાવાત્મક સુખારવિંદ-

રૂપ શ્રી આચાર્યજીને પ્રકટ કર્યો. અર્થાત્ આવો ભાવ શ્રી
મહાપ્રભુજીરૂપે મૂર્તિમંત થયો છે તેથી તેમની સાથેના
સંબંધથી ઉપરોક્ત ત્રણ ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને
આવું બાળુનારને તેવા ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨૩)

તે પ્રાપ્ત થવામાં પ્રમેય બળ વગર અન્ય સાધન
નથી. માટે સર્વેએ આપણા શ્રીઆચાર્યજીના ચરણારવિં-
દનો આશ્રય કરવો. (૨૪)

તેના અભાવમાં ફલની સિદ્ધિ નથી એ નિઃસંશય
છે. શ્રીગુણજીએ શ્રીવલ્લભાષ્ટકમાં એ જ પ્રમાણે નિરૂ-
પણ કર્યું છે. સ્વામિન્ શ્રીવલ્લભ વગેરે પદમાં આ સર્વ
દર્શાવેલું છે. એટલે તેઓશ્રીનો આશ્રય કેવળ વચનથી
મિલ્લ થઈ શકે નહિ, તે માટે આપણને તેઓશ્રીથી પ્રકટ
થયેલા માર્ગમાં નિષ્ઠા હોવી બાઈએ. (૨૫, ૨૬)

માર્ગમાં નિષ્ઠા જ્ઞાનથી થતી નથી. એમાં નિષ્ઠા
શ્રીગુરુદેવનાં વચનામૃતથી થાય છે. આવાં વચનામૃતો
ગુરુદ્વારા પ્રકટ થયેલાં, સ્વકલ્પિત નહિ પરંતુ પુષ્ટિમાર્ગના
સિદ્ધાંતના અનુવાદરૂપ હોવાં જોઈએ. (૨૭)

અનુવાદ પોતાની ખુદ્ધિ અનુસાર ન કરવો. તેનો
અર્થ મૂળક્રમ પ્રમાણે કરવો. એમાં પણ શ્રીઆચાર્યજીનો
દઢ આશ્રય અપેક્ષિત છે. (૨૮)

ગુરુશ્રીથી સર્વ જાણીને, તેઓશ્રીનો આશ્રય કરી
સદાનંદ એવા શ્રીકૃષ્ણને ભજવા. (૨૯)

શ્રીકૃષ્ણ ભાવરૂપ છે. તેમનું ભજન ભાવ વડે જ પ્રાપ્ત
થાય છે. તેથી જ એવું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે કે
પ્રભુમાં ચિત્તનું પ્રવણ થાય એવું નામ સેવા. (૩૦)

પરંતુ આવી સેવામાં સર્વથા જગતની ખાસ વિસ્મૃતિ
હોવી જોઈએ. જો તે ન હોય તો માનસીસેવા સિદ્ધ થતી
નથી. (૩૧)

ઇન્દ્રિયો, ઇન્દ્રિયોના વિષયો, લૌકિકબુદ્ધિ, પ્રતિબંધ,
ઉદ્ભેગ ને લૌકિક ભોગ એ સર્વ તેમાં બાધક છે. (૩૨)

દુષ્ટજનના અન્નનું, અપવિત્ર અન્નનું કે અસમર્પિત
અન્નનું ભક્ષણ કરવું તથા અસત્સંગ કરવો એ ભાવબાધક
છે. (૩૩)

માટે દુષ્ટજનનો ત્યાગ કરવો, આચાર્યશ્રી મહા-
પ્રભુજીનો આશ્રય કરવો અને ગુરુ તથા ગુરુના જનોનો
સંસર્ગ કરવો, (૩૪)

તથા વિષયમાં વૈરાગ્ય રાખવો ને સંતોષમાં રહેવું.
અને હમેશાં આનંદમાં રહી સદાનંદરૂપ શ્રીકૃષ્ણને ભજવા,
જેથી ફલની પ્રાપ્તિ થાય. (૩૫)

દશમે શિક્ષાપત્રમ્ ।

કો વેદ કીદશઃ કૃષ્ણાભિપ્રાયઃ સ્વજને મતઃ ।
સ્થાનંદસિદ્ધયે રતિ નિજાર્તિ દર્શનાદિપુ ॥ ૧ ॥
સંસારરાગાભાવાય લૌકિકાર્તિ તથા પુનઃ ।
મદાભાવાય ચ સ્વાર્તિ શરીરાર્તિ પ્રયચ્છતિ ॥ ૨ ॥
સંગાભાવાય બંધવાર્તિ દેશાર્તિ દૈન્યસિદ્ધયે ।
મોહાભાવાય ભગવાન્ સાધનાર્તિ દદાતિ હિ ॥ ૩ ॥
પ્રારબ્ધભોજનાર્થે વા પરીક્ષાર્થે વિલંબનાત્ ।
નિર્વાહાર્થે તથા વેદસાધ્યાર્થાર્તિ પ્રયચ્છતિ ॥ ૪ ॥
પદ્યમાર્તિપ્રદ્રાનેઽપિ પરમાનંદદાયિનઃ ।
સમાશ્રયો ન મોકલ્યો દૃઢઃ સ્વાચાર્યસંશ્રયૈઃ ॥ ૫ ॥
સ્વતઃ કૃષ્ણઃ સદાનંદો નિજાનંદં પ્રદાસ્યતિ ।
તદાશયૈવ સ્થાતેવ્યં સર્વેશ્વાતકપશ્ચિવત્ ॥ ૬ ॥
લૌકિકાર્તેરંગણનં પરમાનંદચિત્તનાત્ ।
યથા ન ગણયેદ્રોણી તિક્તભેષજમક્ષણમ્ ॥ ૭ ॥
અહિતે નિજમક્તાનાં વિદધાતિ હરિર્નિ હિ ।
સમસ્તાનાં સર્વા સ્વીયમક્તાનાં ન કથં ભવેત્ ॥ ૮ ॥

इति श्रीहरिदास विरचितं दशमे शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૧૦મું

પોતાનો સ્વભાવ (તદીય) કેવો હોય એ વિષે શ્રીકૃષ્ણનો અભિપ્રાય શો છે એ કોણ જાણે? પરંતુ, (એ સત્ય છે કે) જો શ્રીકૃષ્ણ પોતાના સેવકને આનંદનું દાન કરવાનો વિચાર કરે તો જરૂર તે પ્રથમ તેના હૃદયમાં દર્શન માટે તાપ ઉત્પન્ન કરે છે. (૧)

એટલું જ નહિ પણ સંસારમાંથી તેનો સ્નેહ નાશ પામે એ માટે લૌકિકાર્તિ (પીડા) આપે છે. જો તેના મદનો નાશ કરવો હોય તો સંબંધીજનો કે દેહ સંબંધી આર્તિ (પીડા) આપે છે. (૨)

જો ભગવદીયનો સંગ ન હોય તો બંધુઓની સાથે કલેશ કરાવે કે તેમનો વિયોગ થાય, દીનતાની સિદ્ધિ કરાવવી હોય તો પરદેશગમન કરાવે, મોહ નિવૃત્ત કરવો હોય તો સાધનની આર્તિ આપે. (૩)

જો ભગવાન ક્ષણપ્રાપ્તિમાં વિલંબ કરે તો કાં તો પ્રારબ્ધ ભોગવવા માટે અથવા તો પરીક્ષા કરવા માટે હોય. તેમ કરવા તે તેના નિર્વાહ માટે કે વેદસાધ્ય અર્થે પીડા પણ કરે (લોકવેદની અસિદ્ધિ આપે.) (૪)

આવી રીતે લૌકિક આર્તિ આપવામાં આવે છતાં પરમાનંદ સ્વરૂપ ભગવાનનો સુંદર આશ્રય છોડવો નહિ. એટલું જ નહિ પણ શ્રીઆચાર્યજીના દૃઢ આશ્રયને વળગી રહેવું. (૫)

શ્રીકૃષ્ણ સદા પોતે જ આનંદરૂપ છે. તે પોતાના ભક્તને નિબનંદનું દાન કરશે જ. માટે આતકપક્ષીની માફક મર્વે વૈષ્ણવોએ આશા રાખીને રહેવું. (૬)

જેમ રોગી કહવી દવા ખાય છે ને તેને કશા લેખામાં લેતો નથી તેમ તેમણે પરમાનંદનું ચિંતન કરવું ને લૌકિક આર્તિની અવગણના કરવી. (૭)

હરિ પોતાના ભક્તનું કદિ અહિત કરે જ નહિ. જે પ્રભુ આખા જગતના સખા છે તે પોતાના ભક્તના સખા કેમ ન હોય? (૮)

एकादश शिक्षापत्रम् ।

सर्वदा सर्वभावैकहेतुभूतेषु सर्वथा ।
 श्रीमदाचार्यपादेषु स्थाप्यतां तन्मयं मनः ॥ १ ॥
 तत एव कृतार्थत्वं निश्चयः क्रियतां हृदि ।
 आसुरत्वं विनिश्चयमन्यत्तत्साम्यवादिषु ॥ २ ॥
 श्रीकृष्णः सर्वदा स्मर्यः सर्वलीलासमविन्वतः ।
 भक्तैकहृदयस्थायी सकलः पुरुषोत्तमः ॥ ३ ॥
 गुणगानं तथा दुःखभावनं दैन्यमेव च ।
 तथा त्यागः सिद्धदृशः कृत्यमेतच्चतुष्टयम् ॥ ४ ॥
 गुणगानं भागवतात् सेवया दुःखभावनम् ।
 तद्दैन्यभाववद्दैन्यं त्यागो विरहभावतः ॥ ५ ॥
 एतच्चतुष्टयं सिद्धं यदि नान्यदपेक्षितम् ।
 सर्वस्य मूढं सत्संगस्तदभावे न सिद्ध्यति ॥ ६ ॥
 इति श्रीहरिदास विरचितं एकादशं शिक्षापत्रं संपૂ.म् ।

शिक्षापत्र ११મું.

સર્વ ભાવોને ઉત્પન્ન કરવામાં શ્રીમદાચાર્યજીનાં
 ધરણારવિંઃ મુખ્ય હેતુરૂપ છે માટે સર્વદા મનને તન્મય
 કરી તેમાં સ્થિર કરવું. (૧)
 હૃદયમાં એવો નિશ્ચય કરવો કે એવું કરવામાં જ
 (જીવનની) કૃતાર્થતા રહેલી છે. તેનાથી કોઈ બીજું કંઈ
 અગર તેની બરોબરી કરાવે તો તેમાં આસુરપણાનો
 નિશ્ચય કરવો. (૨)
 સર્વલીલાયુક્ત શ્રીકૃષ્ણતું સર્વદા સ્મરણ કરવું, કલા-
 યુક્ત તે પુરુષોત્તમ ભગવાન કેવળ ભકતના હૃદયમાં નિત્ય
 બિરાજે છે. (૩)
 ગુણગાન, વિપ્રયોગની આર્તિ, દીનતા ને ત્યાગ આ
 ચારેય સિદ્ધિની દષ્ટિવાળાને કાર્ય છે. (૪)
 શ્રીભાગવતના પાઠ દ્વારા ગુણગાન કરવાં, સેવાદ્વારા
 દુઃખની ભાવના કરવી; દીનતાના ભાવથી દૈન્ય સિદ્ધ કરવું,
 અને વિરહના ભાવથી ત્યાગ સિદ્ધ કરવો. (૫)
 જો આ ચતુર્વિધ વસ્તુ સિદ્ધ થાય તો બીજું કંઈ
 મેળવવાનું બાકી રહેતું નથી. આ સર્વતું મૂળ સત્સંગ
 છે. જો સત્સંગ ન હોય તો કંઈ સિદ્ધ થાય નહિ. (૬)

द्वादश शिक्षापत्रम् ।

भावनीयं सदा चित्ते स्वामिनीजल्पितं मुहुः ।
 तापक्लेशैरयं मार्गः श्रीमदाचार्यरूपितः ॥ १ ॥
 दर्शनं देहि गोपीश ! गोकुलानन्ददायक ! ।
 गोविन्द ! गोपवनिताप्राणाधिप ! कृपानिधे ! ॥ २ ॥
 गोपाल ! पालितव्रज ! निजव्रजसुखाद्बुधे ! ।
 परमानन्द ! नन्दादिरुचिरोत्संगलालित ॥ ३ ॥
 सदानन्द ! निजानन्दसमुदायप्रदायक ।
 दामोदर ! दयार्द्राद्र ! दीनानाथ ! दयापर ! ॥ ४ ॥
 पुरुषोत्तम ! सर्वांगरुचिर ! प्रेमपूरित !
 अजगरूपपरम ! प्रिय ! गोपबधूपते ! ॥ ५ ॥
 व्रजावलम्ब सुकटे ! लम्बकेश ! कलानिधे ! ।
 विरहातिहर ! स्वीयमनोहरणतत्पर ! ॥ ६ ॥
 मनोविनोद ! भावाब्धे ! भाववद्बृहद्व्यस्थित !
 चंचलीकृतचित ! स्वभावान्दोलितरूपधृक् ! ॥ ७ ॥
 महामुग्ध ! सदादुग्धपानतत्परमानस ! ।
 नयनीतालिस्रमुख ! पयोविन्दुयुताधर ! ॥ ८ ॥
 अलकावृतवदन ! मदनाधिकसुन्दर ! ।
 कपोलविलसद्भाग ! कस्तूरीतिलकांचित ॥ ९ ॥

मिजन्मपूरशोभाढ्य ! नखभूषणभूषित ! !
 सघोषसूक्ष्मसुकटिविलसत्क्षुद्रघंटिक ! ॥ १० ॥
 राजद्वन्द्वद्वयवैयाघ्रनखभूषण ! भूषित ॥
 कंजलोचनलोलाक्ष ! विशालाक्ष विलक्षण ॥ ११ ॥
 क्षीनैकशरण स्वीयसर्वसामर्थ्यसंयुत ! ।
 व्रजराजसुत ! स्वीयजननीकंठभूषण ! ॥ १२ ॥
 हा कृष्ण ! हा सदानन्द ! हा वृन्दावनभूषण ! ।
 हा नन्दराजतनय ! हा यशोदाकखेलन ! ॥ १३ ॥
 हा गोपिकेश ! हा नाथ ! हा गोकुलपुरन्दर ! ।
 हाहा व्रजजनार्तिघ्न ! हाहा निःसाधनाधिप ! ॥ १४ ॥
 हाहा नन्दादिसर्वस्व ! हाहा अनंगनवाङ्कुर ! ।
 हा निरालम्बनालम्ब ! हाहा धलकुटि प्रिय ! ॥ १५ ॥
 एवं विधानि सततंजल्पितानि मुहुर्मुहुः ।
 अवगत्य च भावेन भावनीयान्यहर्निशम् ॥ १६ ॥

इति श्रीहरिदास विरचितं द्वादश शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૨મું

શ્રીસ્વામિનીજીએ જે જે વચનો કહેલાં તેને વારંવાર ચિત્તમાં ધારણ કરવાં ને તેની ભાવના કરવી. શ્રીમહાપ્રભુજીએ સ્થાપિત કરેલો આ માર્ગ તાપકલેશયુક્ત છે. (૧)

હે ગોપીજનના ઇશ! હે ગોકુલના આનંદદાતા! હે ગોવિંદ! હે વ્રજભક્તોના પ્રાણપતિ! હે કૃપાનિધિ! મને દર્શન આપો. (૨)

હે ગોપાલ! હે વ્રજના પાલક! હે વ્રજભક્તના સુખ-રાશિ! હે પરમાનંદ! હે નંદાદિની હુંકાળી ગોદમાં ખેલનારા! (મને દર્શન આપો.) (૩)

હે સદાનંદ! હે ભક્તજનોના આનંદધન! હે દામોદર! હે દયાદ્ર! હે દીનાનાથ! હે દયાપર! (મને દર્શન આપો.) (૪)

હે પુરુષોત્તમ! હે સર્વાંગિસુંદર! હે પ્રેમ-સભર! હે કામદેવના પણ કામદેવ! હે પ્રિય! હે ગોપવધૂઓના પતિ! (મને દર્શન આપો.) (૫)

હે વ્રજના આલંબનરૂપ સુંદર કટિવાળા! હે. લાંબા કેશવાળા! હે કલાના ભંડારરૂપ! હે વિરહાર્તિનું હરણ

કરનારા! હે ભક્તોના મનનું હરણ કરવામાં તત્પર રહેનારા! (મને દર્શન આપો.) (૬)

હે મનને વિનોદ આપનારા! ભાવના સમુદ્રરૂપ! ભાવવાળા હૃદયમાં સ્થિતિ કરનારા! હે ભક્તના ચિત્તને ધ્યાન કરનારા! પોતાના ભક્તોના ભાવથી આંદોલિત થઈ તેને અનુસાર રૂપ ધારણ કરનારા પ્રભો! (મને દર્શન આપો.) (૭)

હે મહામુગ્ધ! દૂધનું પાન કરવામાં સદાયે જેનું મન ઉત્સુક છે એવા! જેમનું મુખ માખણથી ચોપડાયેલું છે એવા! દુધનાં ટીપાં ચોટેલાં છે એવા મુખવાળા પ્રભો! (મને દર્શન આપો.) (૮)

વાળથી જેમનું મુખ ઢંકાઈ ગયું છે, કામદેવથી પણ જે વધારે સુંદર છે, જેમના ગાલ રંગથી રંગાયેલા છે અને કસ્તૂરીના તિલકથી જેમનું લલાટ શોભી રહ્યું છે એવા હે પ્રભો! (મને દર્શન આપો.) (૯)

નૂપુરના રણકારથી શોભતા, નખના ભૂષણથી ભૂષિત, નાનીશી કટિ ઉપર ઝીણીઝીણી ધૂધરીઓના વિલાસથી વિલસી રહેલા, સુંદર-શ્યામ! (મને દર્શન આપો.) (૧૦)

સુંદર વાદનખના ભૂષણથી શણગારાયેલા, ચપળ કમલદોચનવાળા, વિશાળ નેત્રોથી વિલક્ષણ પ્રભો, (મને દર્શન આપો.) (૧૧)

હે દીનજનોના એકમાત્ર શરણરૂપ, સર્વસામર્થ્યથી સર્વ-
શક્તિમાન, નંદનંદન, માતા યશોદાના કંઠના આભરણરૂપ
પ્રભો! (મને દર્શન આપો.) (૧૨)

હા કૃષ્ણ! હા સદાનંદ! હા વૃંદાવનભૂષણ! હા
નંદસજ્જતનુ! હા યશોદોત્સંગલાલિત! (૧૩)

હા ગોપિકેશ! હા નાથ! હા ગોકુલેન્દ્ર દેવ! હા હા વ્રજ-
જનાર્તિહર! હા હા નિઃસાધનાથ! (૧૪)

હા હા નંદાદિ સર્વસ્વ! હા હા કામદેવનવાંકુર;
હા હા અનાદંબનાદંબન! હા હા આંધળાની લાકડીરૂપ!
(મને દર્શન આપો.) (૧૫)

શ્રીસ્વામિનીજી આવી રીતે હમેશાં જલ્પના કરે છે.
આપણે પણ તેના ભાવને બાણી અહર્નિશ એવી જ ભાવના
કરવી. (૧૬)

પ્રયોદશં શિક્ષાપત્રમ્

કાલઃ કરાલઃ સમુપાગતોડયં મતિ સતાં દ્રાગહરત સમસ્તામ્ ।
શ્રીવલ્લભાચાર્યસમાશ્રિતાનાં યઃ કાલકાલઃ શરણં સ પવ ॥૧॥

ન સેવા ન કથા નૈવ ભાવનં નાપિ સંશ્રયઃ ।
નિત્યમુદ્વિગ્નમનસા કથં કાલઃ પ્રયાસ્યતિ ॥૨॥

સત્સંગો દુર્લભો દુષ્ટસંગઃ સંચિંતનાદૃતે ।
અનાયાસેન સંસિદ્ધઃ કા ગતિર્મે ભવિષ્યતિ ॥૩॥

સંગ્રાહશિતુમ્ખિલં તૈઃ ક્લીડયિતુમેવ ચ ।
શકલીકર્તુમધુના પ્રભોર્વાલચિકીર્ષિતમ્ ॥૪॥

હા નાથ! હા કૃપાનાથ! ગોપીનાથ! દયાનિધે! ।
વ્રજનાથ! રમાનાથ! નિજનાથ! જગત્પતે! ॥૫॥

ગોકુલાધીશ! ગોપીશ! વ્રજાધીશ! વ્રજપ્રિય! ।
વ્રજાનંદ! નિજાનંદ! ગોકુલાનંદ! ગોપ્રિય! ॥૬॥

હા કૃષ્ણ! હા દયાસિંધો! હા રાધાવર! સુંદર! ॥
દીનેષુ સતતં શ્રીમન્નિજાચાર્યાશ્રિતેષુ ચ ॥૭॥

દુષ્ટેષુ દોષપુષ્ટેષુ ભાગ્યમુષ્ટેષુ મત્પ્રભો! ॥
નિઃસાધનેષૂન્મતિષુ દયાં કુરુ દયાં કુરુ ॥૮॥

નિવર્ત્ય સર્વતશ્ચેતો નિરુદ્ધ્ય ચરિતે હરેઃ ।
હૃદિકૃત્ય કૃપાવશ્યં સ્થીયતાં સઙ્ગનૈઃ સહ ॥૯॥

अदृष्टदुःखितमुखोऽननुभूतसुखेतरः ॥

स्वदुःखितातिक्रमणः स कृष्णः शरणं मम ॥१०॥

अप्रंदपरमानंदो निजानंदश्रयस्थितः ।

स्वरूपानंददाता च स कृष्णः शरणं मम ॥११॥

इति श्रीहरिदासविरचितं त्रयोदशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૩ મું.

આ ઘણો વિકટ કાળ આવ્યો છે, તે એવો છે કે તેનાથી સઘળા સત્પુરુષોની મતિ પણ હરાઈ જાય છે. જેઓ શ્રી વલ્લભાચાર્યજીનો આશ્રય કરનારા હોય તેમને માટે કાલના પણ કાલ એવા એક ભગવાન જ શરણરૂપ છે. ૧.

જેઓ સેવા કરતા ન હોય કે કથાતું શ્રવણ પણ કરતા ન હોય, અથવા તો જેમનામાં ભાવના કે આશ્રય-ભાવ સિદ્ધ થયાં ન હોય, અને જેઓ સદા ઉદ્વેગ મનવાળા હોય તેવાઓનો સમય શી રીતે જવો જોઈએ ? ૨.

સંતસંગ તો હુલ્લ છે, જ્યારે વગર મહેનતે ને વગર વિચારે હુઃસંગ સારી પેઠે આવીને ખડો થાય છે, તો અમારી ગતિ શી થશે ? ૩.

સંમય ચરાચર વસ્તુઓને એકઠી કરવી ને તેની સાથે કીડા કરવી વળી પાછી તેને વિખેરી નાંખવી. શું પ્રભુની બાળલીલા એવી હશે ? (કોણ જાણે ?) ૪.

હા નાથ ! હા કૃપાનાથ ! હા ગોપીનાથ ! હા હયાનિધે !
હા વ્રજનાથ ! હા રમાનાથ ! હા નિજનાથ ! હા જગત્પતે !
હા ગોકુલાધીશ ! હા ગોપીશ ! હા વ્રજધીશ ! હા

મજપ્રિય ! હા મજનંદ ! હા નિજનંદ ! હા ગોકુલાનંદ !
હા ગોપ્રિય ! હા કૃષ્ણ ! હા દયાસિંધો ! હા રાધાવર ! હા
સુંદર ! શ્રીમદ્ આચાર્યચરણને આશ્રયે રહેલા એવા અમો
દીન, દુષ્ટ, દોષથી પુષ્ટ, ભાગ્યહીન નિઃસાધન ને મતિહીન
હીએ. હે પ્રભુ અમારી ઉપર દયા કરે ! દયા કરે !
(૫, ૬, ૭, ૮.)

ખરે, આપણે ચિત્તને સર્વ [લૌકિક] માંથી પાછું
એચી લઈ તેનો પ્રભુના ચરિત્રમાં નિરોધ કરવો ને કૃપાવશ
હરિને આપણા હૃદયમાં સ્થાપન કરી સદાસર્વદા સબજનો
સાથે રહેવું જોઈએ. ૯.

શ્રીકૃષ્ણ ભકતના મ્હાન મુખને જોઈ શકતા નથી.
તેમને દુઃખ એ શું છે તેનો અનુભવ નથી એટલું જ નહિ
પણ પોતે દુઃખી ભકત ઉપર અતિશય કૃપા કરનાર છે.
એવા કૃષ્ણ એ જ માફ શરણ છે. ૧૦.

અધિકાધિક આનંદ આપનારે તે પરમાનંદ સ્વરૂપ છે.
જેઓ તેના આનંદસ્વરૂપનો આશ્રય કરીને રહેલા છે તેના
તે આશ્રયરૂપ છે. આવા શ્રીકૃષ્ણ એ જ માફ શરણ છે. ૧૧.

ચતુર્દશ શિક્ષાપત્રમ્ ।

શ્રીમત્પ્રમુખદયુગલે સ્થાપ્યં ચેતશ્ચમત્કારિ ।
તદનુગ્રહણાદેવ હિ ભવતિ તદીયસ્ય સર્વતઃ સકલમ્ ॥૧॥
અન્યાશ્રયસ્તદીયૈકપદાશ્રયવિરોધકૃત્ ।
પ્રમોહદાસીનતાયાઃ કારણં ત્યજ્યતાંઘ્રુતમ્ ॥ ૨ ॥
અસત્સંગસ્ય ચ ત્યાગો ભાવબાધકતા યતઃ ।
યથા વ્યાઘ્રો વાધકઃ સ્યાચ્છરીરાદેઃ શરીરિણઃ ॥૩॥
અસત્સંગસ્તથા પ્રોક્તઃ શ્રીમદાચાર્યપંડિતૈઃ ।
અધ્યાસઃ સ્વશરીરાદૌ તદીયત્વપ્રકારતઃ ॥૪॥
વિધાય સર્વથા મીતિં વિધેયેતરયોગતઃ ।
સત્સંગેન સ્વમાર્ગેકાનિષ્ઠત્વેન ચ સર્વથા ॥૫॥
સમર્પણાઽનુસંધાનં વિધેયં મિલિતૈઃ સદા ।
હૃદમેવાઽસ્મદાચાર્યમાર્ગે સાધનમુત્તમમ્ ॥૬॥
સ્વાચાર્યચરણદ્વંદ્વદ્વાશ્રયણમાહૃતૈઃ ।
વિધેયં તેન સકલમસ્મિન્માર્ગે ભવિષ્યતિ ॥૭॥

इति श्रीहरिदास विरचितं चतुर्दशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૪મું.

શ્રીઠાકોરજી ને શ્રીગુસાંઈજીના ચરણારવિંદ ચમત્કારી છે. તેમાં ચિત્તને સ્થાપન કરવું. જેઓ તેમના તહીયો છે તેમનું સર્વસ્વ તેમના અનુગ્રહથી જ સિદ્ધ થશે. ૧.

તેવા તહીયો માટે અન્યાશ્રય કરવો એ એકમાત્ર તેમના આશ્રયભાવનો વિરોધી છે. પ્રભુ જો ઉદાસીન હોય તો તેવા અન્યાશ્રયને કારણે જ-માટે તેવા અન્યાશ્રયનો તુરત જ ત્યાગ કરવો. ૨.

અસત્સંગનો ત્યાગ કરવો કારણ કે તેનાથી ભગવદ્-ભાવનો નાશ થાય છે. જેમ દેહધારીના દેહને વ્યાગ્ર બાધક છે, તેમ અન્યાશ્રય તેમને બાધક છે. ૩.

શ્રીમદ્ધ્યાર્જી મહાપંડિત છે. એઓશ્રીએ તો એમ કહ્યું છે કે—જીવને પોતાના શરીર વગેરેમાં અસત્સંગ હોવો એ તેના અધ્યાસરૂપ છે, અને તહીયો માટે તેમના શરીરાદિ તો તહીયત્વના ભાવની દૃષ્ટિએ ભગવત્સંબંધી છે. ૪.

માટે ચિત્તને અન્યથા જોડવું એ ભયરૂપ છે એ સમજી સર્વથા તેને પુષ્ટિમાર્ગીય સાધનમાં જોડવું. તદ્દર્થે પુષ્ટિમાર્ગમાં નિષ્ઠા રાખી સર્વદા સત્સંગને જ સેવવો. ૫.

ભગવદ્દીયોની સાથે મળી સદા સમર્પણનું અનુસંધાન કરવું. આચાર્યશ્રીના માર્ગમાં આ જ સર્વથી ઉત્તમ સાધન છે. ૬.

જો જીવ આપણા આચાર્યશ્રીનો દઢ આશ્રય આદર પૂર્વક કરે તો આ માર્ગમાં સર્વ કાંઈ સિદ્ધ થઈ શકે છે. ૭.

પંચદશ શિક્ષાપત્રમ્ ।

યદંગીકૃતજીવાનાં ન દુઃખં લેશતોઽપિ હિ ।
 સદાનંદઃ સદાનંદાત્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૧॥
 યો નિજાનતિસંતતાન્સ્વકૃતે વીક્ષ્ય વિસ્મિતઃ ।
 પ્રાદુર્ભવત્યચિરતસ્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૨॥
 યઃ સ્વતઃ સેવકાનાં હિ પરાશ્રયનિવારકઃ ।
 કૃપાસરિત્પતિઃ કૃષ્ણસ્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૩॥
 હૃદયસ્થઃ સમસ્તાનાં ધુનોતિ વિષયાદરમ્ ।
 દયાદામોદરઃ શ્રીમાન્સ્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૪॥
 યઃ પ્રાણપ્રેષ્ટગોપીનાં સંગં ગોપયતિ સ્વતઃ ।
 નિલાયનાદિલીલામિસ્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૫॥
 ય ઉદ્ભવેન ભક્તેન સ્વસ્વરૂપમવોધયત્ ।
 ગોપિકાનાં હૃદયસ્થસ્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૬॥
 યઃ સ્વમાહાત્મ્યવોધાય પ્રાદુર્ભાવિતવાન્સ્વયમ્ ।
 પ્રભુઃ શ્રીવલ્લભાચાર્યોસ્તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૭॥
 યસ્ય સ્મરણમાત્રેણ સકલાર્તિવિનાશનમ્ ।
 તત્ક્ષણાદેવ ભવતિ તત્સ્મૃતિઃ ક્રિયતાં સદા ॥૮॥

इति श्रीहरिदासविरचितं पंचदशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૫મું

જેઓનો પ્રભુએ અંગીકાર કર્યો છે તેમને લેશ માત્ર પણ દુઃખ હોય નહિ. પ્રભુ સદાનંદ છે, તેવા સદાનંદ પ્રભુનું મદદ સ્મરણ કરવું. ૧.

જે જીવોનો પ્રભુએ અંગીકાર કરેલો છે તેમને વિયોગથી અતિસંતપ્ત થયેલા જોઈ પ્રભુ વિસ્મય પામ્યા અને પોતે (આચાર્યરૂપે) પ્રકટ થયા. આવા પ્રભુનું આપણે સદા સ્મરણ કરવું ૨.

તે પ્રભુ જ પોતાના સેવકોના પરાશ્રયને પાતાની મેળે જ નિવારશે. કારણ કે દયાના સાગર એવા એ કૃષ્ણ આપણા પતિ છે. માટે એમની સ્મૃતિ સદા સર્વદા કરવી. ૩.

તે પ્રભુ સર્વ ભકતોના હૃદયમાં વાસ કરી રહેલા છે. જીવને વિષયો પ્રત્યે જે આદર પોતાના હૃદયમાં રહેલો છે તેને તે પ્રભુ જ ક્રીટાડશે કારણ તે દામોદર દયાળુ છે. વળી તે લક્ષ્મીનાં પતિ છે માટે સદા તેનું જ સ્મરણ કરવું. ૪.

તે પ્રભુ ગોપીજનના પ્રાણપ્રિય છે તે નિલાયનાદિ લીલા વડે એટલે છૂપી છૂપી ખેલનરૂપ કીડા કરી અનધિકારીઓથી ગોપીજન સાથેના, પોતાના સંગને છૂપાવે છે. માટે આપણે

સદાચે તેમની જ સ્મૃતિ કરવી. ૫.

તે ગોપિકાઓના હૃદયની અંદર સ્થિતિ કરી રહેલા છે. જેમણે પોતાના ભકત ઉદ્ધવને (ગોપિકાદ્વારા) પોતાના સ્વરૂપનો બોધ કર્યો તેવા પ્રભુની આપણે સદા સ્મૃતિ કરવી. ૬.

પોતાનું માહાત્મ્ય પ્રકટ કરવાને તે પ્રભુ સ્વયં શ્રી-વલ્લભરૂપે પ્રકટ થયા. આપણે તે પ્રભુનું સ્મરણ કરવું ૭.

તેમના સ્મરણ માત્રથી સર્વ પ્રકારની આર્તિ તત્ક્ષણ નાશ પામશે. માટે આપણે સદા સર્વદા તેમની જ સ્મૃતિ કરવી. ૮.

પૌડશં શિક્ષાપત્રમ્ ।

મદા સ્વમક્તહૃદયાવાસઃ સ્વાચાર્યમાવિતઃ ।

યશોદાઽતિપ્રિયઃ શ્રીમાન્ નંદસુતુર્વજેશ્વરઃ ॥૧॥

સ્મરણીયો યથાશક્તિ સેવનીયસ્તથા પુનઃ ।

તાદૃશૈઃ સહ સંગેન કથનીયશ્ચ સર્વથા ॥ ૨ ॥

અહર્નિશં વ્રજાધીશઃ પ્રપંચાસ્મૃતિસાધકઃ ।

સ્વકીયપક્ષપાતી ચ નિજાસક્ત્યા નિરોધકૃત્ ॥૩॥

સ્મરણીયઃ કૃપાપારાવારો વિદિતરૂપવાન્ ।

ન પવાસ્મત્સર્વકર્તા ચિન્તાણુરપિ નો હૃદિ ॥૪॥

મતામપ્યસતાં વાઽપિ સ્વકીયાનાં કૃપાનિધિઃ ।

કરિષ્યતિ સ્વતઃ સર્વમતશ્ચિતા ન કાઽપિ હિ ॥૫॥

મત્સંગાઽભાવતો નિત્યમસત્સંગસ્વભાવતઃ ।

વર્તતે વિવિધાવૈશીષ્ઠ્યક્રાઽઽરૂઢૈવમન્મતિઃ ॥૬॥

નૈતસ્મિન્સમયે કોઽપિ સહાયો મમ વર્તતે ।

વિના શ્રીવલ્લભાચાર્યચરણાંબુરુહાશ્રયાત્ ॥ ૭ ॥

તતશ્ચ્યુતા મતિઃ કાલવલાત્ કેવલલૌકિકે ।

નિત્યં સ્થિતા તતો મીતિર્ભૂયસી જાયતે હૃદિ ॥૮॥

किंवा को वेद भगवान् करुणात्मा चिकीर्षति ।
 न जाने तेन मे चेतः खिन्नं भवति सर्वथा ॥१॥
 विशेषः प्रेमजित्पत्राद्बोद्धव्यः सकलोऽपि हि ।
 अनेनैव वयं किञ्चित्स्वास्थ्यं मन्यामहे हृदः ॥१०॥

इति श्रीहरिदासविरचितं षोडशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૧૬ મું

શ્રીયશોદાળને અતિપ્રિય, શોભાયમાન, શ્રીનંદરાયળના
 પુત્ર, વ્રજના પતિ અને શ્રીમદ્વાચાર્યળના ભાવથી ભાવિત
 બંધા પ્રભુ સદા પોતાના ભકતના હૃદયમાં ધિરાજેલા છે
 તેજ પ્રભુ સ્મરણ કરવા યોગ્ય, યથાશક્તિ સેવા કરવા
 યોગ્ય અને તાદૃશી વૈષ્ણવોના સંગમાં સર્વથા ગુણગાન
 કરવા યોગ્ય છે. ૧, ૨.

તે વ્રજધીશ અહર્નિશ પ્રપંચની વિસ્મૃતિ કરાવનાર
 છે, પોતાના ભકતના પક્ષપાતી છે, ને પોતાની પ્રત્યે આસક્તિ
 કરાવી નિરોધ સિદ્ધ કરે છે. તે કૃપાના સમુદ્ર છે ને પોતાના
 સ્પર્શને પ્રકટ કરી તેનો સ્વાતુલ્ય કરાવે છે. તેજ પ્રભુ
 પ્રાપ્ત્યું સર્વ સિદ્ધ કરનારા છે માટે હૃદયની અંદર ચત્કિચિત્
 પણ ચિન્તા કરવી નહિ. ૩, ૪

પ્રભુભકત સાત્ત્વિક હોય કે તામસ હોય, જે પ્રભુનો
 ભક્ત છે તેના તે કૃપાનિધિ છે. તેવાનું સર્વ કાંઈ પ્રભુ પોતે
 કરી લેશે. માટે ચિન્તા કદાપિ કરવી નહિ. ૫.

સત્સંગનો અભાવ હોવાથી અને સ્વભાવ નિત્ય અ-
 ભાસંગ કરવાનો થઈ પડવાથી વિષયતાના આવેશને લીધે

મારી મતિ ચકાડે થઈ હોય એમ લાગે છે. ૬.

આ સમયે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના ચરણકમળના આ
શ્રય વિના મને અન્ય કોઈની પણ સહાય નથી. ૭.

કાળખળ વડે મારી મતિ બ્રષ્ઠ થઈ ગઈ છે અને કેવળ
લૌકિકમાં નિત્ય રહેવાથી મારા હૃદયમાં મોટો ભય લાગે
છે. ૮.

અહો ! તે દયાળુ પ્રભુ મારું શું કરવા માગે છે તેની
મને ખબર નથી. માટે મારું ચિત્ત સર્વથા ખિન્ન રહે છે. ૯.

વિશેષ સર્વ કંઈ પ્રેમજીના પત્રથી બાળુબે. તેનાથી
અમને હૃદયમાં કંઈક સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૦.

સપ્તદશં શિક્ષાપત્રમ્ ।

યદુક્તમસ્મદાચાર્યૈર્ગૌણમુખ્યવિભેદતઃ ॥

ત્યાગો ગૃહધનાદીનામથવા કૃષ્ણયોજનમ્ ॥૧॥

વૈરાગ્યપરિતોષાદેરત્યાગોઽપિ નિરૂપિતઃ ॥

તથા વિષયભોગસ્ય ત્યાગોઽપિ વિનિબોધિતઃ ॥૨॥

તથા સત્સંગમાઽત્યાગઃ સર્વત્રૈવ વિશેષતઃ ॥

અન્થાશ્રયપરિત્યાગ ઉક્તો બાધકરૂપતઃ ॥૩॥

પદ્મ નિરૂપિતૌ ત્યાગોઽત્યાગૌ સર્વત્ર સર્વશઃ ॥

ન જીવાઃ સ્વવલાર્થિકચિત્કર્તુ શક્નુવતે સ્વતઃ ॥૪॥

અતઃ કથં ભવેન્માર્ગસ્થિતિર્જીવેષુ સર્વથા ।

ફલાશાઽપિ કથં કાર્યા જનૈસ્તત્રાઽસ્થિતૌ પુનઃ ॥૫॥

તથાઽપિ શ્રીમદાચાર્યચરણાશ્રયણાદપિ ।

અશક્યમપિ યચ્છક્યં તદ્ભવેત્સર્વથૈવ હિ ॥૬॥

યદિ દુઃસંગદોષેણ ન ભવેત્છિથિલં મનઃ !

યદિ વા કાલદોષેણાઽવિશ્વાસોઽપિ ભવેન્ન હિ ॥૭॥

“અવિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ” इत्युक्तेः स तु बाधकः ।

અયમેવાઽસ્ય માર્ગસ્ય મૂલમાશ્રયસાધકઃ ॥૮॥

આશ્રયેષૈવ સકલં સિદ્ધિમેતિ ન સંશયઃ ।

પૃથક્કારણમાર્ગોક્તિરત एव प्रभोरपि ॥૯॥

શરણસ્થસમુદ્ધારકૃતિવિજ્ઞાપનાદપિ ।
 વિવેકધૈર્યભક્ત્યાદિસાધનાભાવવાદતઃ ॥૧૦॥
 સન્માર્ગવિદ્ધિઃ સતતં કૃતપ્રભુપદાશ્રયૈઃ ।
 તદુક્તવાક્યભાવાર્થવિભાવનપરાયણૈઃ ॥૧૧॥
 યથાશક્તિસ્વમાર્ગીયપ્રભુસેવાપરૈરપિ ।
 ચિરુદ્ધકૃતિસંદેહદાહનોદ્યોગતત્પરૈઃ ॥૧૨॥
 નિરંતરં સ્વમાર્ગીયસતાં સંગસમન્વિતૈઃ ।
 સ્થેયં સંસારવિમુક્તૈઃ સ્વગુરું પ્રણતૈરપિ ॥૧૩॥
 इति श्रीहरिदासविरचितं सप्तदशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૭મું

આપણા આચાર્યશ્રીએ ત્યાગના ગૌણ ને મુખ્ય એવા એ પ્રકારના ભેદ વર્ણવ્યા છે. ગૃહધનાદિનો ત્યાગ કરવો તે અને તેનો શ્રીકૃષ્ણમાં વિનિયોગ કરવો તે. ૧.

વળી એવો પણ બાધ કરવામાં આવેલો છે કે વૈરાગ્ય ને પરિતોષનો ત્યાગ ન કરવો પરંતુ વિષયભોગનો ત્યાગ કરવો. ૨.

તદુપરાંત, સત્સંગનો ત્યાગ કરવો નહિ પણ અન્યા-શ્રયનો વિશેષમાં ત્યાગ કરવો કારણ તે બાધકરૂપ છે. ૩.

આમ ત્યાગાત્યાગનો ભેદ સર્વ ઠેકાણે અને સુર્વત્ર નિરૂપિત કરેલો છે. પરંતુ જીવો પોતાના બળથી આમાં કશું જ કરી શકતા નથી. ૪,

(જો એમ હોય) તો પછી સર્વથા જીવની માર્ગમાં શી સ્થિતિ થાય? અને માર્ગમાં તેની સ્થિતિ ન થાય ત્યાં સુધી તે કળની આશા પણ શી રીતે રાખી શકે? ૫.

આમ જે વસ્તુ અશક્ય છે તે પણ જો શ્રીમદાચાર્યજીના ચરણનો આશ્રય હોય તો નિશ્ચયપૂર્વક સર્વ રીતે શક્ય બને છે. ૬.

તે માટે દુઃસંગના દોષથી મન શિથિલ ન થવું જોઈએ

તથા તેને કાલદોષથી અવિશ્વાસ ન આવવો જોઈએ. (એ આમ થાય તો અશક્ય બને) ૭.

વિવેક ધૈર્યાશ્રયમાં આજ્ઞા કરી છે કે અવિશ્વાસ ન કરવો; અવિશ્વાસ કરવો એ બાધક છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં વિશ્વાસ જ આશ્રયસાધક છે તે જ મૂળ (તત્ત્વ) છે. ૮.

આશ્રયથી સર્વ સિદ્ધ થઈ શકે છે એ ચોક્કસ છે. એથી જ શ્રીગુસાંઈજીએ પૃથક્શરણમાર્ગોપદેશ એવું શ્રીઆચાર્યચરણનું નામ કહ્યું છે. ૯.

વળી શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુએ **કૃષ્ણાશ્રયમાં** 'શરણસ્થ સમુદ્ધારક' એવા શબ્દો વડે ભગવાનની સ્તુતિ કરી છે. તેમ જ વિવેકધૈર્યભક્તિના સાધનોથી રહિત હોય તેવાઓ માટે. પણ કૃષ્ણ એ જ આશ્રય છે એવું કહ્યું છે. આશ્રયથી સકળ સિદ્ધ થાય છે. ૧૦.

તેથી જોઓ માર્ગની રીત અનુસાર પ્રભુસેવામાં યથા-શક્તિ ઉદ્યુક્ત થયેલા હોય, અને તેનાથી વિરુદ્ધ કૃતિ કે સંશયને દૂર હટાવવાનો ઉદ્યમ કરવામાં તત્પર હોય, તથા જોઓ હમેશાં પોતાના માર્ગના સત્પુરુષોના સંગ કરી રહેતા હોય અને સંસારથી વિમુખ બની પોતાના શ્રીઆચાર્યજી પ્રત્યે અત્યંત નમ્ર હોય, તેવા ભગવદીયો સાથે રહેવું. ૧૨, ૧૩.

અષ્ટાદશ શિક્ષાપત્રમ્ ।

કાલઃ સ્વકાર્યે કુરુતે ન જાનાતિ જનો યતઃ ।
પ્રમાદ્યતિ હરેઃ કાર્યે સ્વાત્મકાર્યેઽતિચિહ્નલઃ ॥૧॥
કેવલૌદરિકત્વં તુ તદીયાનાં ન ચોચિતમ્ ।
ન પ્રચરેત્ કિમુદરં સેવકાનાં કૃપાનિધિઃ ॥૨॥
ચિંતા કાપિ ન કાર્યેતિ પ્રભુવાક્યં ચિદ્વિત્યતામ્ ।
અજ્ઞાનિનો જ્ઞાનિનશ્ચ યદિ સ્યાત્સમતા કૃતો ॥ ૩ ॥
તદ્વા તુ સાધનાભાવાત્ કિં વૃત્તં જ્ઞાનિનઃ ફલમ્ ।
વિરહેણ હરિસ્ફૂર્ત્યર્થ સર્વં વલેશભાવનાત્ ॥ ૪ ॥
લીલાઽતિરિક્તસૃષ્ટૌ હિ નિરાનંદત્વનિશ્ચયાત્ ।
યથાકથંચીઢ્ઠીસ્મૃત્ય પ્રપંચં હૃદયે ન્યસેત્ ॥૫॥
કૃષ્ણં ગૃહં સદાનંદં તથા લીલાયુતં સદા ।
રસં સ્વસમનામાનં ભક્તભાવાત્મકં પુનઃ ॥ ૬ ॥
યશોદોત્સંગલાલિતં મુગ્ધભાવસમાવૃતમ્ ।
પ્રપંચવૈરિણં બાધહેતુલૌકિકનાશનમ્ ॥ ૭ ॥
સ્વપ્રવેશાય કામાદિસર્વદોષનિવારકમ્ ।
સ્વાર્થત્યક્તાંખિલસ્વીયપરમાર્તિમદ્દોત્સવમ્ ॥ ૮ ॥
શ્રીમદાચાર્યહૃદયદોષપર્યંકશાયિનમ્ ।
અનંતભાવરૂપાત્મગોપીરમણતત્પરમ્ ॥ ૯ ॥

મધુપાઽઽલિજવેદ્યુક્તરોમાલિસુવિરાજિતમ્ ।

પ્રસન્નવદનાંભોજં કરુણારસવદ્દશમ્ ॥ ૧૦ ॥

બર્હિપિચ્છશિરોભૂષં શૃંગારરસરૂપિણમ્ ।

પવંવિધાનંતગુણં વિધાય હૃદયે સદા ॥ ૧૧ ॥

તસ્ય સેવાં પ્રકુર્વીત યાવજ્જીવં સ્વધર્મતઃ ।

ન ફલાર્થં ન ભોગાર્થં ન પ્રતિષ્ઠાપ્રસિદ્ધયે ॥૧૨॥

શ્રીમદાચાર્યમાર્ગેણ નાન્યેનાપિ કદાચન ।

ન કલ્પિતપ્રકારેણ ન દુર્ભાવસમન્વયાત્ ॥ ૧૩ ॥

તત્ત્વં વિદિત્વા પરમં યશોદોત્સંગલાલિતમ્ ।

શ્રીમદાચાર્યતત્પુત્રાન્ હિત્વાસ્મત્સ્વામિનીરપિ ॥૧૪॥

તત્તુલ્યબુદ્ધ્યા નાશઃ સ્યાત્સર્વથેતિ ચિન્તિત્વયઃ ।

પતાવતી સતી શિક્ષા સંક્ષિપ્તા પ્રિયતાં હૃદિ ॥ ૧૫ ॥

અન્યેઽપિ ચોપદેષ્ટવ્યા યદિ સ્યુરઅધિકારિણઃ ।

મિલંતિ સ્વેચ્છયા શ્રદ્ધાયાતાઃ પ્રજ્ઞાન્તિ જ્ઞેયદા ॥૧૬॥

જીવતત્પરતા સિદ્ધૌ કૃપાલુસ્તેષુ નુપ્યતિ ।

યથા વિષયિણાં તોષો વૃત્તિકાન્તુ તથા હરેઃ ॥ ૧૭ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं अष्टादशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૮ મુ

કાળ પોતાનું કામ કર્યાં જાય છે. જીવને તેની જગર પડતી નથી. તેથી તે પ્રભુનાં કાર્ય કરવામાં પ્રમાદ કરે છે અને પોતાનાં જીવકાર્યોમાં વિહ્વલ અને છે. ૧.

જેઓ ભગવાનના છે તેમને કેવળ ઉદરપોષણ માટે જ વ્યાપર કરવો એ યોગ્ય નથી. જેઓ પ્રભુના સેવકો છે તેમનું ઉદર શું કૃપાનિધિ પ્રભુ નહિ પૂરે? ૨.

શ્રીમહાપ્રભુજી નવરત્નમાં “કશી પણ ચિન્તા ન કરવી.” એવું જે કહે છે તેની ઉપર ચિંતન કરો. વળી તેઓશ્રીએ અજ્ઞાની ને જ્ઞાની બન્નેની કૃતિમાં સમતા નિરૂપિત કરી છે ૩.

તો પછી જ્યાં સાધનનો જ અભાવ હોય ત્યાં જ્ઞાનીને પણ શું કળ થવાનું? લીલાતિરિક્ત પદાર્થમાં આનંદ ન હોવાથી કલેશ થાય અને કલેશથી વિરહ થતાં હરિની સ્ફૂર્તિ થાય. તેથી જેમ તેમ કરી પ્રપંચની વિસ્મૃતિ કરો ને હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણની સ્થાપના કરો. ૪-૫.

કૃષ્ણ ગૂઢ, સદાનંદ, લીલાયુક્ત, રસરૂપ ને પોતાના સમાન નામવાળા તથા ભક્તના ભાવાત્મક છે. ૬.

તે યશોદાના લાડિલા, મુગ્ધ ભાવોથી ભરેલા, પ્રપંચનથી વૈરી ને બાધક હોય તેવાં લૌકિક કારણોનો નાશ કરનારા છે. ૭.

પોતાનો પ્રવેશ થઈ શકે એ હેતુથી તે કામાદિક સર્વ દોષોને નિવૃત્ત કરે છે. જેઓ પોતાને માટે સર્વસ્વનો (લૌકિક વૈદિક) ત્યાગ કરી વિપ્રયોગની આર્તિ કરે છે, તેમને માટે તે ઉદ્ધાસ ધારણ કરે છે: ૮.

તે શ્રીમદ્વાચાર્યજીના હૃદયરૂપી શેષશબ્દોમાં પોલી રહ્યા છે અને વ્રજલકતોની સાથે રમણ કરવામાં તત્પર હોવાથી ભાવરૂપી અનંત સ્વરૂપો ધારણ કરે છે. ૯.

બ્રમર પંક્તિના વેગવાળી રોમપંક્તિથી તે અત્યંત શોભિત છે. તેમનું વહનકમળ સદા પ્રસન્ન રહે છે ને તેમની આંખો દયારસથી આર્દ્ર હોય છે. ૧૦.

તેમણે શિર ઉપર મયૂરપિચ્છનો મુકુટ ધારણ કર્યો છે અને શૃંગારરસનું રૂપ પ્રકટ કર્યું છે—એવા અનંત ગુણોથી પૂર્ણ શ્રીકૃષ્ણને હૃદયમાં (વારંવાર) ધારણ કરવા. ૧૦.

જીવ જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં સુધી પોતાનો ધર્મ છે એમ સમજી તેમની સેવા કરવી, તેમાં ભોગ, ફળ કે પ્રતિષ્ઠાની દષ્ટિ રાખવી નહિ. ૧૨.

આવી સેવા કેવી હોય તે શ્રીમદ્વાચાર્યજીએ ‘સર્વ’

નિર્ણયગ્રંથમાં નિરૂપિત કરી છે. સેવા તે રીતે કરવી, અન્ય માર્ગની રીતે નહિ. અગર તો કોઈ કદિપત પ્રકાર અનુસરવો નહિ. તેમ કરતાં હુભાવ આવી ન જાય એ જોવું ૧૩.

શ્રીયશોદોત્સંગલાલિત શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીમદ્વાચાર્યજી, તેઓશ્રીના પુત્ર ને અસ્મત્સ્વામિનીજી (વ્રજલકત)—આ ચાર પરમ તત્ત્વરૂપ છે. એમની સાથે અન્યની તુલના કરવાથી બુદ્ધિનો સર્વથા નાશ થાય છે. માટે હૃદયમાં આટલી શિક્ષા સંક્ષેપમાં ધારણ કરવી. ૧૪, ૧૫.

જો અન્ય કોઈ અધિકારી મળી આવે અને શ્રદ્ધાળુ બની પોતાની સ્વેચ્છાથી પૂછે તો તેને પણ આ ઉપદેશ કરવો. ૧૬.

જો જીવની ભગવત્પરતા આવી રીતે સિદ્ધ થાય તો દયાળુ પ્રભુ આવા ભગવદાર્તિ કરનારા ઉપર પ્રસન્ન થાય છે. જેમ કોઈ કામી પુરૂષ હ્રિતિ ઉપર પ્રસન્ન થાય છે, તેમ ભગવદ્વાર્તા કરનાર ભક્ત પર હરિ પ્રસન્ન થાય છે. ૧૭.

एकोनविंशं शिक्षापत्रम् ॥

इदानीं वर्तते कालः करालः कलिरीडशः ।
यस्मिन्निवश्यति मतिः सतामपि कुसंगतः ॥ १ ॥
सत्संगो दुर्लभो यत्र सततं सत्प्रसंगतः ।
कथा कृष्णचरितैकयुता नित्यं भवति हि ॥ २ ॥
निजाचार्यपदांभोजसेविनस्तु सुदुर्लभाः ।
अदंभिनः कृष्णसेवाकथाचितनतंपराः ॥ ३ ॥
अहं तु सर्वथा नित्यं तथा सत्संगवर्जितः ।
क्लिश्यामि मनसा चूर्णं निरानंदेन मित्यशः ॥ ४ ॥
बाष्पनिःसरणोपायं न पश्यामि महीतले ।
को वा मदीयहृदयदुःखं दूरीकरिष्यति ॥ ५ ॥
ब्रजवासस्तथा श्रीमद्यमुनादर्शनं गतम् ।
दूरे गोवर्धनदृशिदूरे तन्नाथदर्शनम् ॥ ६ ॥
विषयाक्रांतितो दूरे भगवद्भाषणांततिः ।
देशांतरस्थितस्याऽद्य दूरे संगः सतामपि ॥ ७ ॥
तदभावात्कथा दूरे ततो विमुक्ता इहः ॥
एवंविधस्य सततं श्रीकृष्णः दृष्टो नमः ॥ ८ ॥

को वेद कृष्णः किं कर्ता न जानेऽहं कृपानिधिः ॥
तथापि श्रीमदाचार्यशरणं करवै मनः ॥ ९ ॥

विशेषः प्रेमजित्पत्राद्गोद्वयः सर्ववृत्तयुक् ।
अनेन केवलेनैव किञ्चित्स्वस्थं मनो मम ॥ १० ॥

इति श्रीहरिदास विरचितं एकोनविंशं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૧૮મું

વર્તમાન કલિકાલ એવો કરાલ છે કે તેમાં સત્પુ-
રૂષની ખુદ્ધિ પણ દુઃસંગથી નાશ પામે છે. ૧.

સત્પુરૂષના સતત સંગમાં કૃષ્ણચરિતની કથા નિત્ય
થાય છે, એવો સત્સંગ દુર્લભ છે. ૨.

આપણા શ્રીમદાચાર્યજીના ચરણકમળને સેવનારાઓ
તો એથીએ દુર્લભ છે. જેઓ તેવા હોય છે તેઓ તો
દંભ વગરના ને કૃષ્ણની સેવાકથાનું ચિંતન કરવામાં
તત્પર હોય છે. ૩.

પરંતુ, હું તો સર્વરીતે હંમેશાં સત્સંગથી વર્જિત
છું. અને આનંદ ન હોવાથી નિત્ય મન કલેશમાં રહે છે. ૪.

હું આંસુ ઢાળવાનો ઉપાય પણ પૃથ્વીના પટ પર જોતો
નથી. મારા હૃદયમાં જે દુઃખ છે તે કોણ દૂર કરશે? ૫.

વ્રજવાસ, શ્રીચમુનાજીન, દર્શન, શ્રીગિરિરાજનું સ્વરૂપાં
દષ્ટિને શ્રીગોવર્ધનધરનું દર્શન—આ સર્વ દૂર થયું છે ૬.

વિષયાંકાન્તિને લેઈને ભગવદ્—ભાવનાના મનોરથો પણ
જતા રહ્યા છે. મારી સ્થિતિ દેશાંતરમાં થવાથી સત્પુરૂષોનો
સંગ પણ નથી. ૭.

તૈના (સત્સમાગમના) અભાવથી ભગવત્કથા દૂર થઈ
છે. આથી હૃદય વિમુખ થયું છે. જોકે આવો થઈ ગયો છું
છતાં નિરંતર શ્રીકૃષ્ણ મારો આશ્રય છે. ૮.

કોણ જાણે કૃપાનિધિ શ્રીકૃષ્ણ શું કરશે? જોકે હું તેમાં
કશું જાણતો નથી, છતાં મનથી મનથી શ્રીઆચાર્યચરણના
શરણની ભાવના કરું છું ૯.

વિશેષ વૃત્તાંત પ્રેમજીના પત્રથી જાણ્યો આમ કેવળ
બોધથી મારું મન કંઈક સ્વસ્થ રહે છે. ૧૦.

विंशतितमं शिक्षापत्रम् ।

समाचाराऽवगत्यैव संतोषो जनितो महान् ॥
 सदोषेपि हरिर्जीवेऽनुग्रहं कुरुते स्वतः ॥ १ ॥
 प्रमेयबलमासाद्य किमसाध्यं तदा भवेत् !
 अतः प्रथमदोषाणां चिन्ता नैव विधीयताम् ॥ २ ॥
 संज्ञातभगवद्भावमपश्यमिव सद्गुणम् ।
 लोकनिदाभवं दुःखं न धर्तव्यं हि मानसे ॥ ३ ॥
 अग्रे तु सावधानत्वं विधेयं सर्वथा पुनः ॥
 दुःसंगादिमहादोषा नाशयन्त्येव तत्क्षणम् ॥ ४ ॥
 असज्जनकृतानिदा तुष्टयै सत्त्वविनिश्चयात् ॥
 यतस्तेषां न रौचन्ते संत एव हि सर्वथा ॥ ५ ॥
 मार्गविश्वासरहिताः सर्वदोषैकदृश्यः ॥
 यतो नामैव हि हरिः सर्वदोषनिवर्तकम् ॥ ६ ॥
 तदपि श्रीमदाचार्यवदनाम्बुजनिःसृतम् ॥
 तत्प्रकाशितमार्गस्य सर्वसंपादनश्रमम् ॥ ७ ॥
 ततोऽपि ब्रह्मसंबन्धः सर्वदोषनिवर्तकः
 निदोषाऽऽनन्दसेवाऽपि दोषाऽभावप्रसाधिका ॥ ८ ॥
 गुणगानं तु सर्वेषां दोषाणां त्रिनिवारकम् ॥
 गुणगाने ज्ञानमार्गादुत्कर्षः प्रभुणोदितः ॥ ९ ॥

ज्ञानं सकलदोषाणां दाहकं परिकीर्तितम् ।
 तथापि न प्रभोः प्रादुभावे यत्प्रतिबंधकम् ॥ १० ॥
 तन्निवर्तयितुमशकमतो न्यूनं निरूपितम् ॥
 ततः स्वाचार्यसंनिध्यं क्षणाद्भावप्रदायकम् ॥ ११ ॥
 तद्दिदक्षाऽऽतितापानां क्रमादेवेह संभवात् ॥
 तत् उत्तरभावस्य भावनं बहिरूपतः ॥ १२ ॥
 क्षणेन दोषसंघस्य नाशकं सर्वथा मतम् ॥
 एवं भूते स्थिते मार्गे नूनं येषामभाग्यतः ॥ १३ ॥
 अविश्वासस्ततस्तेषां न गतिः कापि विद्यते ॥
 अतः स्वयं श्रुतं यद्वा भाग्याद् हृदि समागतम् ॥ १४ ॥
 तदेव हि दृढं स्थाप्यं सर्वथा जीवनाऽवधि ।
 नाल्पज्ञवचनाच्चाल्या बुद्धिरापातसुन्दरात् ॥ १५ ॥
 सत्त्वनिश्चयतः संगः साधको नहि संशयात् ।
 यत्र वै विपरीतैव कृतिस्तत्र भ्रमः कथम् ॥ १६ ॥
 तत्र भ्रांताः परं मूढास्तत्संगः खलु बाधकः ॥
 अतः सत्संगसहितस्तिष्ठेत्सर्वत्र सर्वदा ॥ १७ ॥
 सेवां कुर्वन्सदाचारो धर्ममार्गस्थितोऽपि च ।
 अविरोद्धवचो वक्ता ह्यविरोद्धकृतिप्रियः ॥ १८ ॥
 स्वाचार्यमात्रवाक्यैकनिष्ठः सततभावुकः ।
 तदीयजनसंसृष्टः सर्वसंगविवर्जितः ॥ १९ ॥
 इति श्रीहरिदासविरचितं विंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૨૦મું.

સમાચાર બંધી ઘણા સંતોષ થયો. દોષવાળા જીવ ઉપર પણ પ્રભુ પોતે જ કૃપા કરે છે. ૧.

જો પ્રમેય બળ પ્રાપ્ત થાય તો શું અસાધ્ય હોય ? માટે પ્રથમના દોષોની ચિન્તા કરવી નહિ. ૨.

જો ભગવદ્ભાવ કડવી દવાની પેઠે પણ પ્રાપ્ત થાય તો તે એક સફળુષ જ છે. એથી લૌકિક નિંદાનું દુઃખથાય છતાં મનમાં કશું લાવવું નહિ. ૩.

પરંતુ, આપણે સર્વથા આગળ ઉપર સાવધાન રહેવું. દુઃસંગાદિ મહાદોષ છે. તે ભગવદ્ભાવનો ક્ષણમાં નાશ કરે છે. ૪.

જો અસંજ્ઞનો નિંદા કરે તો તેનાથી ધૈર્યની વૃદ્ધિ થાય છે માટે તેનાથી સંતોષ પામવું. અસત્પુરૂષોને સત્પુરૂષો સર્વથા ગમતા નથી. ૫.

એવા પુરૂષોને માર્ગમાં વિશ્વાસ હોતો નથી. તેમને સર્વમાં દોષદષ્ટિ હોય છે. ખરું જોતાં તો એક હરિનું નામ જ એવું છે, જે સર્વ દોષની નિવૃત્તિ કરે. ૬.

તેમાં પણ શ્રીઆચાર્યચરણના મુખકમળમાંથી જે અષ્ટાક્ષરમંત્ર પ્રકટ નીકળ્યો છે તે જે માર્ગને (તેના ખરા સ્વરૂપમાં) પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે, તે જ સિદ્ધિને સંપાદન કરાવનારો છે. ૭.

તેનાથી પણ બ્રહ્મસંબંધ સર્વદોષ નિવર્તક છે. ભગવાન નિર્દોષ છે. જે નિર્દોષ હોય તે જ આનંદરૂપ હોઈ શકે. તેથી આનંદ-સ્વરૂપ ભગવાનની સેવા કરવાથી જીવને તે જ દોષ રહિત બનાવે છે. ૮.

વળી પ્રભુનાં ગુણગાન સર્વ દોષોને નિવારે છે. જ્ઞાન-માર્ગથી ગુણગાન શ્રેષ્ઠ છે એવું શ્રીઆચાર્યચરણે પ્રતિપાદન કરેલું છે. ૯.

શાસ્ત્રમાં બતાવ્યું છે કે જ્ઞાન સકલ દોષને આળી ભસ્મીભૂત કરે છે છતાં તે પ્રભુના પ્રાહર્ભાવમાં જે પ્રતિ-બંધક હોય તેનો નાશ કરી શકાતું નથી. જ્ઞાન તેનો નાશ કરવામાં અસમર્થ હોવાથી તેને ન્યૂન ગણવામાં આવ્યું છે. આથી આપણા આચાર્યશ્રીનું સાનિધ્ય જ ક્ષણમાં ભાવનું દાન કરે છે. ૧૦, ૧૧.

શ્રીકૃષ્ણની દર્શનેચ્છા, આર્દ્રિ ને તાપ, આ કમ પુષ્ટિ-માર્ગમાં પ્રકટ થાય છે. આ પછી વિપ્રયોગાગ્નિથી વિરહાત્મક ભાવના સિદ્ધ થાય છે. (વજ્રભક્તનો ભાવ અગ્નિરૂપ છે.

તે સિદ્ધ થાય તો શ્રીઆચાર્યજી હૃદયમાં પધાર્યા છે એમ જાણવું) ૧૨.

જો ઉપર પ્રમાણે વિયોગાગ્નિના ભાવનો ઉદય થાય તો એક ક્ષણમાં દોષનો સમૂહ નાશ પામે, એવો આ પુષ્ટિમાર્ગ છે. ખરેખર, આવા માર્ગમાં જેનું અભાગ્ય હોય તેને જ અવિશ્વાસ આવે, આવા અવિશ્વાસુની કોઈ પણ ગતિ નથી. તેથી આપણે આવા ભાવ વિષે સાંભળ્યું હોય કે તેવો ભાવ આપોઆપ હૃદયમાં સુભાગ્યે ઉદય પામ્યો હોય, તો તેને જીવન પર્વત હૃદયમાં દઢપણે સ્થાપન કરી રાખવો. ભલે કોઈ અદ્વૈતજ્ઞનાં વચનો ઉપર ઉપરથી સુંદર જણાતાં હોય, છતાં તેવાં વચનોથી ખુદ્ધિને ચલાય-માન થવા દેવી નહિ. ૧૩, ૧૪, ૧૫.

સત્ત્વનિષ્ઠાવાળાનો સંગ સર્વ સિદ્ધ કરનારો છે-તેમાં શંકા લાવવી નહિ. જ્યાં કૃતિ માર્ગથી વિપરીત હોય ત્યાં વૈષ્ણવતાનો આભાસ પણ ક્યાંથી હોય? ૧૬.

તેથી જેઓ પુષ્ટિમાર્ગમાં બ્રાન્ત છે તેઓ ખરેખર મૂઠ છે. માટે સર્વ જીવોએ સત્સંગ સાથે જ હમેશાં રહેવું-૧૭.

જેઓ સેવા કરતા હોય સદાચાર પાળતા હોય, ધર્મમાર્ગમાં સ્થિત હોય, અને અવિરુદ્ધ વચનને બોલનારા

અને અવિરુદ્ધ કૃતિને કરનારા હોય તેનો સંગ કરવો.

જેઓ આપણા આચાર્યશ્રીનાં વચનોમાં એકનિષ્ઠાવાળા હોય ને નિરંતર ભગવદ્ભાવવાળા હોય, તેવા વૈષ્ણવોનો સંગમાં રહેવું, ખીજનો સંગ છોડી દેવો. ૧૮.

एकविंशतितमं शिक्षापत्रम् ।

भक्तिमार्गस्तिरोभूतस्तथा संगः सतामपि ॥
ततो भावस्य शैथिल्यं तदभावेऽखिलं वृथा ॥ १ ॥
भक्तिमार्गीयताभावे क्रियामात्रं हि कर्मवत् ।
तत्रापि न मनः स्थैर्यं विक्षेपाद् व्यवहारतः ॥ २ ॥
व्यावहारोऽप्यसिद्धश्चेद्विशेषक्षोभको मतः ॥
तदभावे तु गार्हस्थ्यप्रकारैः सेवनं कुतः ॥ ३ ॥
व्यावृत्यभावपक्षस्तु बुद्ध्यदादृचात्सुदुर्लभः ।
बुद्धिदाढ्यं तु सततं निवेदनविचिन्तनैः ॥ ४ ॥
तत्रापि सहभावस्तु सतामेव निरूपितः ।
ते दुर्लभा दुरगाश्च ततो बुद्धिर्न तादृशी ॥ ५ ॥
स्थितापि शीर्यते नित्यं पोषकाभावतो मम ।
खिन्नं च जायते चित्तं वार्ताश्रवणतोऽन्यथा ॥ ६ ॥
श्रुतोत्तमप्रकाराश्च भगवन्मानसा अपि ।
अस्मदीया लौकिकेषु प्रतिष्ठामात्र साधकाः ॥ ७ ॥
चित्तव्ययं प्रकुर्वति वृथा देहं च तद्रतम् ।
भगवन्मार्गनिष्ठा तु लोकनिष्ठाविरोधिनी ॥ ८ ॥

सेसारवैरी कृष्णोऽपि मूढानेतानुपेक्षते ।
कालः सतामपि हरत्यसौ संप्रति सन्मतिम् ॥ ९ ॥
कालदोषनिराकर्ता न संगोऽस्ति सतामपि ।
अतः स्थेयं सावधानैः समस्तैर्मार्गवर्तिभिः ॥ १० ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं एकविंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૨૧ મું

ભક્તિમાર્ગ તિરોભૂત થઈ ગયો છે. સંત પુરુષોનો સંગ પણ તિરોભૂત થઈ ગયો છે. એથી ભાવની શિથિલતા થઈ છે. જે ભાવનો અભાવ થાય તો પછી સઘળું વૃથા છે. ૧.

જે ભક્તિમાર્ગીયપણાનો અભાવ હોય તો સેવાની ક્રિયા માત્ર કર્મકાંડ જેવી છે. એવી ક્રિયામાં પણ વ્યવહારને લીધે વિક્ષેપ થવાથી મનની સ્થિરતા જળપાતી નથી. ૨.

આમ વ્યવહાર પણ સિદ્ધ થતો નથી તેથી વિશેષ શ્લેષ થાય છે. અને જે વ્યવહારનો અભાવ હોય તો ગૃહસ્થાશ્રમના પ્રકારથી સેવા શી રીતે બને? ૩.

આવૃત્તિ ન કરવી એ પક્ષમાં યુદ્ધિની દૃઢતા રહેતી નથી તેથી તે અતિદુર્લભ છે. યુદ્ધિની દૃઢતા નિરંતર નિવેદનનું ચિંતન કરવામાં આવે તો થાય. ૪.

તેમાં પણ સત્પુરુષોના સહભાવનું નિરૂપણ કરેલું છે. પરંતુ આવા ભગવદીયો દુર્લભ ને દૂર રહેતા હોવાથી એવી ઉત્તમ યુદ્ધિ નથી હોતી. ૫.

જોકે મારી યુદ્ધિ સ્થિર છે તો પણ પોષણના અભાવથી તે શિથિલ થઈ જાય છે. અને અન્ય વાર્તા સાંભળીને ચિત્ત ખિન્ન થઈ જાય છે. ૬.

અરે, આપણામાં પણ જેઓ ઉત્તમ પ્રકારે શ્રવણ કરનારાઓ હોય છે, ને ભગવાનમાં મનવાળા હોય છે, તેઓ પણ લૌકિકમાં પ્રતિષ્ઠા માત્રને સાધનારા હોય છે. ૭.

એવાઓ ચિત્તને અન્ય જગાએ લઈ જાય છે અને તેને તેમાં નકામું ચોંટાડી રાખે છે કારણ કે તેમની ભગવન્માર્ગની નિષ્ઠા લૌકિક નિષ્ઠાવાળી હોવાથી વિરોધી હોય છે. ૮.

શ્રીકૃષ્ણ જે સંસારના વૈરી છે તે એવા મૂઢોની ઉપેક્ષા કરે છે. અરે આ કાળ એવો છે કે સત્પુરુષોની સન્મતિને પણ હરી લે. ૯.

હા, સત્પુરુષોનો સંગ કાળદોષનું નિરાકરણ કરે પણ તેવો સંગ મળતો નથી તેથી સર્વ પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોએ સાવધાન રહેવું ૧૦.

ભાવોઽત્ર સાધનં માર્ગે પ્રમેયં ભગવાન્ હિ સઃ ।
 પ્રમાણં કૃષ્ણસેવાદૌ (સેવાદિઃ) સ પવચ્છ ફલં પુનઃ ॥ ૧ ॥
 તસ્માત્સ પવ સંરક્ષ્યો નિધિરુપસ્તુ સર્વથા ।
 યત્તદ્વિરુદ્ધં તત્સર્વં જ્ઞાત્વા જ્ઞાત્વા નિવર્તયેત્ ॥ ૨ ॥
 હરિકૃષ્ણે યથાપૂર્વે સ્નેહઃ સ્થાપ્યો વિશેષતઃ ।
 ગોષ્ઠી ચ તાદૃશૈઃ (તાદૃશી) કાર્યા ધ્રુવમસ્મત્પ્રયત્નતઃ ॥ ૩ ॥
 ણતસ્યાંતઃસ્થિતિઃ પ્રાયઃ સમીચીનાવલોકયતે ।
 નાન્યચ્છ લૌકિકં ચિત્તે વિચાર્યમિહ સર્વથા ॥ ૪ ॥
 વિશેષસ્તુ સમગ્રોઽપિ ભાંડાગારિકપત્રતઃ ।
 વિજ્ઞેયઃ સર્વથા શીઘ્રં લિખ્યતાં તદુત્તરમ્ ॥ ૫ ॥
 इति श्रीहरिदासविरचितं द्वाविंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

આ ~~સર્ગ~~માં ભાવ એ સાધન છે ને પ્રમેય ભગવાન છે. શ્રીકૃષ્ણની સેવા જે પ્રથમ પ્રમાણરૂપ હોય છે તે જ પછી કૃણરૂપ બને છે. ૧.

એટલા માટે ભાવ જે નિધિરૂપ છે તેનું સર્વથા રક્ષણ કરવું. જે જે કાંઈ તેની વિરુદ્ધ હોય તે સર્વને ઓળખી ઓળખી તેને દૂર કરવું ૨.

દૈષ્ણવ હરિકૃષ્ણ ઉપર પૂર્વની પેઠે વિશેષ સ્નેહ રાખજો. તેવા તાદૃશીની સાથે આપણે પ્રયત્ન પૂર્વક ગોષ્ઠી કરવી જોઈએ. ૩.

તેમની આંતરિક સ્થિતિ કેવા પ્રકારની છે તે બહુધા સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે. તેમની પ્રત્યે આપણા ચિત્તમાં બીજો કોઈ લૌકિક ભાવ કોઈ પણ રીતે વિચારવો નહિ. ૪.

વિશેષ ભાંડારીના પત્રથી જાણશો. તેનો પ્રત્યુત્તર તરત જ લખશો. ૫.

त्रयोविंशतितमं शिक्षापत्रम् ।

भवतः श्रुतिसिद्धांताः कथं मुह्यन्ति लौकिके ।
 अलौकिके तु चिन्ता या विषयाऽभावतो न सा ॥ १ ॥
 यतः सर्वसमर्थोऽस्मत्प्रभुः सर्वं करोति हि ।
 पितेव (पतिवत्) निजदासानामैहिकंपारलौकिकम् ॥ २ ॥
 अत एवास्मदाचार्यवचनं वै विराजते ।
 “भगवानपि पुष्टिस्थो न करिष्यति लौकिकीं च गतिम्” ॥ ३ ॥
 मर्यादामागविराग्याद्यभावेऽपि गतिं सताम् ॥
 चिन्तासंतानहन्तारोऽप्याचार्यपदरेणवः ॥ ४ ॥
 अतस्तदीयाः किं भ्रान्ताश्चित्तां विदधते जनाः ॥
 ज्ञानिनोऽपि न वै दुःखं चित्ते दधति लौकिकम् ॥ ५ ॥
 सेवारसादिरहिताश्चित्रं भक्ताः कथं तथा ॥
 यैः स्वरूपस्य सेवायां दर्शनस्पर्शनादिकम् ॥ ६ ॥
 अनुभूतं सदा तेषां चित्तं दुःखयुतं कथम् ॥
 परमानन्दसंबन्धे दुःखं तिष्ठति नैव हि ॥ ७ ॥
 पित्रादयस्तु सर्वेऽपि संबन्धादुःखहेतवः (संबन्धाय स्वहेतवः ॥
 बहिर्मुखजनस्येव बाहिर्मुख्यं ततस्त्यजेत् ॥ ८ ॥
 बहिर्मुखस्य बाध्यते दोषा दैहिकमानसाः ॥
 श्लेष्मधातोरिवार्त्तस्य रोगा वातिकपैत्तिकाः ॥ ९ ॥

तन्निवृत्तिस्तु संपाद्या सतां संगेन सेवया ।
 श्रीभागवतपाठेन तदर्थं श्रवणादपि ॥ १० ॥
 निवेदनस्मरणतः सद्भिः सह कथादिभिः ।
 सदा नामग्रहणतः सदा शरणभावनात् ॥ ११ ॥
 अष्टाश्रममहामंत्रकीर्तनेन विशेषतः-
 पंचाक्षरेण मंत्रेण तदीयत्वविभावनात् ॥ १२ ॥
 वैराग्यपरितोषाभ्यां कृष्णसंनिहितस्थितेः ।
 लौकिकक्लेशजौदास्यात्पुत्राद्यननुरागतः ॥ १३ ॥
 गृहवित्ताद्यनासक्त्या तदीयेष्वतिरागतः ।
 नवरत्नस्य पाठेन सर्वचिन्ता निवर्तते ॥ १४ ॥
 एवं निवृत्तवैमुख्यं जनं दुःखं न बाधते ।
 अतस्तन्मात्रयत्नैस्तु भवितव्यं भवादृशैः ॥ १५ ॥
 दुःखेन न वृथा नेयः कालः परमदुर्लभः ।
 कृष्णसेवानुकूलस्तु निजाचार्याश्रयाश्रितैः ॥ १६ ॥
 द्रुतं हेया वृथा चिन्ता प्राप्ताऽपि निजदोषतः ।
 चित्तोद्वेगं विधायापीत्येतद्वचनचित्तनात् ॥ १७ ॥
 इति श्रीहरिदास विरचितं त्रयोविंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૨૩ મું.

શ્રુતિસિદ્ધાંત તો તમે જાણો છો તો પછી લૌકિકમાં મોહ કેમ પામે છે? (લૌકિક વિષય હૃદયમાંથી જતો નથી ત્યાં લગી અલૌકિકભાવ હૃદયમાં રહી શકતો નથી) અલૌકિકમાં જે ચિન્તા થાય છે તે તો વિષયના અભાવથી થતી નથી. (૧)

આપણા પ્રભુ સર્વ સમર્થ છે. તે સર્વ કરે છે. પિતા કે પતિની પેઠે તે આપણાં બેઉ લૌકિક ને અલૌકિક સિદ્ધ કરે છે. (૨)

આથી જ આપણા આચાર્યશ્રીનું (નવરત્નમાં) વચનામૃત ધિરાજમાન છે કે, “ભગવાન પુષ્ટિમાં સ્થિતિ કરી રહેલા છે તેથી તે લૌકિક ગતિ કરશે નહિ.” (૩)

મર્યાદામાર્ગીય વૈષ્ણવોમાં જે વૈરાગ્યાદિ ગુણો હોય તેવા ગુણો પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવમાં ન હોય તો પણ તેને સત્પુરૂષની ગતિ થઈ શકે. શ્રીઆચાર્યચરણની રજ એવી છે કે તે ચિન્તાના વિસ્તારને મટાડે છે. (૪)

તો શ્રીમહાપ્રભુજીને શરણે આવેલા ભગવત્તીય જનોએ શા માટે ભ્રમમાં પડવું? તેમણે શા માટે ચિન્તા કરવી?

(સેવાસુખના અનુભવ વગરના) જ્ઞાનીઓ પણ લૌકિક દુઃખને મનમાં લાવતા નથી. તો સેવાસુખના અનુભવવાળા ભક્તો લૌકિક દુઃખ ચિત્તમાં ધરે એ કેવું? કારણ કે તેઓ તો સેવામાં દર્શન, ચરણસ્પર્શાદિકનો અનુભવ કરે છે. તો પછી તેમનું ચિત્ત શા માટે ખેદયુક્ત થાય? પરમાનંદ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણના સંબંધમાં દુઃખ રહેતું જ નથી. (૫,૬,૭)

પિતા, સ્ત્રી, પુત્રાદિક સર્વે સંબંધીજનોનો સંબંધ દુઃખના કારણરૂપ હોય છે. બહિર્મુખજનોના બહિર્મુખપણાને લીધે એવું બનવા પામે માટે તેવા બહિર્મુખપણાનો ત્યાગ કરવો. (૮)

જેમ કોઈ ધાતુક્ષયવાળો દહીં હોય તો તેને વાયુ ને પિત્તનો રોગ પીડા કરે છે, તેમ બહિર્મુખને દેહ ને મન સંબંધી દોષો બાધા કરે છે. (૯)

તેથી સત્પુરૂષોનો સંગ, સેવા, શ્રીભાગવતનો પાઠ, તથા કથાશ્રવણથી બહિર્મુખપણાની નિવૃત્તિ કરવી. (૧૦)

વળી નિવેદનમંત્રનું સ્મરણ કરવું, સત્પુરૂષો સાથે કથા કરવી, સદા શરણુભાવના દઢ કરવી. (૧૧)

અષ્ટાક્ષર મંત્રનું કીર્તન કરવું તેમ જ ખાસ કરીને પંચાક્ષર મંત્રથી તદીયતાની વિશેષ ભાવના કરવી. (૧૨)

વૈરાગ્ય ને સંતોષની પ્રાપ્તિ થાય એ માટે શ્રીકૃષ્ણની

સન્નિધિમાં રહેવું અને લૌકિક કલેશથી ઉત્પન્ન થયેલી ઉદા-
સીનતાથી પુત્રાદિક વગેરેમાં અપ્રીતિ રાખવી. (૧૩)

ગૃહધનાદિકમાં આસક્તિ રાખવી નહિ, અને જેઓ
ભગવદ્દીયો હોય તેમના પર સ્નેહ રાખવો. ‘નવરત્ન’નો પાઠ
કરવો. આવા ઉપાયો વડે સર્વ પ્રકારની ચિન્તા નિવૃત્ત
કરવી. (૧૪)

આવી રીતે જેની બહિર્મુખતા ગઈ છે તેવા વૈષ્ણવને
દુઃખ બાધા કરી શકતું નથી. તમે પણ તેને વાસ્તે યત્ન
કરો છો તો તમારા જેવાએ તેવી સ્થિતિમાં રહેવું. (૧૫)

ખરૂં જોતાં, જેઓએ આપણા આચાર્યશ્રીનો આશ્રય
કર્યો છે અને કૃષ્ણસેવાને જેઓ અનુકૂલ છે, તેમને માટે
તો વર્તમાન સમય પરમ દુર્લભ છે તેને વૃથા શુભાવલો
નહિ. (૧૬)

આમ છતાં ચિન્તા ઉપસ્થિત થઈ હોય તો આપણા
પોતાના દોષથી થઈ છે, અને તેથી તે વૃથા છે એમ ધારી
તેનો તરત જ ત્યાગ કરવો. શ્રીમહાપ્રભુજીનું નવરત્નમાં
વચનામૃત છે કે “ચિન્તાને ઉદ્દેગ થયો હોય ત્યારે પણ પ્રભુ
જે કરે છે તે તેની લીલામાત્ર છે.” તે ઉક્ત વચનામૃતનું
ચિંતન કરી જલદીથી ચિન્તાનો ત્યાગ કરવો. (૧૭)

ચતુર્વિંશતિતમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

ભક્તિમાર્ગે કૃપામાત્રં કારણં પરમુચ્યતે ।

તેનૈવ માર્ગે સકલં સિદ્ધિમેતિ ન સંશયઃ ॥ ૧ ॥

સા તુ સ્વાચાર્યશરણાગતૌ તૈર્જ્ઞાપિતઃ પ્રભુઃ ।

યદૈવ કુરુતે કૃષ્ણસ્તદા ભવતિ સર્વથા ॥ ૨ ॥

અતસ્તદાશ્રયો જીર્વૈર્દૃઢ ઇવ વિધીયતામ્ ।

યથાવતારલીલયાં તાસાં શ્રીયમુના મતા ॥ ૩ ॥

યથા વા હરિદાસો હિ પુલિંદીનાં ગિરિર્મતઃ ।

યથા વાગ્નિકુમારાણાં વ્રતે કાત્યાયની મતા ॥ ૪ ॥

પ્રાદુર્ભૂતઃ સ્વયં કૃષ્ણો યથા સ્વપ્રાપ્તે મતઃ ।

યથા વા દૈન્યભાવાત્મા પ્રાદુર્ભાવે સ્વયં મતઃ ॥ ૫ ॥

તથા પરીક્ષે જીવાનાં પુષ્ટિસંબંધસિદ્ધયે ।

શ્રીમદાચાર્યસંબંધો નાન્યદસ્તિ હિ સાધને ॥ ૬ ॥

અતઃ પવોક્તમાચાર્યૈઃ સ્તોત્રે કૃષ્ણાશ્રયાભિધે ।

શરણસ્થસમુદ્ધારં કૃષ્ણં વિજ્ઞાપયામ્યહમ્ ॥ ૭ ॥

વિશ્વાસાર્થં વરમદાદિતિ શ્રીવલ્લભોઽવ્રવીત્ ।

અતો નાન્યપ્રકારેણ ફલં સ્વહૃદિ ચિંત્યતામ્ ॥ ૮ ॥

વિશ્વાસેન યથાગ્રોતિ ચાતકઃ સ્વાતિજં જલમ્ ।

તથા ચૈત્કૃષ્ણજલદઃ સ્વાનન્દં વર્ષયિષ્યતિ ॥ ૯ ॥

एवं विश्वाससद्भावे सर्वमेव भविष्यति ।
 यतः परिवृढोऽस्माकं सर्वं कर्तुं क्षमो मतः ॥ १० ॥
 स हि स्वतः समर्थत्वान्न साधनमपेक्षते ।
 कालकार्यं विलोक्यात्र तदीयानां विशेषतः ॥ ११ ॥
 निःसाधनत्वसंस्कृत्या दृढः स्यात्तत्पदाश्रयः ॥
 असुराणामविश्वासस्तथा तत्संगिनामपि ॥
 मतिमोहो महादोषनिधानं संभविष्यति ॥ १२ ॥
 यथा पूर्वकथां श्रुत्वा भगवत्पादसेविनाम् ॥
 स्वस्मिन्दैन्यसमुत्पत्तिस्तथा साधननाशनम् ॥ १३ ॥
 तदीयानां सर्वमस्ति सदा तद्भावभाविनाम् ।
 इतरेषां कालिकानां कालेन निखिलं जगत् ॥ १४ ॥
 यतः कालस्तद्विभूतिः “कालः कलयतामहम्” ॥
 मुख्याधिकार्यं हरेरिच्छाशक्तिस्वरूपवान् ॥ १५ ॥
 तदंतरंगदासेषु न तत्सामर्थ्यमिष्यते ॥ १६ ॥
 स हि सर्पो यथान्येषां मारकोऽपि न हि क्षमः ॥
 पीतामृतं जनं जातु स्पृष्टुमात्रातुमेव च ॥ १७ ॥
 तथा कालोऽपि मनुजं महापुरुषसंस्थितम् ॥
 भक्तिपीयूषपातारं न किञ्चित्कर्तुमीश्वरः ॥ १८ ॥
 तदीयैः सर्वकार्येषु न कालश्चित्यतां हृदि ॥
 “तथैव तस्य लीलेति” वचनात्सप्य चित्यताम् ॥ १९ ॥
 सर्गादिलीलाकर्तृत्वात् किं चित्रं तादृशि प्रभौ ॥
 विवेकोऽप्ययमेवात्र स हितं वै विधास्यति ॥ २० ॥

स्वकीयानां न जेच्छातस्ततश्चितात्र का भवेत् ॥ २१ ॥
 भवतः श्रुतसद्भावाः सत्संगकृतयोऽपि हि ॥
 प्रोपादैकगतयस्तेषां का परिदेवना ॥ २२ ॥
 धर्मसंस्थापनार्थाय यस्य प्राकट्यमुच्यते ॥
 स हि धर्मव्यतिकरं स्वकृतं सहते कथम् ॥ २३ ॥
 ब्रह्मण्यो धेनुविप्रेक्षो वेदधर्मैकपालकः ॥
 स कथं सहते कृष्णस्तद्विरोधं जनैः कृतम् ॥ २४ ॥
 परमानन्दसंदोहो दयालुः सुतरामपि ॥
 स कथं सहते कृष्णो दयाऽभावं जनेष्वपि ॥
 अतोऽत्र यदिद् जातं तत्स्वदोषेण सर्वथा ॥ २५ ॥
 निर्दोषपूर्णगुणत हरो नित्यं विराजते ॥
 कदाचित्स्वप्रमोदोपो नाऽऽनेयः सर्वथा हृदि ॥ २६ ॥
 के वा वयं वराका यदुद्धवाद्या अपि प्रभोः ॥
 श्रुतवन्तो विसदृशीं लीलां पञ्चात्स्थिता अपि ॥ २७ ॥
 कुंतीवदीदृशं भाग्यं कस्य भाग्यवतो भवेत् ॥
 सद्यः प्राणविमोकोऽत्र श्रीकृष्णविरहेण हि ॥ २८ ॥
 अस्माकं तु प्रभुर्नित्यमक्षताऽव्याहतोऽधुना ।
 विराजते ततो दुःखं न विधेयं मनस्यपि ॥ २९ ॥

भवद्भिर्मिलितैः सर्वैरियं शिक्षा विचार्यताम् ।
ततः संदेहजातं यद्बुद्धिस्थं तद्व्यपोक्षताम् ॥ ३० ॥

अस्माकं सार्धनं साध्यं श्रीकृष्णः शरणं मम ॥
संपत्स्वापत्स्वपि सदा स्वाचार्यचरणोदितम् ॥ ३१ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं चतुर्विंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૨૪ મું

લકિતમાર્ગમાં ભગવત્કૃપાને જ ઉત્તમ કારણ તરીકે
લેખવામાં આવે છે. તેના વડે જ માર્ગમાં સર્વ પ્રકારની
સિદ્ધિ થાય છે, એમાં સંશય નથી. ૧.

જેઓ આપણા આચાર્યશ્રીને શરણે આવ્યા છે તેમને
એવી કૃપા થાય છે. કારણકે શરણે આવ્યાથી તેમને પ્રભુના
સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે અને તેવી કૃપા તો પ્રભુ કૃષ્ણ
જ્યારે કરે ત્યારે જ થાય. ૨.

જેમ ભગવાનની અવતારલીલાના સમયમાં ગોપ-
કુમારિકાઓએ શ્રીયમુનાજીનો આશ્રય કર્યો તેમ એવી
કૃપા મેળવવા ઇચ્છનાર જીવે આચાર્યશ્રીનો દૃઢ આશ્રય
કરવો. ૩.

અથવા તો જેમ પુલિંદીઓએ હરિદાસ એવા ગિરિ-
રાજનો આશ્રય કર્યો હતો, અથવા તો જેમ અગ્નિકુમા-
રીઓએ વ્રતની બાળતમાં કાત્યાયનીજીનો આશ્રય કર્યો હતો,
અને તેથી જેમ લકતજનોને પોતાની પ્રાપ્તિ થાય એ માટે
શ્રીકૃષ્ણ આપ પોતે પ્રકટ થયા, અથવા તો જેમ રાસલીલા
સમયે પોતે દૈન્યભાવાત્મક રૂપે પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા,—તેવી

રીતે અનવતારદશામાં જીવોને ભગવત્કૃપાની (પુષ્ટિ સંબંધની) સિદ્ધિ થાય એ અર્થે શ્રીમદ્વાચાર્યજીનો સંબંધ એ જ એક સાધન છે, બીજું સાધન નથી. ૪, ૫, ૬.

‘એથી જ શ્રીઆચાર્યચરણે કૃષ્ણાશ્રયમાં કહ્યું છે કે “હું શરણમાં સ્થિતિ કરી રહેલા જીવોનો ઉદ્ધાર કરનાર એવા શ્રીકૃષ્ણને વિનંતિ કરું છું.” ૭.

માર્ગસ્થ સેવકોને વિશ્વાસ આવે તે અર્થે આપશ્રીએ તે ગ્રંથની ફલ શ્રુતિમાં એવું વરદાન આપ્યું છે, કે “(જેઓ શ્રીકૃષ્ણની પાસે શ્રીકૃષ્ણાશ્રયનો પાઠ કરશે તેમને શ્રીકૃષ્ણનો આશ્રય સિદ્ધ થશે.)” માટે ફલ અન્ય પ્રકારે થશે એવો વિચાર મનમાં કરવો નહિ. ૮.

વિશ્વાસ કર્યાથી જેમ આતક પક્ષી સ્વાતિતું જલ પામે છે, તેમ ધનશ્યામ શ્રીકૃષ્ણ પોતાના અનંદની વર્ષા વર્ષાવશે. ૯.

જો વિશ્વાસરૂપી સદ્ભાવ હશે તો તેવી જ રીતે સર્વકાંઈ સિદ્ધ થશે. આપણા સ્વામીમાં સર્વ કરવાનું સામર્થ્ય છે. ૧૦.

પોતે સર્વ સમર્થ હોવાથી તે કશા પણ સાધનની અપેક્ષા રાખતા નથી, માટે કાલકૃતિ જોઈ તદ્દીય વૈષ્ણવોએ ખાસ કરીને નિઃસાધનપણાની સ્ફૂર્તિ ચિત્તમાં બરાબર

રાખવી, જેથી જેઓશ્રીના ચરણારવિંદનો આશ્રય દઢ થાય, જેઓ અસુર સ્વભાવવાળા હોય છે તેમને જ પ્રભુમાં વિશ્વાસ હોતો નથી— તેમને તો એવી જ રીતે તેમના સંગીજનોમાં પણ વિશ્વાસ હોતો નથી. બુદ્ધિનો આવો મોહ મહાન દોષ રૂપ છે. ૧૧, ૧૨.

જ્યારે તેઓ ભગવદ્ભક્તોના પૂર્વજોની કથાઓ સાંભળે છે ત્યારે તેમનામાં દૈન્યભાવ ઉત્પન્ન થાય છે અને સાધનનો નાશ થાય છે. ૧૩.

હમેશાં ભગવદ્ભાવથી ભાવિત થયેલા એવા તદ્દીયો હોય તેમને સર્વ સિદ્ધ થાય છે. જેઓ આવા ભાવ વગરના હોય છે, તેમનાં સઘળાં સાધનો આ કાળ કાળ ખાઈ બાય છે કારણ કે કાળ સર્વનો સંહાર કરનારો છે, તે આખા જગતને ખાઈ બાય છે. ૧૪.

કાળ ભગવાનની વિભૂતિ છે. ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું છે કે “સંજ્યા કરનારાઓનો જે કાળ છે તે હું છું” ૧૫.

આ કાળ જ ભગવાનનો મુખ્ય અધિકારી છે, ભગવાનની ઇચ્છા શક્તિનું સ્વરૂપ છે. તો પણ જેઓ ભગવાનના અંતરંગ સેવકો છે તેમની ઉપર તેનું બળ ચાલતું નથી. ૧૬.

કાળ સર્પ જેવો છે. બીજા સર્વને તે મારે છે પણ જેઓ અમૃતનું પાન કરે છે તેને તે મારી કે સૂંઘી પણ શકતો નથી. ૧૭.

તેવી જ રીતે મહાપુરુષ એવા શ્રીમહાપ્રભુ, જેઓ ભક્તિરૂપી અમૃતને પાનાર છે, તેમનો જે જીવે આશ્રય કર્યો છે તેને કાલ કશું પણ કરવાને શક્તિમાન નથી. ૧૮.

જેઓ ભગવાના છે તેમણે કોઈ પણ બાબતમાં હૃદયની અંદર કાળજી ચિંતન કરવું નહિ. “જે જે કાંઈ ભગવાન કરશે તે પ્રમાણે જ તે પ્રભુની લીલારૂપે હશે.” એવા તેઓશ્રીના નવરત્નના વચનામૃતનું ચિંતન કરવું. ૧૯.

જે પ્રભુ સર્ગાદિલીલા કરવાને શક્તિમાન છે તેવા પ્રભુમાં આશ્ચર્ય જેવું શું હોઈ શકે? (હરિ પોતાની ઇચ્છા અનુસાર સર્વ કંઈ કરશે, એવી સમજણ રાખવી એનું નામ જ વિવેક). આવા પ્રભુ ભક્તનું હિત જ કરશે એવું સમજવું એ જ અહીં વિવેક છે. જેઓ પ્રભુના છે તેમનું તે પોતાની ઇચ્છા અનુસાર કરશે. માટે અહીં શા સાફ ચિંતા કરવાની હોય? ૨૦, ૨૧.

તમે તો ભગવદ્દીયોની વાર્તા સાંભળી છે, તેમનો સત્સંગ પણ કર્યો છે, વળી પ્રભુના ચરણારવિંદમાં તમારી આસક્તિ છે, તો પછી તમારે ચિંતા શેની કરવાની હોય? ૨૨.

ભગવાન પોતાનું પ્રાકટ્ય ધર્મની સ્થાપના કરવાને અર્થ કરે છે. તે શું પોતાના કાર્યથી ધર્મનો નાશ થાય એવું કરે ખરા? ૨૩.

ભગવન બ્રાહ્મણો અને ધેનુના ઇંશ છે, અને વેદ ધર્મનું મુખ્ય પાલન કરનારા છે. જેઓ ગાય, બ્રાહ્મણ ને વેદ-ધર્મનો વિરોધ કરતા હોય તેમના કાર્યને શ્રીકૃષ્ણ કેમ સહન કરી શકે? ૨૪.

જોકે પ્રભુ પરમાનંદના સમૂહ છે, છતાં વધારે તો દયાળુ છે. તે મનુષ્યોમાં દયાનો અભાવ થાય એ કેમ સહી શકે? અહીં જે કાંઈ બને છે તે જીવના પોતાના દોષથી જ બને છે એવું સર્વથા જાણવું. ૨૫.

હરિમાં નિર્દોષપણું સંપૂર્ણરૂપમાં બિરાજે છે. માટે કોઈ પણ વખતે હૃદયમાં પ્રભુનો દોષ કદિયે લાવવો નહિ. ૨૬.

જે ઉદ્ધવાદિ મહાન ભક્તો પ્રભુની આસુરવ્યામોહ લીલા સાંભળ્યા પછી પણ પૃથ્વી પર રહ્યા તો આપણે તુચ્છ જીવો કોણ માત્ર? ૨૭.

ઓહો! શ્રીકૃષ્ણના વિરહથી અહીં પ્રાણ તત્ક્ષણ નીકળી જાય એવું કુંતીજી જેવું કયા ભાગ્યશાળીનું ભાગ્ય હોય? ૨૮.

આપણા પ્રભુ તો સદા જ નિત્ય અખંડિત બિરાજમાન છે. માટે મનમાં પણ દુઃખ લાવવું નહિ. ૨૯.

તમે સર્વ લગવહીયો લેગા મળી આ પત્ર વિચારશો.
તેનાથી બુદ્ધિમાં ઉત્પન્ન થતા સંશયો દૂર થઈ જશે. ૩૦

અમારૂં તો સાધન સાધ્ય બન્ને શ્રી કૃષ્ણઃશરણં મમ ।
છે. સંપત્તિ તેમ જ વિપત્તિ બન્નેમાં એ જ આપણું સાધન
ને ફળ છે, એવું શ્રીઆચાર્ય-ચરણે કહ્યું છે. ૩૧.

પંચવિંશતિતમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

શ્રીબલ્લભપદાંભોજમજનાદરણાદપિ ॥
દયાપરઃ કદાચિત્તં ન જહાતિ જનં હરિઃ ॥ ૧ ॥
કૃપાકટાક્ષસંપાતપક્ષપાતપરો હરિઃ ॥
ક્ષમતે તત્કૃતં દોષલક્ષમપ્યક્ષમં સ્વતઃ ॥ ૨ ॥
યદીયં હૃદયે શ્રીમદાચાર્યચરણદ્વયમ્ ॥
ત એવ શરણં દોષશતાવૃત્તિમતો મમ ॥ ૩ ॥
યદંગુલિનશ્વાનંદચંદ્રશૈત્યં સદા હૃદિ ।
તાપં હરતિ ભક્તાનાં તદાનંદં પદાંબુજમ્ ॥ ૪ ॥
અસ્તુ વસ્તુશતં લોકે વેદે ચ પરિકીર્તિતમ્ ॥
ફલત્વેન નિજાચાર્યચરણાબ્જદ્વયં મમ ॥ ૫ ॥
ન કર્મવેદવિહિતં ફલં જનયતિ ધ્રુવમ્ ॥
યતો બહિર્મુખં ચિત્તં જાયતેડન્યશ્રુતેર્હરે : ॥ ૬ ॥
જ્ઞાનં તુ (મુક્તિ) ભક્તિહેતુત્વાત્સા નૈવ ફલરૂપિણી ॥
યતો જીવસ્ય દાસત્વહેતુભેદનિવર્તિકા ॥ ૭ ॥
મર્યાદાભક્તિરપ્યથા તાવદેવ ફલાત્મિકા ॥
યાવન્ન જાયતે (જ્ઞાયતે) પુષ્ટિભક્તિઃ સકલમૂર્ઢંગાઃ ॥ ૮ ॥
પુષ્ટિભક્તિર્હરેરાસ્યં તત્ત્વસ્મત્પ્રભવઃ સ્વયમ્
ત એવ સંશ્રિતાઃ સંતઃ ફલરૂપા ભવંતિ હિ ॥ ૯ ॥

તદુત્તરં ન કર્તવ્યમનુભૂતેઃ પરં કિમુ !
 યથા લોકે ફલે પ્રાપ્તે ન ભોગાદધિકા કૃતિઃ ॥ ૧૦ ॥
 તસ્માત્ફલં નિજાચાર્યપદાંભોજદ્વયં સદા ।
 હૃદિ ધાર્યં નૈવ કાર્યં સંશયાયિતમાનસમ્ ॥ ૧૧ ॥
 અત્ર સંશયમાપન્નાઃ સર્વથા હ્યાસુરામતાઃ ॥
 દૈવા અપિ પુરા તેઽપિ હરિણા પાતિતાઃ કરાત્ ॥ ૧૨ ॥
 અહો મહચ્ચિત્રમિદમવતીર્ણં હરૌ ભુવિ ॥
 વિવચમાને ભાગવતે વિવૃતાવપિ સર્વથા ॥ ૧૩ ॥
 સત્યાં ભુવિ સુવાધિન્યાં સત્સુ સત્સુ ક્વચિત્ક્વચિત્ ॥
 ગ્રંથેષુ ત્વિવચમાનેષુ સર્વાર્થજ્ઞાપકેષ્વપિ ॥ ૧૪ ॥
 તથાપિ ન પ્રવર્તેતે જના ભક્તિપથે પુનઃ ॥
 પ્રાયઃ કૃપૈવ હરિણા કારણત્વેન રક્ષિતા ॥ ૧૫ ॥
 મૃહિર્નૈત્રિયવૃત્તીનામુદ્ભવૌ નાસુમંતરા ॥
 તથા કૃપા વિના સર્વસાધનાના ન ચોદ્ભવઃ ॥ ૧૬ ॥
 હિત શ્રીહરિદાસવિરચિતં પંચવિંશતિતમં શિક્ષાપત્રં સંપૂર્ણમ્ ।

શિક્ષાપત્ર ૨૫ મું.

શ્રીવલ્લભપ્રભુના ચરણકમળના ભજનમાં આરૂઢ રહેવામાં આવે તો પણ હરિ જે દયાળુ છે તે; કોઈ દિવસ તેવા જીવને છોડતા નથી. ૧.

જેના પર શ્રીમહાપ્રભુજીનાં કૃપાકટાક્ષ ઢળ્યાં હોય તેનો શ્રીહરિ પક્ષપાત કરે છે. તેવા જીવે સહન ન થઈ શકે તેવા લાખો દોષો કર્યા હોય છતાં પણ તે સ્વતઃ સહન કરે છે. ૨.

જેના હૃદયમાં શ્રીમહાપ્રભુના બેઠ ચરણો બિરાજે છે એવો સેંકડો દોષોની પરંપરાથી ભરેલો હું છું. માત્ર હરિ જ માફ શરણુ છે. ૩.

જે ભક્તના હૃદયમાં તેઓશ્રીના આંગળાના નખરૂપી ચંદ્રનો શીતલ પ્રકાશ પ્રસરી રહ્યો હોય, તેવા ભક્તના હૃદયનો તાપ તેઓશ્રી હરી દે છે એટલું જ નહિ, પણ તેને આનંદનું દાન કરે છે. ૪.

લોકમાં તેમજ વેદમાં એવી સેંકડો વસ્તુઓ છે, કે જેનાં વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે, પણ અમારે તો શ્રીમહાપ્રભુજીનાં ચરણકમળ એજ ક્ષણ છે. ૫.

જે કર્મોને વેદમાં વિહિત કર્મો તરીકે કહેલાં છે, તે અવિનાશી ફળ ઉત્પન્ન કરી શકતાં નથી. માટે હરિથી અન્યનું હોય તેનું શ્રવણ કરવામાં આવે તો ચિત્ત બહિર્મુખ થાય છે. ૬.

જ્ઞાન મર્યાદાલક્ષિતના હેતુરૂપ છે, તેથી તે ફલરૂપ કહી શકાય. પણ મર્યાદાલક્ષિત ફલરૂપ નથી; કારણ કે જીવના દાસત્વમાં જે ભેદપણું રહેલું છે, તેવા ભેદપણાને તે મટાડનારી છે. ૭.

આવી મર્યાદાલક્ષિતને પણ ફલરૂપ માનવામાં આવે તો પણ જ્યાં સુધી સફલ લક્ષિતની શિરોમણિ એવી પુષ્ટિલક્ષિત ઉત્પન્ન ન થઈ હોય; ત્યાં સુધી જ તે ફલાત્મિકા છે. ૮.

પુષ્ટિલક્ષિત હરિના આસ્થરૂપ છે, અને હરિનું મુખારવિદં છે, તેજ આપણા આચાર્યશ્રી મહાપ્રભુજી છે; માટે જો સત્પુરુષો તેઓશ્રીનો આશ્રય કરે તો પુષ્ટિલક્ષિત ફલરૂપ થાય. ૯.

આમાં તર્ક કરવો નહિ. અનુભવથી વધારે ઉચું બીજું શું હોઈ શકે? લોકમાં પણ ફલ પ્રાપ્ત થાય તો તે ભોગવવાથી વિશેષ અન્ય કાંઈ હોતું નથી. ૧૦.

આપણા આચાર્યનાં ચરણકમળ ફલરૂપ છે, માટે તેને સદા હૃદયમાં ધારણ કરી રાખવા. તે પરત્વે મનમાં કશોપણ સંશય લાવવો નહિ. ૧૧.

જો આમાં સંશય થાય તો તેને સર્વથા આસુરી જીવ જોણવો. ભલે તેવો જીવ દેવીસૃષ્ટિમાં ઉત્પન્ન થયો હોય છતાં હરિ એજ તેને પોતાના શ્રીહસ્ત વડે (સંસારમાં) નીચે નાંખી દીધો છે, (એમ સમજવું). ૧૨.

ઓહો! એ કેટલું મહાન આશ્ચર્ય છે કે પ્રભુ પૃથ્વી ઉપર પ્રકટ થયા છે, શ્રીભાગવતજી વિદ્યમાન છે, વળી તેની ઉપર વિવરણ પણ છે. શ્રીસુબોધિની પણ પૃથ્વી ઉપર છે, કોક કોક ઠેકાણે સંતપુરુષો પણ હયાત છે, એટલું જ નહિ પણ સઘળા અર્થને સમજાવે એવા અનેક ગ્રંથો પણ અસ્તિત્વમાં છે. આ બધું જ હોવા છતાં મનુષ્યો લક્ષિત-માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થતા નથી. આમાં પ્રભુએ પોતાની કૃપાનેજ કારણભૂત રાખી છે. ૧૫.

જો ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ મૂર્છિત થઈ ગઈ હોય તો પ્રાણસંસાર વિના તે કાર્ય કરી શકતી નથી, તેવી જ રીતે ભગવત્કૃપા વિના સર્વ સાધનોનો ઉદ્ભવ પણ થતો નથી. ૧૬.

षड्विंशतितमं शिक्षापत्रम् ।

स्वकीयानामैहिकं यदथवा पारलौकिकम् ॥
अकरोत्कुरुते कर्ता प्रभुरेव न संशयः ॥ १ ॥

तथापि कुरुते जीवः प्रयत्नं निजदोषतः ॥
अज्ञानात्करुणवाङ्मिः क्षमते तादृशं स्वतः ॥ २ ॥

अविरुद्धं प्रकुरुते विरुद्धं वारयत्यपि ॥
दासेषु कृष्णो बलेषु पितेव कुरुते हितम् ॥ ३ ॥

न जानाति निजाज्ञानात्तत्कृतिं स कृतघ्नतः ॥
क्व दोषराशिजीवोऽयं क्व हरेर्गुणवारिधिः ॥ ४ ॥

कथमन्यान्यसंबन्धः स्यात्तमस्तेजसोरिव ।
तथापि दोषराशिनां दाहनेन निवेदनात् ॥ ५ ॥

स्वाचार्यद्वारकानुस्यायोग्यता हरियोजने ॥
अतः स्वाचार्यचरणौ स्थाप्यौ हृदि निरन्तरम् ॥ ६ ॥

यथा बालकरक्षायै दाकिनीतो विभेति हि ॥
माता तथैव भेत्तव्यं दुःसंगाद्भावरक्षकैः ॥ ७ ॥

समस्तेभ्यो निजस्नहं गोपायति यथा सती ॥
तथैव भगवद्भावगोपनं क्रियतां जनैः ॥ ८ ॥

वृत्तिकालापसंसर्गे यथा वर्द्धयते रतिम् ॥
स्वैरिणी भक्तसंसर्गे भाववृद्धिं तथा नयेत् ॥ ९ ॥
असत्या सर्वदा चित्तं गृह उच्चाटितं यथा ॥
तथैव भावनादौ तु चेतः स्थाप्यं तदाश्रितैः ॥ १० ॥
इति श्रीहरिदासविरचितं षड्विंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ॥

શિક્ષાપત્ર ૨૬ મુ.

ભગવાનના ભક્તોનું જે ઐહિક ને પારલૌકિક હોય છે તે પ્રભુએ જ કર્યું છે, કરે છે ને કરશે, એ નિઃસંશય છે. (૧)

આમ છતાં જીવ દુષ્ટબુદ્ધિવાળો હોવાથી પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે પુરુષપ્રયત્ન કર્યા કરે છે. કરુણાસાગર પ્રભુ તો એવા જીવ ઉપર પણ પોતાની ક્ષમા વર્ષાવે છે. (૨)

પોતાના દાસોના હિતવિરુદ્ધ હોય તેવું શ્રીકૃષ્ણ કશું જ કરતા નથી, ઉલટું જે કાંઈ તેની વિરુદ્ધ હોય તે દૂર કરે છે. પિતા જેમ બાલકનું હિત કરે, તેમ ભગવાન ભક્તનું હિત જ કરે છે. (૩)

જીવ કૃતજ્ઞ હોય તો પોતાના અજ્ઞાનપણાને લેધને જ તે પ્રભુની કૃતિ જાણતો નથી. કારણ દોષોથી ભરેલો જીવ ક્યાં અને ગુણસાગર હરિ ક્યાં? (૪)

અંધકાર ને પ્રકાશનો અન્યોન્ય સંબંધ શી રીતે થઈ શકે? તથાપિ જીવમાં દોષોનો ઢગલો હોય છતાં આત્મ-નિવેદન દ્વારા તે પણ બળીને ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે. (૫)

હરિ સાથે સંબંધ જોડવાની યોગ્યતા તેને આપણા

આચાર્યશ્રી દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ છે. માટે તેણે આપશ્રીનાં ચરણયુગલને પોતાના હૃદયમાં નિરંતર સ્થાપન કરવાં. (૬)

જેમ માતા બાલકના સંરક્ષણની ચિંતા કરતી હોવાથી હાકિનીથી બહીએ, તેમ ભગવદ્ભાવની રક્ષા કરવાની ઇચ્છાવાળા ભક્તે દુઃસંગથી બહીતા રહેવું. (૭)

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિ પ્રત્યેનો પ્રેમ બીજા બધાથી છૂપાવી રાખે છે, તેમ ભગવદ્દીયોએ પોતાનો ભગ-વદ્ભાવ છૂપાવી રાખવો. (૮)

જેમ કોઈ સ્વૈરિણી સ્ત્રી પોતાની હિત સાથે બાલ-વામાં તેમ જ તેનો સંસર્ગ કરવામાં પ્રીતિ રાખે છે, તેમ તેવા ભગવદ્દીયે ભક્તના સંસર્ગમાં ભાવની વૃદ્ધિ અર્થે પ્રીતિ રાખવી. ૯.

જેઓ વ્યાભિચારીણી સ્ત્રીઓ છે તેઓ પોતાનું ચિત્ત ઘર બહાર ભટકતું રાખે છે, તેમ જેઓ ભગવાનને આશ્રિત છે તેઓએ પોતાના ચિત્તને ગૃહાદિકમાંથી જેંચી ભગવદ્ભા-વમાં સ્થાપન કરવું. ૧૦.

सप्तविंशतितमं शिक्षापत्रम् ।

निजाचार्यपदांभोजयुगलश्रवणं सदा ॥
 विधेयं तेन निखिलं फलं भावि विनाश्रमम् ॥ १ ॥
 धनं गृहं गृहासक्तिः प्रतिष्ठा लोकवदयोः ॥
 कर्मादिनिष्ठा मनसः स्वर्गादिफलकांक्षिणम् ॥ २ ॥
 लौकिके परमा प्रीतिर्विरुद्धविषयेषणा ॥
 अविरुद्धे तथासक्तिर्विषयैर्भोगभोजनम् ॥ ३ ॥
 देहाभिमान कुलजो विद्यादिविहितोऽपि च ॥
 भगवत्सेवना भावसहितं देहपोषणम् ॥ ४ ॥
 असत्संगैः सदा दुष्टकृष्णानुच्छिष्टभक्षणम् ॥
 निवेदनानुसंधानत्यागः शरणविस्मृतिः ॥ ५ ॥
 देवांतराश्रयस्तेभ्यः प्रार्थनापि फलार्थितः ।
 भगवच्चित्तरहिता व्यावृत्तिरपि लौकिकि ॥ ६ ॥
 गुरुब्रह्महृददीयेभ्योः स्वस्याधिक्यविभावनम् ।
 अत्यंतदेहसामर्थ्यमिन्द्रियाणां च पोषणम् ॥ ७ ॥
 गृहेष्वभिरतिर्भार्यापुत्रादिषु मनोगतिः ।
 कृष्णानुभावरहितदेशे सततं संस्थितिः ॥ ८ ॥
 हर्षशोकौ लोकलाभस्तदभावकृतौ तदा । तथा ।
 स्वातंत्र्यभावनं स्वस्य जीवस्वाभाविको हठः ॥ ९ ॥

अधिकारः जपरतिः पक्षपातो दुरात्मनाम् ।
 हृदयकूरता दीनजनोपेक्षाऽक्षमा पुनः ॥ १० ॥
 एते चाऽन्ये च बोद्धव्या दोषा विस्मारका हरेः ।
 सावधानीभूय दासैः कृष्णस्य स्थेयमादरात् ॥ ११ ॥
 भगवन्मार्गमात्रस्थैस्तन्मार्गफलकांक्षिभिः ॥
 विरक्तैरन्यतः कृष्णगुणासक्तांतरात्मभिः ॥ १२ ॥
 स्वाचार्यशरणं यातैस्तद्विश्वाससमन्वितैः ॥
 परित्यक्ताखिलैः स्थेयं सदा तद्दर्शनोत्सुकैः ॥ १३ ॥
 इदानीमागतः कालः सर्वबुद्धिविनाशकः ॥
 करे पतति दुःसंगो मीलिताक्षस्य चापि हि ॥ १४ ॥
 किं कार्यं किमकार्यं वा यतः स्फुरति नैव हि ॥
 प्रभुणा स्वबलं तावदुपसंहृतमेव हि ॥ १५ ॥
 साधनानि न सिद्धयन्ति कालदोषादुरात्मनः ॥
 प्रतिबंधश्च कालादिकृतः प्रत्यहमेधते ॥ १६ ॥
 उद्वेगः प्रतिबंधो वा भोगश्चाऽपि प्रजायते ।
 प्रतिबंधसेवनं तैः प्रत्याशा का फलस्य हि ॥ १७ ॥
 तथापि श्रीमदाचार्यचरणाऽऽश्रयणान्मम ॥
 निवर्तते निराशं सन्न मनः फललब्धितः ॥ १८ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं सप्तविंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૨૭ મુ.

જો શ્રીમહાપ્રભુજીના એક ચરણકમલનો આશ્રય સદા કરવામાં આવે, તો શ્રમ વિના સર્વ ફળની સિદ્ધિ થાય. ૧.

ધન, ઘર, ગૃહાસક્તિ, પ્રતિષ્ઠા; લોકવેદાદિમાં કર્મ-નિષ્ઠા, સ્વર્ગાદિક ફળની ઇચ્છા;

લૌકિક કાર્યોમાં અતિપ્રેમ, ભક્તિ વિરોધી વિષયમાં ઇચ્છા, લૌકિકને અનુકૂલ હોય તેવા વિષયોમાં આસક્તિ, વિષયભોગની લાલસાથી કરેલું ભોજન;

દેહનું અભિમાન, કુલનું અભિમાન, વિદ્યાદિથી ઉત્પન્ન થયેલું અભિમાન, ભગવત્સેવાના ભાવ વિનાનું દેહપોષણ;

અસત્પુરુષના સંગથી દુષિત હોવું તે, શ્રીકૃષ્ણને ભોગ ધર્યા વિનાનું અન્નભક્ષણ, નિવેદનમંત્રના અનુસંધાનનો ત્યાગ શરણભાવની વિસ્મૃતિ;

અન્ય દેવોનો આશ્રય, ફલની ઇચ્છાથી અન્ય દેવની પ્રાર્થના કરવી તે, ભગવાનમાંથી ચિત્તને દૂર કરે એવી લૌકિક વ્યાવૃત્તિ કરવી;

ગુરુનો દ્રોહ, ભગવદ્દીઓ કરતાં પોતાની અધિકતાની ભાવના કરવી, દેહનું અતિસામર્થ્ય, ઇન્દ્રિયોનું પોષણ;

ઘર વગેરેમાં પ્રીતિ, સ્ત્રી પુત્રાદિકમાં મનની ગતિ, જ્યાં શ્રીકૃષ્ણનો અનુભવ ન થયો હોય તેવા દેશમાં સતત વાસ;

લૌકિક લાભહાનનાં હર્ષશોક થવો, પોતાની સ્વાતંત્ર્યભાવના, જીવની સ્વાભાવિક હઠ;

અધિકારપણું, પાપમાં પ્રીતિ, દુરાત્માનો પક્ષપાત, હૃદયની કૂરતા, દીનજનોની ઉપેક્ષા તેમ જ અક્ષમા;

આ અને આવા અન્ય દોષો હરિ ને ભૂલાવનારા છે. માટે શ્રીકૃષ્ણના દાસોએ આદર પૂર્વક સાવધાન થઈને રહેવું.

(૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧.)

જે વૈષ્ણવો એક ભક્તિમાર્ગમાં સ્થિતિ કરી રહેલા છે, જેઓ આ માર્ગના ફલાભિલાષી છે, અન્યથી વિરક્ત છે, અને જેમના અંતરાત્મા શ્રીકૃષ્ણના ગુણમાં આસક્ત છે;

જે વૈષ્ણવો શ્રીમહાપ્રભુજીના શરણે ગયેલા છે, અને તેઓશ્રીમાં વિશ્વાસયુક્ત થઈ અન્ય સર્વનો પરિત્યાગ કરનારા છે, તેઓએ સદા તેઓશ્રીનાં દર્શન કરનારને ઉત્સુક થઈને રહેવું ૧૨, ૧૩.

કાળ એવો અધરો છે કે તે સર્વની બુદ્ધિનો નાશ કરે છે; અરે! તે એવો છે કે આંખ મીંચીને ચાલતો હોય તેવાના હાથમાં પણ દુઃસંગ આવીને પડે છે. ૧૪.

શું કરવું, શું કરવા યોગ્ય છે ને શું કરવા યોગ્ય નથી, એની બરાબર બરાબર પડતી નથી ત્યારે, પ્રભુએ પોતાનું બળ સમર્પ્યું છે. ૧૫.

એથી સાધનોની સિદ્ધિ થતી નથી. કાળદોષને લીધે દુરાત્માનો પ્રતિબંધ નડે છે. કાલાદિથી ઉત્પન્ન થતા દોષો દરરોજ વધતા જાય છે. ૧૬.

ઉદ્વેગ, પ્રતિબંધ ને ભોગો પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ બધું જ સેવામાં પ્રતિબંધક છે. જો તેનું સેવન કરવામાં આવે તો ફલની આશા પણ શી રાખવી? ૧૭.

આમ છતાં શ્રીમહાચાર્યના આશ્રયને લીધે મારી નિરાશા નિવૃત્ત થાય છે ને મને પુષ્ટિમાર્ગીય ફળ પ્રાપ્ત થશે એવો મનમાં વિશ્વાસ આવે છે. ૧૮.

અષ્ટાવિંશિતિતમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

કદા નંદાત્મજઃ સ્વેષુ કૃપાદૃષ્ટિ કરિષ્યતિ ॥
 પ્રતીક્ષયૈવાડ્મદાદિમનઃ શ્રાન્તં સર્હેન્દ્રિયૈઃ ॥ ૧ ॥
 કહળાવારિધિઃ સ્વીયનિધિઃ સર્વાધિકઃ પ્રભુઃ ॥
 ઉપેક્ષતે કુતઃ સ્વીયનિતિ ચિંતાતુરં મનઃ ॥ ૨ ॥
 નિજાનંદનિમગ્નસ્ય ભવેદ્યપિ વિસ્મૃતિઃ ।
 મક્તાર્યમવતીર્ણસ્ય કૃપાલોરુચિતા ન સા ॥ ૩ ॥
 કં પ્રાર્થયેયુસ્તે દીના વિહાય નિજનાયકમ્ ।
 તદેકશરણા નિત્યં વિમુક્તાઃ સર્વસાધનૈઃ ॥ ૪ ॥
 મન્નાથ! નાથયે નૂનં ભવામિ વિરહાકુલઃ ।
 દર્શનં સ્પર્શનં વાપિ દેહિ વેણુસ્વરશ્રુતિમ્ ॥ ૫ ॥
 નિજાચાર્યાશ્રિતાનસ્માન્યદિ કૃષ્ણ! પ્રહાસ્યસિ ॥
 ગમિષ્યતિ હરે! નાથ! પ્રતિજ્ઞૈવ તદા તવ ॥ ૬ ॥
 વયં તુ સર્વથા દુષ્ટાઃ સ્વધર્મવિમુખા અપિ ॥
 ત્વમસ્મદીયાન્મા ધર્માન્ ગૃહાણ ગુણપૂરિતઃ ॥ ૭ ॥
 કૃપાલો! પાલનીયાનાં ગુણદોષવિચારણા ॥
 ન કાર્યા સ્વીયશરણવિહિતં વરણં યદિ ॥ ૮ ॥
 અશ્રાંતોઽપિ હરે! દોષગણનાયાં મમ પ્રભો! ।
 શ્રમમેષ્યતિ ગોપીશ! તતો વિસ્મર સર્વથા ॥ ૯ ॥

दीनेषु गुणलीनेषु (हीनेषु) तावकीनेषु मत्प्रभो! ॥
पराधीनेषु करुणा करणीयैव सर्वथा ॥ १० ॥

निःसाधना गतधना मनोदीना सुदुःखिताः ॥
निजाचार्याश्रिताः शोकलोभमोहभयाकुलाः ॥ ११ ॥

भवन्ति ते कृपापात्रं महोदार! दयानिधे! ॥
प्रयच्छ करुणां तेभ्यो दत्तं पात्रेऽक्षयं भवेत् ॥ १२ ॥

संसारदावदग्धानां जीमूतजलकांक्षिणाम् ।
न नीलजलदानंतजलदानं विना सुखम् ॥ १३ ॥

ये मयांगीकृताः सर्वे त्वत्सेवायै गृहस्थिताः ।
त एव भावनाशाय भवन्ति करवै किमु ॥ १४ ॥

बहिर्मुखाः प्रकुर्वन्ति स्वसंबन्धं बहिर्मुखम् ॥
सहायता भ्रमादेव न हातुमहमुत्सहे ॥ १५ ॥

सहायभ्रसमुत्पाद्य वंचयन्ति यथा जनम् ॥
मार्गस्थितं तथा नाथ! वंचितोऽहं गृहस्थितैः ॥ १६ ॥

यथाधकूपपतितं मंडूका दुःस्वरैर्जनम् ॥
व्यथयन्ति तथा महां दुर्वचोभिर्गृहस्थिता ॥ १७ ॥

क्रियत्पर्यंतमेव हि मदुपेक्षां करिष्यसि ।
त्यक्तो वा दोषसाहित्याद्विमुखोऽहं दयालुना ॥ १८ ॥

त्यक्तः कुत्र गमिष्यामि न मेऽस्ति शरणं क्वचित् ।
नावमारोप्य दीनं स्वं मध्येधारे न मज्जय ॥ १९ ॥

निजाचार्यकुले जन्म किमर्थं विहितं मम ॥
विहितं चेन्मयि सदा दोषपीने कृपां कुरु ॥ २० ॥
असंगः सर्वथा दूयेऽसत्संगसहितोऽप्यहम् ॥
यथारण्ये परित्यक्तः कांदिशीको मृगादनैः ॥ २१ ॥
जातपक्षाः खगाः स्वीयजननीं च त्यजन्ति हि ॥
यथा तथा करालेऽस्मिन् कालेऽहं भगवज्जनैः ॥ २२ ॥
चिंतापारावारे पतितस्यात्रैव भग्नस्य ।
एतज्जलवडवाग्निः शरणं श्रीबलभाचार्याः ॥ २३ ॥
हा कृष्ण! हा नंदसूनो! हा यशोदाप्रियाऽर्भक ॥
हा गोपिकाहृदाधार! धारयस्व करेण माम् ॥ २४ ॥
इति श्रीहरिदासविरचितं अष्टाविंशतितमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૨૮મું.

શ્રીનંદનંદન પોતાના ભક્તો પર ક્યારે કૃપાદષ્ટિ કરશે ? આ પ્રમાણે પ્રતીક્ષા કરવાથી ઈન્દ્રિયો સહિત માં મન શિથિલ થઈ ગયું છે. ૧.

તે દયા સાગર ભગવાન ભક્તોના નિષ્કરૂપ ને સર્વથી અધિક છે. એવા પ્રભુ અંગીકૃત ભક્તની કેમ ઉપેક્ષા કરતા હશે ? એથી મન ચિંતાતુર રહે છે. ૨.

પ્રભુ પોતે પોતામાં આનંદમગ્ન હોય ત્યારે તો વિસ્મૃતિ થાય પરંતુ ભક્તોને માટે જ તે પ્રકટ થયેલા છે તો તેવા કૃપાળુ પ્રભુ આવી રીતે ભૂલી જાય એ ઉચિત નથી. ૩.

સર્વ સાધનોથી સહિત ને એક પ્રભુને જ શરણે રહેલા એવા અમો દીન ભક્તો અમારા પતિ વિના અન્ય કોની પ્રાર્થના કરીએ ? ૪.

હે મારા નાથ ? હું આપના વિરહથી વ્યાકુળ થયો છું મને દર્શન ને સ્પર્શ કરાવો, મારા કર્ણને વેણુનાદ સંભરાવો. મને ખરેખર સનાથ કરો. ૫.

હે કૃષ્ણ ! જો આપ આપણા આચાર્યજીના આશ્રિત એવો જે હું તેનો ત્યાગ કરશો તો હે નાથ ! હે હરે ! આપની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે. ૬.

અમે તો સર્વ રીતે દોષવાળા છીએ; સ્વધર્મથી પણ વિમુખ છીએ; જ્યારે આપ સર્વ ગુણોથી પૂર્ણ છો, માટે અમારા ધર્મોને ગૃહણ કરશો નહિ (અમારા જેવા થશો નહિ.) ૭.

હે કૃપાળુ ! આપના શરણે આવવાથી અમે આપના વરણને લાયક થયા છીએ તેથી અમે આપને પાલન કરવા યોગ્ય છીએ. આપે અમારા ગુણદોષનો વિચાર કરવો યોગ્ય નથી. ૮.

હે હરિ ! આપને શ્રમ લાગવો શક્ય નથી. છતાં, હે પ્રભુ ! અમારા દોષો એટલા બધા છે કે તે ગણતાં આપને શ્રમ લાગશે. તેથી હે ગોપીજનોના ઇશ ! અમારા તે દોષોને ભૂલી જાઓ. ૯.

હે મારા પ્રભુ ! ભક્તો જે દીન હોય, ગુણહીન હોય, સાંસારિક ગુણોમાં લીન હોય, પરાધીન હોય, તેમના ઉપર પણ હમેશાં કૃપા કરવી યોગ્ય છે. ૧૦.

તેઓ નિઃસાધન છે, ધન વગરના છે, મન વડે દીન થયેલા છે, અત્યંત દુઃખી છે, આચાર્યશ્રીના આશ્રિત છે,

શોકમોહ ને ભયથી વ્યાકુલ બનેલા છે, આવા તેઓ આપની કૃપાને પાત્ર છે. હે મહોદાર! હે દયાનિધે! એવાઓ પર આપ કૃપા કરો, કારણ કે જો આપ લાયકને દાન આપશો તો તે અક્ષય થશે. ૧૧, ૧૨

તેઓ સંસારી દાવાનલથી બળી રહ્યા છે. તેઓ મેઘ-જલની ઇચ્છાવાળા છે. શ્યામમેઘના ધોધમાર વર્ષાદના દાન વિના તેમને સુખશાંતિ થવાની નથી. ૧૩.

હે પ્રભુ! ઘરમાંહે રહેલા સર્વ પદાર્થોને મેં તારી સેવાને અર્થે અંગીકાર કર્યા છે. પરંતુ, તે તો મારા ભાવનો નાશ કરવાને તત્પર થાય છે, તો હવે હું શું કરું? ૧૪.

તે સર્વે અહિર્મુખ હોવાથી તારી જોડે જે મારો સંબંધ છે તેનાથી મને પણ તે અહિર્મુખ બનાવે છે. આમ છતાં, તારી સેવામાં તે મને સહાયક કરશે એવો ભ્રમ મને થયાં કરે છે તેથી તેનો ત્યાગ કરવાની હું ઇચ્છા કરતો નથી. ૧૫.

માર્ગમાં ઉપસ્થિત થયેલા મનુષ્યને જેમ કોઈ ઠગ મદદ કરવાને બહાને ઠગે, તેમ હે નાથ! હું મારા ઘરમાં રહેલા માણસોથી ઠગાયો છું. ૧૬.

ખરે, કેટલા દિવસ સુધી તું આવી રીતે મારી ઉપેક્ષા કરીશ? અહા! દોષોથી દૂષિત થયેલા એવા મારા જેવા

વિમુખનો દયાળુ પ્રભુએ ત્યાગ કર્યો છે! ૧૮.

હવે આવી રીતે ત્યજયેલો હું કયાં જઈ? મારું શરણ કોઈ પણ અન્ય સ્થળે નથી. તમારા આવા દીનજનને નાવમાં ખસાડી જલમધ્યે ન ડુબાવો. ૧૯.

જો એમ હતું તો આપને અંગીકૃત થયેલા એવા આચાર્યકુળમાં મારો જન્મ શેં કર્યો? જો કર્યો તો પછી દોષથી ભરેલો એવો જે હું છું તેના ઉપર કૃપા કરો! ૨૦.

હું અસત્યરૂપોના સહવાસમાં રહેતો હોવાથી તેમના સંગનો રંગ મને લાગે નહિ તેવી રીતે રહું છું તોપણ ખેદ પામું છું. જેમ વનમાં ત્યજયેલો ને દિંગમૂઢ બનેલો પુરુષ સિંહથી ભય પામે, તેમ હું અસત્સંગથી ડરું છું. ૨૧.

જેમ પાંખો ફૂટેલાં પક્ષી પોતાની માતાને ત્યજી દે, તેમ આ વિકટ સમયમાં હું ભાગવજ્જનોથી ત્યજયેલો છું. ૨૨.

હું ચિંતારૂપી મહાસાગરમાં પડેલો છું ને તેમાં ડૂબેલો છું. જલનું શોષણ કરે એવા અગ્નિરૂપ શ્રીવલ્લભપ્રભુ મારું શરણ છે. ૨૩.

હા કૃષ્ણ! હા નંદકુમાર! હા યશોદાના પ્રિય પુત્ર; હા ગોપીજનના હૃદયાધાર! શ્રીહસ્ત વડે મને અદર પકડી લો. ૨૪.

एकोनविंशत्तमम् शिक्षापत्रम् ।

बुद्धિનાશકકાલોડયં સર્વેષાં સમુપાગતઃ ।
 અતો હિ સર્વથા ગોપ્યં બુદ્ધિરત્નં સુબુદ્ધિભિઃ ॥ ૧ ॥
 સત્સંગકૃષ્ણસ્મરણશરણાગતિસાધનૈઃ ।
 તદભાવે કૃતિઃ સર્વા યતો વૈયથ્યમેતિ હિ ॥ ૨ ॥
 અત એવોક્તમાચાર્યૈઃ સ્વકીયકરુણાત્મભિઃ ।
 બુદ્ધિપ્રેરકકૃષ્ણસ્ય પાદપદ્મં પ્રસીદતુ ॥ ૩ ॥
 ઉપકારોડપિ ગાયત્ર્યા ધ્યાનહેતુરયં મતઃ ।
 ગીતાયાં હરિનાપ્યુક્તમર્જુનં પ્રતિ મોદતઃ ॥ ૪ ॥
 “દદામિ બુદ્ધિયોગં તં યેન મામુપયાંતિ તે ” ॥
 બુદ્ધિસ્થૈર્યે હૃદિસ્થૈર્યે હરેરિતિ ન સંશયઃ ॥ ૫ ॥
 તન્નાશ એવ ગીતાયાં સર્વનાશો નિરૂપિતઃ ।
 અતો બુદ્ધિઃ સુસંરક્ષ્યા ભાવભાવનકારણમ્ ॥ ૬ ॥
 પ્રસાદભક્ષણૈર્નિત્યં સેવનાકરણૈરપિ ।
 સત્સંગેન સદા કૃષ્ણકથાશ્રવણકીર્તનૈઃ ॥ ૭ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं एकोनविंशत्तमम् शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૨૯મું.

સર્વાની બુદ્ધિનો નાશ કરનારો સમય આવ્યો હોવાથી
 બુદ્ધિશાળીઓએ પોતાની બુદ્ધિને સર્વથા છૂપાવી રાખવી. ૧.

સત્સંગ કૃષ્ણસ્મરણ ને શરણાગતિરૂપ સાધનો વડે
 બુદ્ધિની રક્ષા કરવી. તેના અભાવમાં સર્વ કૃતિ વ્યર્થ થઈ
 જશે. ૨.

તેથી જ પોતાના જન ઉપર કંઈના કરનાર શ્રીઆચાર્ય-
 ચરણોએ કહ્યું છે. કે “બુદ્ધિપ્રેરક શ્રીકૃષ્ણના ચરણકમળ પ્રસન્ન
 થાઓ !” ૩.

ગાયત્રીના ધ્યાનમાં આવા પ્રકારનો ઉપકાર હેતુરૂપ
 માનવામાં આવ્યો છે. ગીતાજીમાં શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને આનંદથી
 આ પ્રમાણે કહ્યું છે. “હું તને બુદ્ધિયોગ આપું છું, જેથી
 તું મને પ્રાપ્ત કરી શકે” જ્યારે બુદ્ધિની સ્થિરતા થાય
 છે ત્યારે જ હૃદયમાં પ્રભુની સ્થિરતા થાય છે, એમાં સંશય
 નથી. ૪, ૫.

ગીતાજીમાં એમ પણ કહ્યું છે કે જો બુદ્ધિનો નાશ
 થાય તો સર્વનો નાશ થાય. બુદ્ધિ સર્વ ભાવની ઉત્પત્તિના

કરણુરૂપ છે. તેની સારી પેઠે રક્ષા કરવી ઘટે ૬.

આમ બે બુદ્ધિની રક્ષા કરવી હોય તો મહાપ્રસાદનું
લક્ષણ કરવું, પ્રભુની સેવા કરવી, સદા સત્સંગ કરવો, કૃષ્ણ-
કથા સાંભળવી. ને પ્રભુનું શુભગાન કરવું ૭.

ત્રિંશત્તમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

સ્મર્તવ્યઃ સર્વદા કૃષ્ણો વિસ્મર્તવ્યં જગત્ પુનઃ ।
પ્રપંચસ્મરણે કૃષ્ણસ્મૃતિર્નૈવ ભવેદિતિ ॥ ૧ ॥

પ્રયતેત તતો જીવસ્તદ્ભાવાય સર્વથા ।
કૃષ્ણાઽર્થતાભાવનેન ગૃહાદેવિસ્મૃતિર્ભવેત્ ॥ ૨ ॥

અથવા વાધકત્વેન ત્યાગભાવનયા પુનઃ ।
અઘંડાઽદ્વૈતભાવેન કામાદ્યાવેશતો હરો ॥ ૩ ॥

પ્રાપંચિકપદાર્થેષુ લીલાસૃષ્ટિત્વભાવનાત્ ॥ ૩ ॥
કૃષ્ણસન્નિહિતો દેશઃ કાલઃ સત્સંગહેતુકઃ ॥ ૪ ॥

દ્રવ્ય સર્વસ્વમેવાઽત્ર કર્તાઽભિમતિર્વર્જિતઃ ।
મંત્રાઃ શ્રીકૃષ્ણનામાનિ ગુણલીલાસમન્વિતાઃ ॥ ૫ ॥

કર્માણિ કૃષ્ણસૈવૈવ સર્વસાધનસંગ્રહઃ ।
યતત્ષટ્કસ્ય ભક્તો હિ સત્સંગઃ સાધનં મતમ્ ॥ ૬ ॥

કૃષ્ણસાન્નિધ્યદેશે તુ યતસ્તિષ્ઠંતિ સાધવઃ ।
કાલઃપ્રસંગહેતુસ્તુ મિલિતૈસ્તૈરુદેતિ હિ ॥ ૭ ॥

સર્વસ્વસ્યોપયોગોઽપિ સિદ્ધેત્સદ્બુદ્ધિદાતૃભિઃ ।
અભિમાનનિવૃત્તિસ્તુ તદાશ્રયવતામિહ ॥ ૮ ॥

કૃષ્ણનામસ્વરૂપાદિજ્ઞાનં તુ તત્ત્વમિદં હિ ।
ભગવત્સેવનં વાઽપિ પુરુષાર્થસ્તદૈવ હિ ॥ ૯ ॥

યદા તથાવિધાઃ સંતો દૃશ્યંતે સેવનોદ્યતાઃ ।
અતઃ સત્સંગ એવાઽસ્મિન્માર્ગે સર્વસ્ય સાધનમ્ ॥ ૧૦ ॥

તદભાવે સર્વથૈવ ન કિંચિદિહ સિદ્ધયતિ ।
તસ્માત્પ્રયત્નઃ કર્તવ્યઃ સત્સંગાય સુબુદ્ધિભિઃ ॥ ૧૧ ॥

અતઃ એવોક્તમાચાર્યૈર્હરિસ્થાને તદીયકૈઃ ।
અદૂરે વિપ્રકર્ષે વા યથા ચિત્તં ન દુષ્યતિ ॥ ૧૨ ॥

ચિત્તદોષે કથં સેવા ચેતસ્તત્પ્રવર્ણં ભવેત્ ।
અતો વિચારઃ કર્તવ્યઃ સર્વથૈકત્ર વાસકૃત્ ॥ ૧૩ ॥

બુદ્ધ્યા વિચાર્ય મત્પ્રોક્તં નિધાયં હૃદિ સર્વથા ।
સ્વાર્થસંપત્તયે કાર્યો વાસ એકત્ર તત્પરૈઃ ॥ ૧૪ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं त्रिशतमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૦ મું.

સર્વદા શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણ કરવું ને જગતનું વિસ્મરણ કરવું. જે પ્રપંચની સ્મૃતિ રહે તો કૃષ્ણસ્મૃતિ ન થાય. (૧)

જીવે તે માટે પ્રયત્ન કરવો. તેના અભાવમાં સર્વ ક્રિયામાં શ્રીકૃષ્ણની ભાવના કરવી, જેથી ગૃહાદિકની વિસ્મૃતિ થાય. (૨)

અથવા તો ગૃહાદિક બાધક છે એમ વિચારી તેના ત્યાગની ભાવના કરવી. પછી તેમાં શુદ્ધાદ્વૈતની ભાવના કરવી. તેમ જ કામાદિકના આવેશમાં તેમ જ પ્રપંચાત્મક પદાર્થોમાં પણ પ્રભુની લીલાસૃષ્ટિની ભાવના કરવી. (આમ થાય તો ગૃહાદિકની વિસ્મૃતિ થાય.) (૩)

- જ્યાં કૃષ્ણ બિરાજતા હોય ત્યાં દેશ-કાળ સત્સંગના હેતુરૂપ થાય છે. (૪)

(શ્રીઠાકોરજી) એ જ પોતાનું સર્વસ્વ દ્રવ્ય, કર્તાપણના અભિમાનનો ત્યાગ, શ્રીકૃષ્ણના ગુણ ને લીલા-યુક્ત નામ એ જ મંત્રો, કૃષ્ણની સેવા એજ કર્મ-ભક્તિમાર્ગમાં [દેશ, કાળ, દ્રવ્ય, કર્તા, મંત્રને કર્મ] આ છ પદાર્થો છે. સત્સંગ એ તેના સાધનરૂપ છે. (૫, ૬)

જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ બિરાજતા હોય, ત્યાં સાધુ પુરુષો રહે છે. એવે સ્થળે સાધુપુરુષોનું મિલન થવાથી સત્સંગના કારણરૂપ કાળનો ઉદય થાય છે. (૭)

ત્યાં સદ્બુદ્ધિ કરનાર ભગવદ્દીયોથી સર્વસ્વ (દ્રવ્યનો) ઉપયોગ પણ સિદ્ધ થાય છે. (એથી દ્રવ્યની ઉત્તમતા થાય છે.) વળી તેવાઓનો આશ્રય કરવાથી કર્તાપણું અભિમાન પણ નિવૃત્ત થાય છે. (૮)

એનાથી શ્રીકૃષ્ણના નામ-રૂપનું જ્ઞાન થાય છે; (આવી રીતે મંત્ર સિદ્ધ થાય છે.) શ્રીકૃષ્ણની સેવાથી ઉત્તમ પુરુષાર્થરૂપ કર્મ સિદ્ધ થાય છે; (આ પ્રમાણે દેશ, કાલ, દ્રવ્ય, કર્તા, મંત્ર ને કર્મની સિદ્ધિ થાય છે.) ૯.

જ્યારે ઉપર જણાવ્યા એવા સત્પુરુષોની સેવામાં તત્પરતા જણાય, ત્યારે ઉક્ત છ પદાર્થો સિદ્ધ થાય છે. તેથી પુષ્ટિમાર્ગમાં સત્સંગ જ સર્વનું સાધન છે. ૧૦.

તેના અભાવમાં કશું પણ સિદ્ધ થતું નથી. માટે સુંદર બુદ્ધિવાળાઓએ સત્સંગ માટે યત્ન કરવો. ૧૧.

એથી જ શ્રીઆચાર્યજીએ (ભક્તિવર્ધિની ગ્રંથમાં) કહ્યું છે કે “હરિના સ્થાનમાં જ્યાં ભગવદ્દીયો રહેતા હોય તેમની સમીપમાં કે તેમનાથી દૂર જેમ ચિત્ત દ્વિષિત ન થાય તેમ રહેવું. ૧૨.

જે ચિત્તમાં દોષ ઉત્પન્ન થાય તેો ચિત્ત તેમાં (દોષમાં) તદ્રુપ થાય. એવા દ્વિષિત ચિત્તથી સેવા શી રીતે બની શકે? માટે સર્વથા એક જ સ્થળમાં વાસ કરવાનો વિચાર કરવો જોઈએ. ૧૩.

મેં જે કાંઈ ઉપર કહ્યું છે તેનો બુદ્ધિથી વિચાર કરી તેને સદા હૃદયમાં સ્થાપન કરવું અને પોતાના અર્થની સિદ્ધિ થાય તે માટે ભગવદ્દીયોની સાથે એકત્ર વાસ કરવો. ૧૪.

एकत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

निःसाधनफले मार्गे बलं नैवोपयुज्यते ।
 साधनानामतो नायमात्मेत्येषोदिता श्रुतिः ॥ १ ॥
 किंतु सर्वस्य मूलं हि हरेर्वरणमुच्यते ।
 यथैव वृणुते कृष्णस्तथा तिष्ठति वै जनः ॥ २ ॥
 वरणं तु द्विधा साक्षात्पारंपर्यविभेदतः ।
 लीलास्थितेषु वै साक्षादन्येष्वस्ति परंपरा ॥ ३ ॥
 आचार्यद्वारकं तत्र वरणं न हरेः स्वतः ।
 लीलास्थेष्वपि भक्तेषु वृतेर्द्वैविध्यमीक्ष्यते ॥ ४ ॥
 साक्षाच्छ्रुतिषु हरिणा वरणं बन्धिसुषु ।
 परंपराप्रकारेण मर्यादापुरुषोत्तमात् ॥ ५ ॥
 अन्यथाप्यत्र भेदोऽस्ति दासतात्मीयतादिभिः ।
 आत्मीयत्वेनावतारे दासत्वेनान्यदा वृतिः ॥ ६ ॥
 दासत्वेऽप्यस्ति भेदो हि मर्यादापुष्टि भेदतः ।
 अतो न जीव स्वातंत्र्यं दासात्वाद्धि निसर्गतः ॥ ७ ॥
 यथा कृतिस्तथा सर्वं कृष्णस्तस्य करोति हि ।
 मर्यादायां वृतो तस्य भवेत्साधननिष्ठता ॥ ८ ॥
 पुष्टावनुग्रहे दृष्टिस्तथैव सकलं पुनः
 वयं त्वनुग्रहाचार्यैः पुष्टी मर्यादया सह ॥ ९ ॥

अंगीकृतिसमयादैः सर्वेऽप्यङ्गीकृताः स्वतः
 अतस्तदुक्तमर्यादास्थितिर्हि हितकारिणी ॥ १० ॥
 पुष्टिप्रभुत्वादस्माकं लौकिकी पारलौकिकी ।
 सर्वा चिंता हरेरेव निश्चितत्वं विभाव्यताम् ॥ ११ ॥
 अत एवोक्तमाचार्यैर्निजेच्छातः करिष्यति ।
 नोपेक्षते निजानार्तबन्धुः श्रीगोकुलेश्वरः ॥ १२ ॥
 हरोच्छा विपरीताऽपि दासदुःखावलोकनात् ।
 अनुकंपानिधानत्वाद्दरेर्विपरिवर्तते ॥ १३ ॥
 आर्तिमात्रमतः स्थाप्यं प्रार्थना न विधीयताम् ।
 कृपालुरेव भविता निजार्तजनशर्मदः ॥ १४ ॥
 आर्त्यैव क्रियते यत्तु सेवागुणकथादिकम् ।
 तदेवासमत्प्रभूकेऽस्मिन्मार्गे प्रविशति ध्रुवम् ॥ १५ ॥
 अन्यथा क्रियमाणं तु कृष्णसायुज्यसार्धकम् ।
 न मुख्यफलसंबन्धस्ततो भवति निश्चितम् ॥ १६ ॥
 तद्दार्तिप्राप्तिरेतेषां तद्रूपाचार्यसेवनात् ।
 तत्कृपातस्तदुदितं वचोबृन्दविचारणात् ॥ १७ ॥
 निवेदनानुसंधानात् सदा सत्संगभावनात् ।
 अन्यथा न भवेदेवं स्वकृतानंतसाधनैः ॥ १८ ॥
 ये भावं वर्ज्यन्त्येव दृढं वचनवर्षणैः ।
 संगोऽपि तेषां कर्तव्यो नान्येषामिति निश्चयः ॥ १९ ॥
 तददुर्लभत्वे बाधिर्यं मूकत्वं वा वरं मतम् ।
 वाचः प्रभूणां वदने दुर्जनानां भवन्ति न ॥ २० ॥

મ્લેચ્છાનામિવ ગાયત્રી તતઃ શ્રવણતઃ કિમુ ।
તત્સધર્માસ્તત્ર વર્ણા અનુભાવતિરોહિતા ॥ ૨૧ ॥

અતઃ ફલં ન શ્રવણાદોષઃ પ્રત્યુત્ત જાયતે ।
સાવધાનતૈમઃ સ્થેયમીદક્ષશ્રવણકીર્તનાત્ ॥ ૨૨ ॥

નિરપેક્ષાઃ કૃષ્ણજ્ઞા નિજાચાર્યપદાશ્રિતાઃ ।
શ્રીભાગવતતત્ત્વજ્ઞા દુર્લભા એવ મૂતલે ॥૨૩॥

અતઃ શરણમાત્રં હિ કર્તવ્યમશ્વિલં તતઃ ।
યદુક્તં તાત ચરણૈરિતિ વાક્યાદ્ભવિષ્યતિ ॥૨૪॥

તથા વિધેયં કૃપયા યથા ગોવર્દ્ધનેશ્વરઃ ।
દર્શયત્યચિરાદેવ નિજં રૂપં તદાશ્રિતૈઃ ॥૨૫॥

इति श्रीहरिदास विरचितं एकत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૧ મું

આ માર્ગ નિઃસાધનફલવાળો છે. તેમાં સાધનનું બળ ઉપયોગમાં આવતું નથી. શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે આ આત્મા પ્રવચન વગેરેથી મેળવી શકતો નથી, પ્રભુ જે જીવનું વરણ કરે છે તે જ તેને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ૧.

પ્રભુનું વરણ જ સર્વનું મૂલ કહેવામાં આવ્યું છે. જીવનું જેવા પ્રકારનું વરણ શ્રીકૃષ્ણ કરે છે તેવો જીવ બની જાય છે. ૨.

વરણ જે પ્રકારનાં છેઃ સાક્ષાત્ તે પરંપરાગત લીલા-સ્થિત ભક્તોમાં સાક્ષાત્ વરણ છે, અન્યમાં પરંપરાગત છે. ૩.

શ્રીઆચાર્યજીદ્વારા જીવને પ્રભુનું જે વરણ થયેલું છે તે સ્વતઃ નથી પણ પરંપરાથી છે. વળી લીલાસ્થિત ભક્તોમાં પણ વરણ જે પ્રકારનું જોવામાં આવે છે. ૪.

અર્થાત્ શ્રુતિદ્વયામાં સાક્ષાત્ વરણ છે, ઋષિદ્વયામાં પરંપરાથી (શ્રીરામચંદ્રજી) મર્યાદા-પુરુષોત્તમદ્વારા છે. ૫.

વળી આમાં પણ અન્ય લેહો છેઃ જેવા કે દાસત્વ ને આત્મીયતાના લેહો. અવતાર દશામાં આત્મીયત્તથી વરણ છે, અનવતાર દશામાં દાસપણથી છે. ૬.

દાસભાવના પણ એ પ્રકાર છે, એક મર્યાદા ને બીજી પુષ્ટિ. પુષ્ટિ જીવમાં દાસ ધર્મ તો સ્વભાવિક રીતે છે. તેથી જીવ સ્વતંત્ર નથી. દાસ ધર્મથી પ્રભુનો સંબંધ છે તેથી દાસત્વધર્મ સર્વથી અધિક છે. ૭.

જીવનું જેવું વરણ તે પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ સર્વ કરે છે. જેનું મર્યાદામાં વરણ હોય છે તેને સાધનોમાં નિષ્ઠા થાય છે. જે જીવનું પુષ્ટિમાં વરણ છે તેની દષ્ટિ અનુગ્રહમાં હોય છે, તેનું સર્વ તે દષ્ટિથી થાય છે. શ્રીઆચાર્યજીએ આપણો અંગીકાર પુષ્ટિમાં મર્યાદા સહિત કર્યો છે. (૮-૯)

આપશ્રીએ સર્વ પુષ્ટિ જીવોનો અંગીકાર મર્યાદા-પૂર્વક કરેલો હોવાથી આપણે તેમના વચનામૃતોની મર્યાદા પ્રમાણે વર્તવું એ આપણને હિતકારી છે. ૧૦.

હરિના પુષ્ટિ-પ્રભુપણને લેઈને આપણી આ લોક તેમજ પરલોક સંબંધી સઘળી ચિંતા હરિને જ છે, માટે નિશ્ચિંત થવું. ૧૧.

એથી જ (નવરત્નમાં) શ્રીઆચાર્યજીએ કહ્યું છે કે પ્રભુ પોતાની ને પોતાના ભક્તની ઈચ્છા પ્રમાણે કરશે, એટલે કે દીનબધુ શ્રીગોકુલેશ્વર પોતાના ભક્તની ઉપેક્ષા કરશે નહિ. ૧૨.

હરીચ્છા વિપરીત હોય છતાં દાસનું હૃદય જોઈ

પ્રભુ અનુકંપા કરે છે. હરિ-કૃતિ વિપરીત લાગે છતાં તેમાં અનુકંપા રહેલી હોય છે. કારણ પોતે કૃપા નિધિ છે. ૧૩.

આથી માત્ર આર્તિ કરવી, પ્રાર્થના કરવી નહિ. પોતાના આર્તજનને સુખ દેનાર પ્રભુ કૃપાળુ જ બની જશે. ૧૪.

જેઓ સેવા તથા ગુણકથા આર્તિ સહિત કરે છે તેઓ જ પ્રભુએ સ્થાપન કરેલા પુષ્ટિમાર્ગમાં નિશ્ચયપણે પ્રવેશ કરે છે. ૧૫.

બીજી રીતે કરે તો તેનાથી શ્રીકૃષ્ણની સાયુજ્યતા સિદ્ધ થાય, પણ એથી મુખ્ય ફલ ન થાય. ૧૬.

આવી આર્તિની પ્રાપ્તિ વિપ્રયોગાગ્નિરૂપ શ્રીઆચાર્યજીના સેવનથી થાય છે. એટલે કે એઓશ્રીના વચનામૃતના સમૂહના વિચારથી થાય. ૧૭.

વળી તેવી આર્તિ નિવેદનના અનુસંધાનથી કે સદા સત્સંગની ભાવનાથી થાય; બીજી કોઈ રીતે થાય નહિ, ભલે પછી તે માટે અનંત સાધનો કરવામાં આવે. ૧૮.

તેથી એવાઓનો સંગ કરવો જે વચનામૃતની વૃષ્ટિ દ્વારા દૈવ ભગવદ્ભાવની વૃદ્ધિ કરે; બીજાઓનો સંગ કરવો નહિ. ૧૯.

જો એવા ભગવદ્દીયો મળવા દુર્લભ હોય તો બહેરા-
પણું કે મુગાપણું ઉત્તમ છે. કારણ કે દુર્જનના મુખમાં
પ્રભુની વાણી સંભવતી જ નથી. ૨૦.

જેમ કે મ્લેચ્છના મુખમાં ગાયત્રી હોય તો તે
સાંભળવાથી શું ફલ થાય? જેવો વર્ણુ તેવો ધર્મ. તેમાં
અનુભવનો પ્રભાવ હોતો નથી. ૨૧.

જો તેની (અવૈષ્ણવની) પાસેથી કથા વાર્તા સાંભળવમાં
આવે તો કશું ફલ થતું નથી, ઉલટું, હોષ લાગે. માટે
એવાના મુખથી શ્રવણકીર્તન ન સાંભળવાં ને તે માટે
સાવધાન રહેવું. ૨૨.

જેઓ તદન નિરપેક્ષ હોય, આપણા શ્રીઆચાર્યના
ચરણકમળનો આશ્રય કરનારા હોય, શ્રીભાગવતના તત્ત્વને
જાણનારા હોય, એવા ભગવદ્દીયો આ પૃથ્વીની સપાટી ઉપર
મળવા દુર્લભ છે. ૨૩.

માટે આપણે માત્ર શરણ જ કરવું. એજ આપણું
કર્તવ્ય છે. યદુક્તં તાત્ત્વચરણૈઃ । એ વાક્યથી સર્વ સિદ્ધ
થશે. ૨૪.

જ્યારે શ્રીગોવર્ધન નાથજી કૃપા કરી પોતાના
આશ્રિત જનોને જલદીથી પોતાના સ્વરૂપનું દાન કરશે ત્યારે

ઉપરનો ભગવદ્ધર્મ પણ સિદ્ધ થશે. માટે ભગવદ્દાશ્રય
કર્તવ્ય છે. (આમ આ માર્ગ સાધન સાધ્ય નહિ પણ
કૃપાસાધ્ય છે.) ૨૫.

द्वात्रिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

कामाऽऽविष्टे कोधयुते संसाराऽऽसक्तिसंयुते ।
लोभाऽभिभूते सततं धनाऽर्जनपरायणे ॥ १ ॥
दयाविरहिते रूक्षे नित्यं संतोषवर्जिते ।
शोकाऽकुले भयाऽऽक्रांते विषयध्यानतत्परे ॥ २ ॥
अहंकारयुते क्रूरे दुष्टपक्षैकपोषके ।
ज्ञानमार्गस्थिते सर्वसाम्यचित्तनभाविते ॥ ३ ॥
लौकिके सन्मुखे कृष्णजनवैमुख्यसंयुते ॥
कृष्णलीलादोषदृष्टौ तथा कर्मजडेऽपि च ॥ ४ ॥
आचार्यविमुखे नित्यमसद्भादविभूषिते ।
एतादृशे तु हृदये हरिर्नाऽऽविशते क्वचित् ॥ ५ ॥
दीने शुद्धे निष्प्रपञ्चे लीलाचित्तनतत्परे ।
स्वाचार्यशरणे नित्यं सर्वकामविवर्जिते ॥ ६ ॥
व्रजस्त्रीचरणांभोजरेणुप्राप्त्यभिलाषुके ॥
गुणगानपरे कृष्णनामाऽर्थपरिभावुके ॥ ७ ॥
अनन्येऽनन्यसेवैकनिष्ठातत्परतां गते ।
भगवद्धर्मनिरते विरक्ते गुणसंगिनि ॥ ८ ॥

कृष्णाऽर्तिभावसंयुक्ते सरसेऽन्यरसाऽतिगे ।
अचंचले कृष्णलीलाचंचले दर्शनाऽऽकुले ॥ ९ ॥

मनोरथशताऽऽक्रांते सर्वोदासीन्यसंयुते ।
एतादृशे तु हृदये हरिराविशते क्षणात् ॥ १० ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं द्वात्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૨મું.

જેઓ કામનાના આવેશવાળા છે, કોધાવિષ્ટ છે, સંસારાસક્તિમાં રચ્યાપચ્યા છે, લોભી છે, ધન એકહું કરવામાં સતત મચ્યા રહે છે; જેમનામાં દયા નથી, જેઓ રનેહ વગરના લુબ્ધા છે, જેઓ સંતોષી નથી, જેઓ શોકથી આકુલવ્યાકુલ બનેલા છે, જેઓ ભયભીત દશામાં રહે છે, ને હૃદયમાં વિષયનું ચિંતન કર્યાં કરે છે; જેઓ અભિમાની છે, ક્રુર છે, દુષ્ટોના પક્ષનું પોષણ કરનારા છે, જ્ઞાનમાર્ગમાં સ્થિતિ કરી રહેલા છે, પ્રભુને અન્ય સર્વદેવ સમાન જાણી તેનું તે પ્રમાણે ચિંતન કરનારા છે; જેઓ લૌકિકમાં સન્મુખ રહે છે, શ્રીકૃષ્ણના જનોથી વિમુખ રહે છે, શ્રીકૃષ્ણની લીલામાં દોષદષ્ટિવાળા છે, અને કર્મમાં જડની પેઠે આસકત રહે છે; જેઓ શ્રીઆચાર્યથી વિમુખ છે, અને ખોટા ખોટા વાદથી વિભૂષિત રહે છે,— આવાઓના હૃદયમાં કદી પણ પ્રભુનો આવેશ થતો નથી.— (૨, ૩, ૪, ૫.)

જેઓ દીન છે, શુદ્ધ છે, પ્રપંચ વગરના છે, શ્રીકૃષ્ણની લીલાનું ચિંતન કરવામાં તત્પર છે, શ્રીઆચાર્યમાં આશ્રય કરનારા છે ને નિત્ય કોઈ પણ પ્રકારની કામના વગરના છે;

જેઓ મજ્જા ભકતોના ચરણારવિંદની રજની પ્રાપ્તિના અભિલાષી છે, પ્રભુના ગુણગાનમાં તત્પર છે, શ્રીકૃષ્ણના નામનો અર્થ સમજવામાં ખરા ભાવુક છે;

જેઓ અનન્ય ભાવવાળા છે, અનન્ય ભકતોની સેવામાં જેમની નિષ્ઠા પૂર્વક તત્પરતા છે, ભગવદ્ધર્મમાં જેમને પ્રીતિ છે, જેઓ વિરકત છે, અને ભગવદ્ ગુણો જેમનામાં ભરેલા છે;

જેઓ શ્રીકૃષ્ણની આર્તિ તથા ભાવથી ભરેલા છે, ભકિતરસમાં તરબોળા હોવાથી અન્યપ્રકારનો રસ જેમનામાંથી જતો રહ્યો છે, ભગવદ્ધર્મમાં જેઓ સ્થિર છે, અને શ્રી કૃષ્ણની લીલામાં ચંચળ છે, તથા પ્રભુનાં દર્શન માટે આકુળ-વ્યાકુળ છે;

જેઓ શ્રીકૃષ્ણની સેવામાં અનેક મનોરથવાળા છે અને લૌકિક વૈદિકમાં સદા ઉદાસીન છે—આવા ભકતોના હૃદયમાં પ્રભુ ક્ષણમાં પધારે છે. ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦.

ત્રયત્રિંશત્તમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

અસ્મિન્માર્ગે પ્રભોરિચ્છામાત્રં સર્વત્ર કારણમ્ ।
 સૈવ ચાવરણં યાવત્પ્રતિકૂલં ફલે નિજે ॥ ૧ ॥
 તદાવરણનાશસ્તુ દૈન્યાદેવ હરૌ કૃતાત્ ।
 સ દીનેષુ નિજામિચ્છામનુકૂલાં કરોતિ હિ ॥૨॥
 તદાનુકૂલ્યે દાસાનાં કિં ફલં દુર્લભં મતમ્ ।
 કૃપા ચ જાયતે દીને લોકસિદ્ધિનિર્દર્શનાત્ ॥૩॥
 અતો દૈન્યં હિ માર્ગેસ્મિન્પરમં સાધનં મતમ્ ।
 અભિમાનો મદશ્ચાપિ સતતં તદ્વિરોધિનો ॥૪॥
 તૌ વિજ્ઞાય પ્રયત્નેન પરિત્યાજ્યૌ ફલાર્થિભિઃ ।
 દૌષ્ટ્યં સમસ્તેન્દ્રિયાણાં સાધનૈરેવ નાશયેત્ ॥૫॥
 અથવાશ્રયમાત્રેણ નાશયિષ્યતિ મત્પ્રભુઃ ।
 નિજાચાર્યાશ્રિતાનાં તુ દોષા વહ્નિસ્વરૂપતઃ ॥૬॥
 સંબંધમાત્રતો ભસ્મિભવંતિ ક્ષણમાત્રતઃ ।
 અતઃ સ્વાચાર્યમાત્રૈકશરણેસ્તત્પરાશ્રિતૈઃ ॥ ૭ ॥
 તદ્ગ્રંથાર્થાવબોધાર્થવિહિતાતિપ્રયત્નકૈઃ ॥
 દુઃસંગવર્જિતૈઃ સંગસંપ્રાપ્ત્યાશાયુતૈરપિ ॥ ૮ ॥
 સ્થેયં સેવાપરૈરન્યાશ્રયત્યાગવિવક્ષણૈઃ ।
 કામલોભાદિદોષૈકપરિત્યાગેચ્છુભિઃ સદા ॥ ૯ ॥
 इति श्रीहरिदासविरचितं त्रियत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૩ મું.

આ માર્ગમાં સર્વત્ર કેવળ પ્રભુની ઇચ્છા એ જ કારણરૂપ છે. જો આપણા ક્ષણમાં તે ઇચ્છા પ્રતિકૂળ હોય તો તે ઇચ્છા જ માત્ર આવરણરૂપ છે. ૧.

જો આ આવરણનો નાશ કરવો હોય તો પ્રભુ પ્રત્યે દૈન્ય રાખવું એ જ તેનો ખરો ઉપાય છે. જેઓ આવા દીન ભક્તજનો છે તેમની પ્રત્યે જ પ્રભુ પોતાની ઇચ્છા અનુકૂળ કરે છે. ૨.

જો પ્રભુની ઇચ્છા અનુકૂળ થાય તો પછી દાસને કયું ક્ષણ દુર્લભ હોય ? દુનિયામાં પણ એવું જોવામાં આવે છે કે જેઓ દીન હોય તેમની ઉપર જ દયા આવે. ૩.

માટે આ માર્ગમાં દીનતા જ પરમ સાધનરૂપ ગણાય છે. અભિમાન ને મદ આ બેઉ હમેશાં દીનતાના વિરોધી છે. ૪.

જેઓ પુષ્ટિમાગીય ક્ષણની ઇચ્છા વાળા હોય તેમણે એને ખરાખર ઓળખી યત્નપૂર્વક તેનો ત્યાગ કરવો જઈએ ને સર્વ ઇન્દ્રિયોનો સાધન તરીકે ઉપયોગ કરી તેમની દુષ્ટતાનો નાશ કરવો જોઈએ. ૫.

અથવા તો જીવથી આમ કરવું અશક્ય હોય તો તેણે પોતાના સ્વામીનો કેવળ આશ્રય કરવો. જો તે સ્વામીનો આશ્રય કરશે તો સ્વામી શ્રીઆચાર્યજી પોતે અગ્નિસ્વરૂપ હોવાથી તેના દોષોને સંબંધ માત્રથી બાળી લસીભૂત કરશે. ૬.

આથી આપણા આચાર્યશ્રીનો આશ્રય કરવો ને જોએ તેઓશ્રીને પરાયણ હોય તેમનો આશ્રય કરવો. અને એઓશ્રીના ગ્રન્થોનો અર્થબોધ થવા પ્રયત્ન કરવો ને હઃસંગનો ત્યાગ કરવો. સાથે સાથે સત્સંગની પ્રાપ્તિની આશા વાળા થઈ સેવામાં રત રહેવું અને અન્યાશ્રયના ત્યાગમાં વિચક્ષણ એવા કામ, લોભ, વગેરે દોષોનો પરિત્યાગ કરવાની ધૃત્યવાળા થઈને હઃમેશ રહેવું. ૭, ૮, ૯,

ચતુર્વિંશતમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

શ્રીકૃષ્ણઃ સર્વદા સેવ્યઃ ફલં પ્રાપ્યં સ્વતસ્તુ સઃ ।
મુખારવિદ્ભક્ત્યૈવ સાક્ષાત્સેવૈકરૂપયા ॥ ૧ ॥

ચરણાઽઽત્મકભક્ત્યા તુ ધર્મસેવાત્મરૂપયા ॥
ધર્મદ્વારા તદ્વિશિષ્ટઃ પ્રભુઃ પ્રાપ્યો ન સંશયઃ ॥ ૨ ॥

તત્ર સાધુજ્યસંવંધો ન લોભાઽમૃતસેવનમ્ ।
મુખારવિદ્ભક્તૌ તુ સાક્ષાત્ તત્સેવનં મતમ્ ॥ ૩ ॥

પતાદક્કફલિકા ભક્તિર્ભવેત્કેવલપુષ્ટિતઃ ।
તત્રાઽપિ મુક્તરૂપાઽસ્મદાચાર્યાઽનુગ્રહાત્ પુનઃ ॥ ૪ ॥

અતઃ પતઃક્રમિક્તિમદ્ધિઃ શ્રીમદાચાર્યસંશ્રયઃ ।
પ્રથમં સર્વથા કાર્યસ્તત્ પદ્માઽખિલં ભવેત્ ॥ ૫ ॥

અતઃપરં તુ તદ્ભક્તેરવસ્થાસાધનાદિકમ્ ।
નિરૂપ્યતે સ્વતોષાય તત્કૃપાતો હૃદિ સ્થિતમ્ ॥ ૬ ॥

યથા મર્યાદયા ભક્તૌ વ્રહ્મભાવસ્તુ સાધનમ્ ।
તથા સર્વાઽઽત્મભાવોઽત્ર સાધનત્વેન બુદ્ધચતામ્ ॥ ૭ ॥

વસ્તુતસ્તુ ફલં ચૈવ ફલં સ્યાત્તત્પ્રવેશતઃ ।
તત્સ્વરૂપં તુ સર્વેષાં દેહાંતઃકરણાત્મનામ્ ॥ ૮ ॥

યેન ભાવેન ભગવત્યાત્મભાવો હિ જાયતે ।
યસ્માદ્ભાવાત્સ્વદેહાદિ સકલં સ્યાત્તદર્થકમ્ ॥ ૯ ॥

न देहाद्यर्थसिद्ध्यर्थं भगवानप्यपेक्षते ।
 यतो देहादिरक्षाऽपि प्रभुलीलोपयोगतः ॥ १० ॥
 न स्वार्थबुद्ध्या स्वार्थोऽपि भगवानेव यत्र हि ।
 येन भावेनाऽनिमित्ता प्रीतिर्भवति वै हरौ ॥ ११ ॥
 न फलाकांक्षेण यत्र लौकिकानां यथा धने ।
 तदभावे यथा लोका दुःखेनाऽसूस्त्यजंति हि ॥ १२ ॥
 सर्वत्यागस्तु सहजो यत्रलौकिकवेदयोः ।
 नैरपेक्ष्यं स भावस्तु सर्वभावो निगद्यते ॥ १३ ॥
 तथाऽत्र दैन्यमेवैकं मार्गं न श्रवणादिकम् ।
 दैन्येनैव च संतुष्टः प्रादुर्भूतः फलं ददौ ॥ १४ ॥
 तदेवाऽत्र हि संसेव्यं येन दैन्यं प्रसिद्ध्यति ।
 यद्दैन्यनाशकं तद्धि विरोधी सकलं मतम् ॥ १५ ॥
 एतन्मार्गोऽङ्गीकृतौ हि हरिर्दैन्यं विवर्धयेत् ।
 मदप्रदिजनकं दुष्टं नाशयत्यपि (नाशयित्वापि) लौकिकम् ॥ १६ ॥
 स्वाङ्गीकृतेहि निर्वाहः प्रभुणैव विधीयते ।
 जीवाः स्वभावदुष्टा हि प्रचलेयुः कथं तथा ॥ १७ ॥
 अतो दंडप्रदानेन पितेवाऽचरति प्रभुः ।
 दंडोऽप्यनुग्रहत्वेन मंतव्यस्तु तदाश्रितैः ॥ १८ ॥
 दंडदानं स्वकीयेषु परकीये ह्यपेक्षणम् ।
 आतिरेकाऽत्र सततं भाव्या कृष्णपरोक्षतः ॥ १९ ॥

अत्र भक्तातिदृष्ट्यैवमुदितो हि हरिर्भवेत् ।
 संगो भाववतामेव भाववृद्ध्यर्थो भवेत् ॥ २० ॥
 व्याघ्रस्याऽग्रे यथा देही तथा दुःसंगतो विभेत् ।
 दुःसंग एव भावस्य नाशकः सर्वथा मतः ॥ २१ ॥
 दुःसंगतश्च्युताः सर्वे श्रुता हि भरतादयः ।
 दुःसंगाऽन्नजदोषाभ्यामभूद्भीष्मो बहिर्मुखः ॥ २२ ॥
 लौकिकाऽभिनिवेशात् मनोनिष्कासनं सदा ।
 अलौकिकस्तु तद्भावास्तेनाऽपि च विनश्यति ॥ २३ ॥
 वैराग्यपरितोषौ च हृदि भाव्यौ निरंतरम् ।
 तदभ्यासात् मनसः कदाचिन्निर्गतिस्ततः ॥ २४ ॥
 कामाऽभावाय वैराग्यं चिंत्यं चेतसि सर्वथा ।
 परितोषस्त्वलोभाय भक्तौ तावेव बाधकौ ॥ २५ ॥
 कामेनेन्द्रियवैमुख्यं लोभे पाखंडसंभवः ।
 क्रोधस्तु मर्ध्यपातित्वान्महाबाधक ईष्यते ॥ २६ ॥
 यतो मार्गीयसर्वस्वदैन्यभावविनाशकः ।
 दैन्यं सर्वेषु कार्येषु कृष्णसेवाकथादिषु ॥ २७ ॥
 बीजं यथा मंत्रशास्त्रे तद्युक्तमखिलं भवेत् ।
 तदभावे न सेवादि सकलं पुष्टिसाधकम् ॥ २८ ॥
 तस्माद्रक्षेत्प्रयत्नेन दैन्यं भक्तियुतो नरः ।
 दैन्येन गोपिकाः सिद्धाः कौण्डिन्योऽपि परोक्षतः ॥ २९ ॥

ફલમત્ર હરેર્ભાવો વિરહાત્મા સદા મતઃ ।
રસાત્મકત્વાત્તદ્રૂપે સર્વલીલાસમન્વિતઃ ॥ ૩૦ ॥

સ્વરૂપે તસ્ય સતતં સાક્ષાત્કારો વિશેષતઃ ।
યુગપત્ સર્વલીલાનામનુભૂતિઃ પ્રજાયતે ॥ ૩૧ ॥

एवं विज्ञाय मनसा पुष्टिमार्गे विभावयेत् ।
प्राप्तिः श्रीवल्लभाचार्यचरणाब्जप्रसादतः ॥ ३२ ॥

અતઃ સ ઇવ સતતં સર્વભાવેન સર્વથા ॥
સુધીભિઃ કૃષ્ણરસિકૈઃ શરણીક્રિયતાં સદા ॥ ૩૩ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं चतुर्विंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૪ મું

મુખારવિંદની સેવા એ સાક્ષાત્ સેવારૂપ છે. તેથી શ્રીકૃષ્ણ સદા સેવ્ય છે. તે જ આપોઆપ ફલની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. ૧.

ચરણાત્મક સેવાથી ધર્મવિશિષ્ટ પ્રભુની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેમાં ધર્મદ્વારા પ્રભુ પ્રાપ્ત થાય છે. ૨.

ચરણારવિંદની સેવામાં સાક્ષાત્ સંબંધ છે, લોભાત્મક અધરામૃતનું (ભગવત્પ્રસાદનું) સેવન નથી. મુખારવિંદની ભક્તિમાં સાક્ષાત્ તેનું જ સેવન છે. ૩.

આવી લોભાત્મક અધરામૃતના સેવનરૂપ કૃષ્ણ આપનારી ભક્તિ કેવળ પુષ્ટિ દ્વારા જ સિદ્ધ થાય છે. તેમાં પણ આપણા આચાર્ય શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીકૃષ્ણના મુખારવિંદ રૂપ છે, તેથી તેવી ભક્તિ તેઓશ્રીના અનુગ્રહથી સિદ્ધ થાય છે. ૪.

માટે જેઓ આવી મુખારવિંદની ભક્તિની ઇચ્છાવાળા હોય તેમણે આશ્રય કરવો રહ્યો. તેમ થયેથી સઘળું સિદ્ધ થશે. ૫.

હવે આવી ભકિતની અવસ્થા કેવી હોય તેનાં સાધ-
નાદિક કેવાં હોય અને તે તેઓશ્રીની કૃપાથી હૃદયમાં
કેવી રીતે સિદ્ધ થઈ શકે તેનું નિરુપણ આપણા ભગવદ્દીયો
ના સંતોષ અર્થે કરું છું. ૬.

જેમ મર્યાદા ભકિતમાં બ્રહ્મભાવ સાધન છે, તેમ
પુષ્ટિભકિતમાં સર્વાત્મભાવ સાધન છે. ૭.

વસ્તુતઃ તો આ સર્વાત્મભાવ એ જ ફલરૂપ છે.
સર્વાત્મભાવનો અંદર પ્રવેશ થાય તો દેહ, અંતઃકરણ
આત્મા, સર્વ તેના સ્વરૂપ બને. ૮.

તેવા સર્વાત્મભાવથી ભગવાનમાં આત્મભાવ થાય છે.
એવો ભાવ થવાથી આપણાં દેહાદિક સર્વે પ્રભુ માટે જ
ઉપયોગી બની જાય છે. ૯.

ભગવાન દેહાદિક અર્થની સિદ્ધિ થાય એવી અપેક્ષા
રાખતા નથી. દેહાદિકની રક્ષા પણ પ્રભુની લીલામાં ઉપયોગી
થવા માટે જ છે. ૧૦.

આમાં સ્વાર્થબુદ્ધિને સ્થાન નથી. અહીં તો ભગવાન
એ જ તેના સ્વાર્થરૂપ છે. જ્યાં સ્વાર્થ પણ ભગવાન હોય
ત્યાં તેવા ભાવને લીધે ભગવાનમાં નિશ્ચય નિષ્કારણ પ્રીતિ
થાય છે. ૧૧.

અહીં ફલની ઇચ્છાને સ્થાન નથી. લૌકિક વસ્તુઓમાં
તો ધન મુખ્ય હોય છે અને તે ન મળે તો તેને માટે
લોકો સુખદુઃખ સહન કરે છે, અરે, પોતાનો પ્રાણ
સુદ્ધાં ત્યજ દે છે. ૧૨.

પરંતુ, જેમાં સર્વ લૌકિક વૈદિકનો ત્યાગ સહજ
રહેલો હોય, ને જેમાં નિરપેક્ષા રહેલી હોય, તેવા ભાવને
સર્વભાવ કહેવામાં આવે છે. (જે ભગવાનમાં સહજ પ્રીતિ
હોય તો જ આવું બને.) ૧૩.

તેવી જ રીતે આ માર્ગમાં દીનતા એ એક મુખ્ય
વસ્તુ છે, શ્રવણાદિક સાધનો નથી. દીનતાથી જ પ્રભુ પ્રસન્ન
થઈ પ્રકટ થયા ને (વજ્રભક્તોને) ફલનું દાન કર્યું હતું. ૧૪.

માટે દીનતા સિદ્ધ થાય તે પ્રમાણે તેનું સેવન
કરવું. જે કાંઈ દીનતાનો નાશ કરે એવું હોય, તે સર્વ
વિરોધી કહેવાય. ૧૫.

ખરું જોતાં આ માર્ગમાં જેઓનો અંગીકાર કરવામાં
આવેલો છે તેમનામાં હરિ દૈન્યની બુદ્ધિ કરે છે એટલું જ
નહિ પણ જે કાંઈ મહાદિકને ઉત્પન્ન કરે એવા દુષ્ટ લૌકિકનો
નાશ કરે છે. ૧૬.

પ્રભુએ જેઓનો અંગીકાર કર્યો છે તેઓનો નિર્વાહ
પણ પ્રભુ જ કરે છે. જીવ તો સ્વભાવથી દુષ્ટ છે. તેથી તે
(ભાવ પ્રમાણે) કેવી રીતે આવે. ? ૧૭.

તેથી જેમ કોઈ પિતા દંડ દંધને પણ પોતાના પુત્રા-
દિકનું હિત જ કરે છે, તેમ જેઓ પ્રભુના આશ્રિતો છે
તેમને જો દંડ ચાય તો તે પણ પ્રભુનો અનુગ્રહ છે એમ
જાણવું. ૧૮.

જેઓ પોતાના હોય તેમને જ દંડ દેવામાં આવે છે,
જેઓ પારકા હોય તેમની તો ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે.
આમ અહીં શ્રીકૃષ્ણ પરોક્ષ રહે છે માટે જીવે હમેશાં જ
આર્તિ કરવી. ૧૯.

પ્રભુ ભક્તની આર્તિ જોઈ પ્રસન્ન થાય છે. માટે સંગ
કરવો તો ભાવનાના ભગવદ્ભાવનો જ કરવો, જેથી ભાવની
વૃદ્ધિ થાય. ૨૦.

જેમ પ્રાણી વાઘથી જીદીએ, તેમ જીવે દુઃસંગથી
જીદીતા રહેવું જોઈએ. દુઃસંગ જ ભગવદ્ભાવનો સર્વથા નાશ
કરનારો માનવામાં આવ્યો છે. ૨૧.

ભરતાદિ દુઃસંગથી જ અહિમુખ થયા એવું આપણે
સાંભળ્યું છે. ભીષ્મ દુઃસંગદોષ તથા અન્નદોષને લેધને
અહિમુખ થયા હતા. ૨૧.

હમેશાં મનને લૌકિક આવેશથી દૂર રાખવું, જ્યારે
અલૌકિક ભાવ તો એવો છે જે લૌકિક આવેશને મટાડે. ૨૩.

હૃદયમાં હમેશાં વૈરાગ્ય ને સંતોષ રાખવો. તેના સતત
અભ્યાસથી મન લૌકિકમાં અભિનિવેશ કરતું અટકશે. ૨૪.

કામનાનો અભાવ થાય એ માટે ચિત્તમાં ખાસ વૈરાગ્યનું
ચિંતન કરવું. લોભવૃત્તિ નિવૃત્ત થાક એ માટે સંતોષને
સેવવો. આ કામ અને લોભ એક ભકિતમાં બાધક છે. ૨૫.

કામદિકથી ઇન્દ્રિયો વિમુખ થાય છે, લોભથી પાખંડનો
સંભવ થાય છે, ક્રોધ બન્નેની વચ્ચે રહેલો છે. આ ત્રણે
બાધક છે. ૨૬.

ક્રોધ માર્ગના સર્વસ્વરૂપ એવી દીનતાનો નાશ
કરનારો છે. અને દીનતા તો શ્રીકૃષ્ણ-સેવા-કથા વગેરે
સર્વ કાર્યોમાં બીજ રૂપ છે. ૨૭.

જેવી રીતે મંત્ર શાસ્ત્રમાં મંત્ર બીજરૂપ છે ને
ફલ દેનારો છે, તેવી રીતે બીજરૂપ દીનતાના અભાવમાં
સેવાદિ સર્વે પુષ્ટિમાં સિદ્ધિ કરનારાં થતાં નથી. ૨૮.

માટે ભકિતમાન જીવે દીનતાનું પ્રયત્ન પૂર્વક રક્ષણ
કરવું જોઈએ. ગોપીજનો કેવળ દીનતાથી જ સિદ્ધિવાળાં
થયાં. કૌંડિન્ય ઋષિ પણ પરોક્ષ રીતે સિદ્ધિ પામ્યા. ૨૯.

માટે અહીં હરિ માટે વિરહાત્મક ભાવ ફલરૂપ
માનવામાં આવ્યો છે. વિહરાત્મક સ્વરૂપમાં રસાત્મક-

પણું હોવાથી પ્રભુની સર્વ લીલા સાથે તે સમન્વિત થયેલો છે. ૩૦.

આવી વિરહાત્મક ભાવનાથી સ્વરૂપમાં વિશેષ કરીને નિરંતર સાક્ષાત્કાર થાય છે. તેનાથી સર્વલીલાની અનુભૂતિ એકી સાથે થાય છે. ૩૧.

આવું સમજી મનથી પુષ્ટિમાર્ગની ભાવના કરવી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના ચરણકમલની કૃપાથી તેની પ્રાપ્તિ થશે. ૩૨.

માટે જેઓ શ્રીકૃષ્ણરસિકો છે અને જેમની પુદ્ગિ તેમાં નિમગ્ન થયેલી છે તેમણે સર્વાત્મભાવ વડે સર્વથા શ્રીમહાપ્રભુજી એ જ માફ આશ્રયસ્થાન છે, એવી શરણ-ભાવના કરવી. ૩૩.

પંચત્રિંશત્તમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

તદીયાનાં મહદ્દુઃખં વિજાતીયેન સંગમઃ ।
સંભાષણં સજાતીયૈરસંગો ભાષણં ચ ન ।
તદેતદુભયં જાતં મમેવાડ્ય સ્વભાગ્યતઃ ॥ ૧ ॥
દુઃખાંતરં તુ જ્ઞાનિન ભક્ત્યા વાડપિ નિવર્તતે ।
લૌકિકં વિષયપ્રાપ્ત્યા ન હિ દુઃસંગજં ક્વચિત્ ॥ ૨ ॥
દુષ્ટાનાં દુર્વચોબાળૈર્ભિન્નં મર્મણિ મદ્વપુઃ ।
ન ક્વાડપિ લભતે સ્વાસ્થ્યં સમાહિતમપિ સ્વતઃ ॥ ૩ ॥
હૃદાન્તો તુ જનાઃ પ્રાયો દુઃસંગપદવીં ગતાઃ ।
શુદ્ધં મનઃ કલુષિતું ક્ષણેનાડતિવિચક્ષણઃ ॥ ૪ ॥
ગૃહસ્થિતસ્ય વ્યાવૃત્તિયુતસ્ય નહિ તાદશામ્ ।
સંગો વારયિતું શક્યો વ્યાવૃત્તેર્વિનિરોધતઃ ।
અવ્યાવૃત્તૌ ન વિશ્વાસદાદર્યં યેન તથા કૃતિઃ ॥ ૫ ॥
ભગવદ્દેષિતાં યાતઃ સ તુ તક્ષક એવ હિ ॥
યથા વિપ્રાડર્ભકવચપ્રેરિતઃ ક્રોધમ્હૃંતઃ ॥ ૬ ॥
અદશત્સ સમાગત્ય મહાભક્તં પરીક્ષિતમ્ ।
તથા દુર્જનવાક્યૈકપ્રેરિતો હ્યતિતામસઃ ॥ ૭ ॥
અવજ્ઞયા દુર્વચનૈરધિક્ષેપેણ મામયમ્ ।
દુષ્કર્મા ભૌતિકો દુષ્ટઃ સ સાધ્યઃ સત્ક્રિયોક્તિભિઃ ॥ ૮ ॥

આધ્યાત્મિકો જ્ઞાનશૂન્યો હ્યન્યથા જ્ઞાનવાનપિ ।
 કદાચાધ્યઃ કદાચિત્સ તત્ત્વબોધેન શુદ્ધયતિ ॥ ૯ ॥
 પ્રીતિશૂન્યો મહાદુષ્ટઃ સ ન સાધ્યઃ કથંચન ।
 યથા નપુંસકો નૈવ દ્વૌષધૈઃ પુરુષો ભવેત્ ॥ ૧૦ ॥
 યથા ત્રિદોષગ્રસ્તો ન કથંચિદપિ જીવતિ ॥
 પ્રીતિશૂન્યો નીરસઃ ન તથા શ્રવણાદિભિઃ ॥ ૧૧ ॥
 પ્રાયઃ સ આસુરો જીવો યસ્મિન્પ્રીતેરસંભવઃ ।
 તાદૃશૈર્નિત્યસંગેન ભવેદાસુરભાવવાન્ ॥ ૧૨ ॥
 દુષ્કર્મા કર્મદુષ્ટઃ સ્યાત્ જ્ઞાનદુષ્ટોઽન્યથાદૃશિઃ ।
 પ્રીતિશૂન્યો ભક્તિદુષ્ટસ્તત્તન્માર્ગગતસ્ત્યજેત્ ॥ ૧૩ ॥

इति श्रीहरिदामगिरिवितं पंचत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૫ મું.

વિન્નતિઓનો સંગ થાય, જ્યારે ભગવદ્દીયો સાથે
 ન તો સંગ કે ન તો સંભાષણ થાય, એ વૈષ્ણવોને મહાદુઃખનું
 કારણ છે. ભાગ્યયોગથી મને આ બંને હાલત પ્રાપ્ત થઈ છે. ૧.

જો દુઃખ કોઈ બીજા પ્રકારનું હોય તો તો જ્ઞાન કે
 ભક્તિ દ્વારા તેનું નિરાકરણ થઈ શકે. જો લૌકિક વિષયોને
 લગતું દુઃખ હોય તો તે તે વિષયોની પ્રાપ્તિથી તે નિવૃત્ત થાય.
 પરંતુ દુઃસંગથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ કોઈ વખત નિવૃત્ત
 થતું નથી ૨.

દુષ્ટજનોનાં દુર્વચનોરૂપી બાણોથી મારા શરીરના મર્મો
 ભેદાઈ ગયા છે. તેનાથી મને જરી પણ સ્વાસ્થ્ય મળતું
 નથી ને હું આપ્તબળે ધીરજ રાખી શકતો નથી. ૩.

ઘણું કરીને હાલ લોકો દુઃસંગની સામાન્ય સ્થિતિએ
 પહોંચ્યા છે. તેથી મન સિદ્ધ હોય છતાં તેઓ તેને એક
 ક્ષણમાં મલીન કરવાને ઘણા ચાતુર હોય છે. ૪.

જેઓ ધરબારી છે તેમને ધંધાદારી જીવોનો સંગ
 થાય છે. ધંધાને લીધે તેવાઓનો સંગ છોડી શકતા નથી.

અન્યાવૃત્તિમાં દઢ વિશ્વાસ હોતો નથી. તેથી જ એવી કૃતિ થાય છે. ૫.

જે કોઈ શ્રીભગવાનનો દ્રેષ કરનારો હોય તેને તક્ષક જેવો જાણવો. ગ્રાહ્યભાલક (શૃંગીઋષિથી) મોકલાયેલો તક્ષકનાગ આવીને મહાભકત પરીક્ષિતને કરડ્યો, તેવી જ રીતે દુર્જનનાં વચનથી મોકલાયેલો અતિ તમોગુણી ને દુષ્ટ કર્મ કરનારો મને નિંદા, દુર્વચન ને તિરસ્કાર વડે ડસે છે. આવો ભૌતિક દુષ્ટજન દુષ્ટકર્મ કરવાવાળો હોય છે. તે સત્ક્રિયા ને વાણીથી સાધ્ય (સુધારી શકાય) છે. ૬, ૭, ૮.

આધ્યાત્મિક દુષ્ટો જ્ઞાનશૂન્ય અથવા અન્યથા જ્ઞાનવળા હોય છે. તેઓ કષ્ટસાધ્ય છે. તે કોઈ દિવસે પણ તત્ત્વ-બોધથી શુદ્ધ થઈ શકે નહીં.

પરંતુ, મહાદુષ્ટો (આધિદૈવિક દુષ્ટો) પ્રીતિશૂન્ય હોય છે. તેમને સુધારવાનો કોઈ પણ ઉપાય નથી. જેમ કોઈ નપુંસક હોય તો દવાથી પુરુષપણમાં આવતો નથી, જેમ કોઈ રાગીને ત્રિદોષ થયો હોય તો તે કોઈ પણ રીતે બચી શકતો નથી, તેમ પ્રીતિ વગરનો નીરસ શ્રવણાદિકથી પણ સાધ્ય થતો નથી. ૧૦, ૧૧.

જેમનામાં પ્રીતિનો છાંટો પણ હોતો નથી. તેઓ ઘણે ભાગે આસુરી જીવો હોય છે. રાજ જો તેમનો સંગ

કરવામાં આવે તો આસુરી ભાવવાળા થઈ જવાય. ૧૨.

દુષ્ટકર્મ કરનાર કર્મદુષ્ટ કહેવાય, વિપરીત દષ્ટિવાળો જ્ઞાનદુષ્ટ કહેવાય; ને પ્રીતિશૂન્ય ભકિતદુષ્ટ કહેવાય. તે તે માર્ગના અનુયાયીઓએ તે તે માર્ગના એવા દુષ્ટોને ત્યજ દેવા. ૧૩.

षट्त्रिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

जैत्र चिता प्रकर्तव्या लौकिकी भक्तिमार्गैः ।
 चिन्ता चित्ततुरे कृष्णः कथमाविशते गुणैः ॥ १ ॥
 जथा गृहे गृहपतिः शुद्धे संमार्जनादिभिः ।
 स्वस्थस्तिष्ठत्यन्यथा तु परावर्तेत सर्वथा ॥ २ ॥
 उक्तं च प्रभुभिस्तस्मान्नवरत्ने कृपालुभिः ।
 अतोऽन्यत्रिण्योगेऽपि चिता का स्वस्य सोऽपि चेत् ॥ ३ ॥
 धर्ममार्गविचारेऽपि कलौ कर्तव्यं लिप्यते ।
 न संसर्गकृतो दोषस्तथा कलियुगे भवेत् ॥ ४ ॥
 युगांतरे तथैवाऽयं पंचमत्वेन गण्यते ।
 यद्यप्युक्तं निजोऽऽचार्यैः स्थेयं नाऽवैष्णवैः सह ॥ ५ ॥
 तथाऽपि लोकसंकोचः कर्तव्यस्त्वग्रदर्शनैः ।
 जनः स्थाप्यं तन्निवृत्तौ समये तन्निवर्तनम् ॥ ६ ॥
 तत्कालं तत्प्रयत्ने तु रोगस्येवोद्भवो भवेत् ।
 अतः कार्यं शनैरेव प्रतिबंधनिवर्तनम् ॥ ७ ॥
 वृथा चिता न कर्तव्या स्वमनो मोहकारणम् ।
 यथा सच्छिद्रकलशाज्जलं स्रवति सर्वशः ॥ ८ ॥
 तथाऽऽयुः सततं याति ज्ञायते न गृहस्थितैः ।
 एवं हि गच्छत्यायुष्ये क्षणं नैव विलंबयेत् ॥ ९ ॥

भगवच्चरणे चेतः स्थापनेऽतिविचक्षणः ।
 शरीरं प्राकृतं तद्धि ह्यनित्यं सर्वथा मतम् ॥ १० ॥
 तत्संबंधोऽप्यविद्यातस्ततोऽहंममताऽऽत्मकः ।
 संसारस्तत्कृतः सर्वसंबंधोऽपि मूर्खा मतः ॥ ११ ॥
 तत्संबंधकृतं दुःखं न हि मतव्यमुत्तमैः ।
 प्रतिबंधनिवृत्त्यर्थं हरिं शरणामाव्रजेत् ॥ १२ ॥
 भक्तदुःखाऽसहिष्णुस्तं तदैव हि निवर्तयेत् ।
 अशक्ये हरिरेवास्तीत्येवमेव प्रभोर्वचः ॥ १३ ॥
 यावच्छक्तिः प्रकर्तव्या ह्युपायस्तन्निवर्तने ।
 प्रतिकूले च तस्यागपर्यंतं विहितं पुनः ॥ १४ ॥
 सर्वथा स्वस्य चाऽशक्तौ हरिरेव हि रक्षकः ।
 स्वकीयचिंतां कुरुते कर्ता स च करिष्यति ॥ १५ ॥
 स्वयं किमर्थं कर्तव्या पितरीव शिरःस्थिते ।
 न त्यक्ष्यति कृपापूर्णः सेवकं सर्वदाश्रितम् ॥ १६ ॥
 आचार्यशरणं तस्य चित्तालेशोऽपि नैव हि ।
 तस्माच्छ्रीवल्लभाचार्यचरणाऽब्जद्वयाऽऽश्रितैः ॥ १७ ॥
 न काऽपि चिता कर्तव्या कृष्णसेवा विना पुनः ।
 निवेदनाऽनुसंधानचिंतामात्रं विधीयताम् ॥ १८ ॥
 लोके स्वास्थ्यं तथा वेद इति श्रीमत्प्रभोर्वचः ।
 स्मृत्वा शीघ्रं हृदिस्था सा निवर्त्या सेवनाऽर्थिभिः ॥ १९ ॥
 इति श्रीहरिदासविरचितं षट्त्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૬મું.

લૌકિકમાં રહેનારા ભક્તિમાર્ગીય વૈષ્ણવોએ કદિપણ ચિન્તા કરવી નહિ. જે ચિન્તા ચિન્તાતુર હોય તો તેમાં ગુણવાળા પ્રભુ શી રીતે પ્રવેશ કરે ? ૧.

જેમ ઘર લીંપી ઝાડીઝૂડી સાફ રાખ્યું હોય તો તેમાં રહેનાર સ્વસ્થ થઈને રહે નહિ, તો સર્વથા પાછો કરે તેમ (પ્રભુ પણ તેવા ચિન્તાતુર હૃદયથી પાછા ફરે છે.) ૨.

આથી જ નવરત્નમાં શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું છે કે જે અન્ય પણ આપનું (પ્રભુનું) હોય તો અન્યના વિનિયોગમાં ચિન્તા શા માટે કરવી. ૩.

ધર્મમાર્ગની દૃષ્ટિએ વિચાર કરવામાં આવે તો કર્તા એકલો લિપ્ત થાય છે. કળિયુગમાં સંસર્ગદોષ લાગતો નથી. ૪.

તે જ પ્રમાણે અન્ય યુગોની સરખામણીમાં આ યુગ પાંચમો યુગ (એટલે ઉત્તમોત્તમ) ગણાય છે. પરંતુ આપણા આચાર્યજીએ કહ્યું છે કે અવૈષ્ણવોની સાથે કદિ રહેવું નહિ. ૫.

આમ છતાં આગળનો વિચાર કરી લોકસંકેતે પણ રાખવો (તેવા અવૈષ્ણવનો અસંગ તરત ન બને તેમ હોય

તો) પણ તેની નિવૃત્તિમાં મન રાખવું ને સમય આવે ત્યારે નિવૃત્ત થવું. ૬.

જે દર્દી થાય ને તેને તરત જ (તેનું મૂળ ખોળ્યા વગર) પ્રયત્ન કરી દબાવવામાં આવે તો તે દર્દી તે વેળા તો દબાઈ જાય છે. પણ પાછું તે ફરીથી પણ ઉત્પન્ન થાય. માટે પ્રતિબંધો આવી પડે તો ધીમે ધીમે તેમનું નિવારણ કરવું. ૭.

ચિન્તા મોહના કારણરૂપ છે માટે તે નકામી કરવી નહિ. જેમ કોઈ પાત્ર કાણું હોય તો તેમાંથી જળ ચારે બાજુથી ઝરી જાય છે, તેમ ગૃહસ્થાશ્રમીનું આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે તો પણ તેને ખબર પડતી નથી માટે જે ભક્તે પોતાના ચિન્તાને ભગવદ્ગરણમાં સ્થાપવું હોય તો પોતે ચતુર હોય તો ક્ષણ માત્ર પણ વિલંબ ન કરવો. ૮, ૯.

શરીર પ્રાકૃત છે. તેને સર્વથા અનિત્ય માનવામાં આવ્યું છે. એની સાથે સંબંધ અવિદ્યાથી થયો છે. અહંતા-મમતાત્મક સંસાર તેનાથી જ ઉત્પન્ન થયેલો છે. એટલે તેનાથી થયેલો સંબંધ પણ ખોટો માન્યો છે. ૧૦, ૧૧.

ઉત્તમ વૈષ્ણવો એવા સંબંધથી થયેલા દુઃખને કશા પણ લેખામાં ગણતા નથી. તેઓ (અહંતામમતાત્મક પ્રતિબંધની નિવૃત્તિ માટે હરિને શરણે જાય છે. ૧૨.

પ્રભુ ભકતનું દુઃખ સહન કરી શકતા નથી. તે તેવા પ્રતિબંધને તે જ સમયે દૂર કરે છે. શ્રીમહાપ્રભુજીએ વચનામૃત કર્યું છે કે આપણાથી કરું જ ન બને ત્યાં પ્રભુ અમણા રક્ષક છે. ૧૩.

આપણે પ્રતિબંધની નિવૃત્તિ અર્થે યથાશક્તિ ઉપાય કરવો. જો (સ્ત્રીપુત્રાદિક) પ્રતિકૂળ હોય તો તેમનો ત્યાગ કરવો એવું શ્રીમહાપ્રભુજી નિબંધમાં કહે છે. ૧૪.

પોતાની અશક્તિમાં સર્વથા હારિ જ આપણા રક્ષક છે. પ્રભુ પોતાના ભકતની ચિંતા કરે છે ને કરશે. ૧૫.

જેમ આપણે માથે પિતા બિરાજે છે, તેમ શ્રીકાકોરજી પણ આપણે માથે બિરાજે છે, તો પછી આપણે ચિંતા શા માટે કરવી. ? પ્રભુ કૃપાપૂર્ણ છે. તે પોતાના આશ્રિત એવકને કદિયે ત્યજી દેશે નહિ. ૧૬.

જેમણે શ્રીઆચાર્યજીનો દઢ આશ્રય કરેલો છે તેમને લેશમાત્ર પણ ચિંતા કરવાને કારણ નથી. જેઓ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના ચરણકમલના આશ્રિત છે તેમણે કૃષ્ણસેવા વિના અન્ય ચિન્તા કરવી ઘટે નહિ. ચિંતા કરવી તો તે કેવળ નિવેદનના અનુસંધાન પરત્વે કરવી. ૧૭, ૧૮..

શ્રીઆચાર્યજી ‘નવરત્નમાં’ કહે છે કે હારિ લોકવેદમાં સ્વસ્થતા કરશે નહિ. જેઓ પ્રભુમાં સ્થિતિ કરી રહેલા છે તેમણે ઉપરોક્ત વચનામૃત યાદ કરી ચિંતાને જલદી ત્યાગવી ૧૯.

સપ્તત્રિંશતમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

ન શુદ્ધભાવો નૈવાઽસ્તિ સર્વભાવો ન દીનતા ।
નાઽઽજ્ઞાપરત્વં ન વિશ્વાસો ન ચાઽસ્તિ પરમાદરઃ ॥૧॥

ન સત્સંગો નૈવ સેવા ન નિવેદનસંસ્મૃતિઃ ।
નાઽઽશ્રયો નં વિવેકો હિ ધૈર્યં ન શરણસ્થિતિઃ ॥૨॥

ન માહાત્મ્યપરિસ્ફૂર્તિઃ સ્નેહસ્તુ ન હિ કુત્રચિત્ ।
આસક્તિવ્યસનાદીનાં કથાઽપિ સ્વલુ લુર્લભા ॥ ૩ ॥

મક્તિમાર્ગપ્રવેશો ન ધર્મમાર્ગે ન ચ સ્થિતિઃ ।
દેશાદિશુદ્ધભાવો ન કાલદોષાન્ન વૈદિકમ્ ॥ ૪ ॥

ન ચ વ્યાવૃત્તિરાહિત્યં વ્યાવૃત્તૌ ન હરૌ મનઃ ।
ન ત્યાગશ્ચાપિ સેવાર્થે સ્વતંત્રસ્ય તુ કા કથા ॥ ૫ ॥

ન કૃષ્ણવિરહસ્ફૂર્તિઃ સંયમો ન ચ વાગ્દશોઃ ।
નૌદાસીન્યમમકેષુ નાઽનાસક્તિર્ગુહાદિષુ ॥ ૬ ॥

નાઽહંકારાદિરાહિત્યં ન સ્વધર્મપરિગ્રહઃ ।
નાઽન્યધર્મનિવૃત્તિશ્ચ કિં કરિષ્યતિ મત્પ્રભુઃ ॥ ૭ ॥

મયિ દોષનિધાને તુ સર્વસદ્ગુણવર્જિતે ।
નિઃસાધનત્વમેવં હિ સ્વસ્ય નિત્યં વિભાવયેત્ ॥ ૮ ॥

इति श्रीहरिदासविरचितं सप्तत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૭મું

શુદ્ધભાવ નથી, સર્વાત્મભાવ નથી, દીનતા નથી, શ્રીમહાપ્રભુજીની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તત્પરતા નથી, વિશ્વાસ નથી, પ્રભુમાં પરમ આદર નથી; સત્સંગ નથી, સેવા નથી, નિવેદનની સ્મૃતિ નથી, આશ્રય નથી, વિવેક નથી, ધૈર્ય નથી, શરણુસ્થિતિ નથી; ૧, ૨.

હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણના માહાત્મ્યની સ્ફૂર્તિ નથી, કોઈ ઠેકાણે સ્નેહ નથી, આસક્તિ ને વ્યસનાદિકની વાત તો દુર્લભ છે; ભક્તિમાર્ગમાં પ્રવેશ નથી, વળી ધર્મમાર્ગમાં પણ સ્થિતિ નથી, દેશાદિ પણ શુદ્ધ ભાવવાળાં નથી, કાલદોષથી વૈદિકધર્મ પણ નથી; ૩, ૪.

વ્યાવૃત્તિ વગર ચાલતું નથી, વ્યાવૃત્તિ કરતાં હરિમાં મન લાગતું નથી, વળી સેવા અર્થે ત્યાગ પણ નથી, તો પછી મનને પોતાને વશ કરી સ્વતંત્ર થવાની તો વાત જ શી ? ૫.

શ્રીકૃષ્ણના વિરહની સ્ફૂર્તિ નથી, વાણી ને મનનો સંયમ નથી, અલકતોમાં ઉઠાસીત વૃત્તિ નથી, ગૃહાદિકમાં અનાસક્તિ નથી; ૬.

અહંકારાદિકનો અભાવ નથી, સ્વધર્મનો પરિગૃહ નથી, વળી અન્ય ધર્મની નિવૃત્તિ નથી; આવી રીતે હું દોષોના ભંડારરૂપ છું અને સર્વ સદ્ગુણોથી રહિત છું, તો પછી મારા પ્રભુ મારી શી ગતિ કરશે ?

જીવે નિત્ય આ પ્રમાણે નિઃસાધનપણાની ભાવના કરવી.
૭, ૮,

अष्टत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

कृष्णे रसात्मके नित्यं गोपिकामण्डलस्थिते ।
यमुनापुलिनांतस्थवृन्दावनविराजिते ॥ १ ॥
नित्यगानरसाविष्टे विशिष्टेऽक्षरतः क्षरात् ।
भावैकगम्ये सर्वत्र प्रसिद्धे पुरुषोत्तमे ॥ २ ॥
यस्यावतारः पुरुष आद्यो ब्रह्मांडविग्रहः ।
तस्यांशा एव ये भूमौ मत्स्याद्या इति बुध्यताम् ॥ ३ ॥
अक्षरं धाम वैकुण्ठं व्यापिवैकुण्ठसंज्ञकम् ।
ब्रह्मानंदस्तत्र लक्ष्मीः पूर्णानंदो हरिः स्वयम् ॥ ४ ॥
रमावैकुण्ठवासी तु विभूतिर्यस्य वैष्णवी ।
रमा तु पालिका तत्र शक्तिरित्यवगम्यताम् ॥ ५ ॥
मूलभूतस्यावतारे मूर्तिव्यूहोऽभिधीयते ।
प्रबुद्धो वासुदेवश्चानिरुद्धोऽनंत एव च ॥ ६ ॥
व्यूहं विरच्य यस्तत्र स्थाप्यते प्राप्यते न सः ।
तथैतैरावृतः कृष्णो नावतारेऽवगम्यते ॥ ७ ॥
अत एव जना भ्रान्ताः प्राकृतं तं वदन्ति हि ।
अंशकार्थं मूलरूपे कल्पयंत्यज्ञतां गताः ॥ ८ ॥
कृष्णस्तु केवलं लीलां करोति रसरूपिणीम् ।
भूभारहरणं चक्रे कलाभ्यामेव सर्वथा ॥ ९ ॥

परमानंददानं तु स्वरूपेणेति निश्चयः ।
ब्रजस्थ एव सततं पुरस्थो वा कृपापरः ॥ १० ॥
तत्रापि रूपभेदेन क्रीडति स्म तथा रसः ।
धर्ममात्रं स्वमर्यादारहितं केवलं ब्रजे ॥ ११ ॥
सर्वधर्मविशिष्टं तु समर्यादं पुरे मतम् ।
उच्छृंखला तु या लीला केवलेन ब्रजे कृता ॥ १२ ॥
परमानंदरूपा सा बाललीलादिभेदतः ।
सर्वत्र रसलीलात्वं गूढभावेन वर्णितम् ॥ १३ ॥
कारुण्यतया कृष्णे वयो न हि नियामकम् ।
एतादृशे मूलरूपे मूललीलासमन्विते ॥ १४ ॥
चित्तं निरंतरं स्थाप्यं सैव सेवा स्वमार्गणा ।
तत्सिद्ध्यर्थं शरीरेण वित्तेनापि विधीयताम् ॥ १५ ॥
निवेदनानुसंधानं विधेयं तादृशैः सह ।
सत्संग-एव कर्तव्यो विश्वासः स्थाप्यतां दृढः ॥ १६ ॥
कृष्ण कृपापराधीनो दीनानामनुपेक्षकः ।
स्वकीयानामनन्यभावात्करिष्यत्यन्नं स्वतः ॥ १७ ॥
धर्ममार्गप्रवृत्तिस्तु चित्तशुद्ध्या यथा हरौ ।
मतिः स्यान्नैव पाषण्डे तदर्थं सर्वथेष्ट्यते ॥ १८ ॥
मार्गप्रवर्तकाचार्यचरणेषु निरंतरम् ।
विश्वासः सुदृढः कार्यस्ततः सर्वं फलिष्यति ॥ १९ ॥
विशेषो गोवर्धनदासपत्राज्ज्ञेयः किमधिकम् ॥
इति श्रीहरिदासविरचितं अष्टत्रिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૮મું.

કૃષ્ણ કેવા છે? કૃષ્ણ રસાત્મક છે, ગોપિકાઓના મંડળની મધ્યે નિત્ય સ્થિતિ, કરી રહેલા છે, યસુનાળના તટ પાસે આવેલા વૃંદાવનમાં બિરાજી રહ્યા છે, નિત્ય ગાન-રસમાં આવિષ્ટ રહે છે, ક્ષર ને અક્ષર બ્રહ્મથી વિશિષ્ટ છે, ભાવથી જ અનુભવી શકાય તેવા છે, અને સર્વત્ર પુરુષોત્તમ સ્વરૂપ છે. તેમનો આદ્ય અવતાર બ્રહ્માંડરૂપ પુરુષ છે (જેને ત્રિરાટ પુરુષ કહેવામાં આવે છે.) મત્સ્થાદિ અવતારો આ પુરુષના અંશરૂપ છે એમ જાણવું. ૧, ૨, ૩.

અક્ષરધામ જ વૈકુંઠ કહેવાય છે. તે વ્યાપિ વૈકુંઠના નામથી પણ ઓળખાય છે. ત્યાં તે બ્રહ્માનંદરૂપે સ્થિતિ કરે છે ને લક્ષ્મીજી પણ ત્યાં જ બિરાજે છે. પરંતુ, હરિ આપ તો પૂર્ણાનંદ છે.

વળી રમા વૈકુંઠના વાસી એવા વિષ્ણુ વિભૂતિરૂપે બિરાજે છે. વૈષ્ણવી રમા (લક્ષ્મી) તેમાં પાલન કરનારી શક્તિરૂપે છે. ૪, ૫.

મૂળભૂત (શ્રીકૃષ્ણ)ના અવતારમાં અવતારરૂપ મૂર્તિ વ્યૂહ કહેવાય છે જે પ્રદ્યુમ્ન, વાસુદેવ અનિરુદ્ધ ને સંકર્ષણ-

રૂપે સ્થિતિ કરે છે. આ વ્યૂહને રચી પછી તેમાં જે સ્થાપન કરવામાં આવે છે તે પોતે નથી. આ પ્રમાણે આવૃત્ત થયેલા શ્રીકૃષ્ણ અવતારમાં ગમ્ય નથી ૬. ૭.

આથી જીવો બ્રાન્તિમાં પડી જાય છે, તેથી તેઓ શ્રીકૃષ્ણને પ્રાકૃત કહે છે અને તેથી અજ્ઞાનતાને પ્રાપ્ત થયેલા તેઓ અંશના કાર્યને ફળરૂપ કહ્યે છે. ૮.

શ્રીકૃષ્ણ તો કેવળ રસરૂપ લીલા કરે છે તેમણે પૃથ્વીના ભારનું હરણુ તો સર્વથા કલા વડે જ કર્યું છે. ૯.

પોતે તો નિત્ય વ્રજમાં બિરાજે છે તે જ સ્વરૂપ પરમાનંદનું દાન કરે છે. જે મથુરામાં બિરાજે છે તે કૃપા કરે ત્યારે ફળસ્વરૂપથી પરમાનંદનું દાન કરે છે તેમાં પણ રસરૂપ પ્રભુ તો રૂપભેદ કરીને કીડા કરે છે. પોતાની મર્યાદા સહિત કેવળ ધર્મી માત્ર રૂપ વ્રજમાં છે. ૧૦, ૧૧.

મથુરામાં તથા દ્વારકામાં જે સ્વરૂપ બિરાજે છે તે સર્વ ધર્મયુક્ત છે. જે લીલાઓ સ્વતંત્ર ને મર્યાદારહિત છે તે કેવળ વ્રજમાં કરવામાં આવેલી. તે લીલાઓ આલલીલા-દિક લેહેથી પરમાનંદરૂપ છે. સર્વત્ર ગૂઢ ભાવથી તેવી રસ-લીલાનું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે. ૧૨, ૧૩.

શ્રીકૃષ્ણમાં કામરૂપતાની દૃષ્ટિએ તેમની વય નિયામક નથી. એવા મૂળ લીલાયુક્ત કૃષ્ણના મૂળ સ્વરૂપમાં ચિત્તને

નિરંતર સ્થાયવું. આતું નામ જ આપણી માગીય સેવા.
તેવી સેવા સિદ્ધ કરવાને તતુજ તથા વિત્તજ સેવા કરવી.
૧૪, ૧૫.

તથા નિવેદનનું અતુસંધાન તાદશી ભગવદ્દીય સાથે
કરવું, સત્સંગ પણ કરવો ને દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો. ૧૬.

પોતાના કૃપાશુણે લીધે શ્રીકૃષ્ણ પરાધીન છે. તે
દીનજનોની ઉપેક્ષા કરતા નથી. પોતાના ભકતોના અનન્ય
ભાવને લીધે તે પોતે જ સ્વતઃ તેમની રક્ષા કરે છે. ૧૭.

ધર્મમાર્ગની પ્રવૃત્તિ તો ચિત્તશુદ્ધિ માટે છે, જેથી
હરિમાં ગતિ થાય ને પાપાંડમાં ગતિ ન રહે. ૧૮.

આ યુષ્ઠિમાર્ગના પ્રવર્તક શ્રીઆચાર્યજીના ચરણકમળમાં
અતિ દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો. વધુ તો ગોવર્ધનદાસના પત્રથી
જાણશો. વધારે શુ લખું? ૧૯.

एकोनचत्वारिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

सत्संगेन प्रभौ चित्तं स्थापनीयं निरंतरम् ।
पूर्वं श्रुतानामर्थानामनुसंधानमादरात् ॥१॥

भगवत्सेवनं सम्यग्विधेयमिति निश्चयः ।
वैष्णवादिसमाधानं कृष्णसेवैव सर्वथा ॥२॥

यतः प्रभौः प्रपत्तिर्हि वर्धते कार्यकारणात् ।
सेवयैव हि संतुष्टः सुखसेव्यः प्रभुर्भवेत् ॥३॥

दुराराध्यस्य सेवैव वशीकरणसाधनम् ।
कृष्णसेवां प्रकुर्वंतो भाग्यवंतो ज्ञाता मताः ॥४॥

तस्मान्मनः दृढं कृत्वा कृष्ण एव हि सेव्यताम् ।
अत्रत्यं वृत्तमखिलं वदित्यति विशेषतः ॥५॥

श्रीचिद्ग्लेशप्रभोर्दासः श्यामदाससहस्थितः ॥
तत्रत्यवृत्तांतोऽखिलो विविच्य लेख्यः किमधिकम् ॥६॥

इति श्रीहरिरायजीविरचितमेकोनचत्वारिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

શિક્ષાપત્ર ૩૯મું.

ચિત્તને નિરંતર સત્સંગ દ્વારા પ્રભુમાં સ્થિર કરવું અને પૂર્વે સાંભળેલા અર્થનું આદરપૂર્વક અનુસંધાન કરવું. ૧.

ભગવાનની સેવા સારી પેઠે ને સુંદર રીતે કરવાનો નિશ્ચય રાખવો, વૈષ્ણવાદિકનું સમાધાન કરવું એ જ સર્વથા કૃષ્ણ સેવા છે. ૨.

કારણ કાર્યકારણભાવથી પ્રભુમાં પ્રપત્તિ વધે છે. માત્ર સેવાથી જ પ્રભુ સંતુષ્ટ થાય છે ને સુખસેવ્ય થાય છે. ૩.

પ્રભુ દુરાધ્ય છે. સેવા એ જ શ્રીકૃષ્ણને વશ કરવાનું સાધન છે. જેઓ તેની સેવા કરે છે તેઓ જ ભાગ્યવાન છે. ૪.

માટે મનને દૃઢ કરી શ્રીકૃષ્ણની સેવા કરવી.

અહીંનો તમામ વૃત્તાંત શ્યામદાસની સંગે રહેલા એવા શ્રીવિકૃલરાયજીનો દાસ વિશેષતાથી કહેશે. ત્યાંના સર્વ વૃત્તાંત વિસ્તારથી લખશે. વિશેષ શું લખું? ૫, ૬.

ચત્વારિંશત્તમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

પત્રદ્વારા પ્રકરવૈ સ્વદુઃખવિનિવેદનમ્ ।

મહત્તરાણ્યે ચલિતે દૂરગેષુ ભવત્સુ ચ ॥૧॥

જાનામિ નિજમાર્ગસ્ય ધર્મે કિંચિત્કૃપાવલાત્ ।

તદસિદ્ધિજહત્કલેશં કો મે દૂરોઽકિરિષ્યતિ ॥૨॥

પ્રાયઃ પાષણ્ડિમુખ્યોઽહં હરિણા હૃદિ ચિત્તિતઃ ।

કૃપાલુરપ્યુપેક્ષાં મે કુરુતે દીનવત્સલઃ ॥૩॥

ઉપેક્ષિતશ્ચેદ્દરિણા સ્વજનૈરપ્યુપેક્ષ્યતે ।

અતઃ કં યામિ શરણં વનસ્થ જ્વ વિસ્મૃતઃ ॥૪॥

પ્રભોરપિ ન મૈ દોષો ગુણલેશોઽપિ નો મયિ ॥

વિસ્મૃત્ય દોષનિચયં યં મૃત્તીયાદુષ્ણગ્રહઃ ॥૫॥

યથા નિશ્વાસરહિતં કિં કરોતિ સુભેષજન્મ ॥

તથા વિગતભાવં માં કથાસેવાદિકં પુનઃ ॥૬॥

પ્રાયઃ કથૈવ નૈવાસ્તિ યતસ્તિષ્ઠતિ નો હૃદિ ।

ન વાનુભવં કુરુતે નિજં ત્યાગાભિધં મયિ ॥૭॥

સેવા તુ પ્રતિવદ્ધા મે ભોગોદ્દેગાદિવાધકૈઃ ॥

મેહવિતાદિકાસક્ત્યા કથં સા માનસી ભવેત્ ॥૮॥

તાતપાદેષુ યાતેષુ દુર્ભગસ્ય પરોક્ષતામ્ ॥

સત્સુ સર્વેષુ યાતેષુ દર્શોર્દૂરમહં સ્થિતઃ ॥૯॥

श्रीभागवतचिंता तु न विना संगतेः सताम् ॥
 मनसोऽत्यंतविक्षेपाच्च वा शरणभावनम् ॥१०॥
 वार्तान्तरकृतिप्रेम्णा नाष्टाक्षरमनोजपः ॥
 महत्त्वमत्या लोकानां प्रपत्या दैन्यनाशनम् ॥११॥
 निवेदनानुत्तधानं सद्भिस्त्यक्तस्य मे कथम् ? ॥
 केवलं शरणं सर्वत्यागाभावाच्च दुर्लभम् ॥१२॥
 चांचल्याच्चेतसः कुत्र ददः कृष्णपदाश्रयः ॥
 विवेकधैर्यं तद्वेत्तु सूर्वाधीशस्य मे कथम् ॥१३॥
 भावा यदनुभावेन भवेन्निष्कासितस्ततः ॥
 क्व ता व्रजभुवः कृष्णचरणान्बुरुहांकिताः ॥१४॥
 क्व शैलः कृष्णदासाख्यः पुलिदीभावपोषकः ॥
 क्व ते यमुनोद्देशा लीलारसवितारकाः ॥१५॥
 क्व ते देगुरवा धैर्वा समाकृष्टा व्रजस्थिताः ॥
 व्रजनाथकरांभोजप्रोच्छिताः क्व गवां गणाः ॥१६॥
 अनंतलीलाभारास्ते द्रुमाः क्व विपिनस्थिताः ॥
 वेणुनादपरा वृक्षभुजारूढः क्व पक्षिणः ॥१७॥
 व्रजस्त्रीचरणांभोजरेणवः क्व व्रजस्थिताः ॥
 दधिनिर्भयनेत्रादाः क्व ते श्रवणमङ्गलाः ॥१८॥
 यमुनावालुकादेहसंबंधः क्व जलस्पृशिः ॥
 बहिर्मुखत्वसातत्ये तदीयत्वं मे कुतः ॥१९॥

परमानंददूरस्थे चित्रं किं तुःखसंततौ ॥
 पोषकाभावतो नैव ददः स्वाचार्यसंश्रयः ॥२०॥
 विषयाभिनिवेशेन प्रेक्षा न विशति प्रभौ ॥
 जातोऽस्मि सांप्रतं सर्वसाधनऽभाववानहम् ॥२१॥
 निःसाधनत्वं भावे तु विद्यमाने प्रयोजकम् ॥
 तदभावे केवलं मे दोषायैव न चान्यथा ॥२२॥
 शरीरेणाप्यशक्तस्य क्रिया का क्वऽत्र सेत्स्यति ॥
 यथांधो बधीरो मूको विहस्तः पंगुहन्मनाः ॥२३॥
 अकामः कामविक्षिप्तो हरिणोपेक्षितोऽधुना ॥
 विमृशामि सदा स्वांते का गतिर्मे भविष्यति ॥२४॥
 विरक्तवेषिणास्माकमधिकारकृता पुनः ॥
 कृतं युवतिवश्येन कार्यमेकमनीहशम् ॥२५॥
 कस्याश्चित्त्सरतिग्रामे विधवायाश्च संगमात् ॥
 दुष्टेन स्थापितो गर्भः पातितश्च तथोपधात् ॥२६॥
 मरणं चोभयोर्मध्ये कस्यचित्त्स्यान्न संशयः ॥
 यत्नेन प्रेमजिन्नाम्ना मदापत्तिर्निवारिता ॥२७॥
 विश्वासः कस्य कर्तव्य इति खिन्नं मनो मम ॥
 गृहकार्यं न चलति मनुष्याणामभावतः ॥२८॥
 अंतःस्निग्धोऽस्मि कार्ये तु महोषानुस्मृतेः सदा ॥
 प्रायशः प्रेमजिन्नाम्ना वर्ततेऽसौ विरक्तवत् ॥२९॥

ચલિતું ચતતે તસ્માલ્લેખ્યા બહુસમાહૃતિઃ ॥

ક્ષાંતોઽપરાધઃ સર્વોઽપિ મૃષા ક્રોધવશસ્તતઃ ॥૩૦॥

ઈદાનીં તુ કૃપાપૂર્વવદસ્તીતિ ભયોઽજિજ્ઞતૈઃ ॥

ભવદ્વિઃ સર્વથા લેખ્યઃ પત્રં સર્વેઃ પૃથક્ પૃથક્ ॥

[ઈદાનીં તુ (કૃતા) પૂર્વમનોવૃત્તિસ્તુ સર્વથા ।

તસ્માદ્ ભયોઽજિજ્ઞતૈઃ સર્વેઃ પત્રં લેખ્યં પૃથક્ પૃથક્ ॥૩૧॥]

અતિપ્રશંસયા ચિત્તં યથા તસ્ય સ્થિરં ભવેત્ ॥

મુખરોઽપિ સમીચીનો મુખ્યદોષવિવર્જિતઃ ॥૩૨॥

વૈચલ્લેન ગૃહેઽસ્માકં વિશેષપરિતોષણાત્ ।

ભવત્સંઘાત્કંદુકવત્પતિતઃ પુનરુત્થિતઃ ॥૩૩॥

વિશેષઃ પ્રેમજિત્પત્રાદ્ બોધ્યઃ ॥

ઈતિ શ્રીહરિચરિતપ્રચિત ચત્વારિશત્તમં શિક્ષાપત્રમ્ ।

શિક્ષાપત્ર ૪૦ મું.

મહત્તર નામનો વૈષ્ણવ આલેખ ગયો છે. તમે પણ
હર છો. તેથી પત્રદ્વારા મારું દુઃખ જણાવવાનો પ્રયત્ન કરે
છું. ૧.

પ્રભુકૃપાથી આપણા માર્ગનો ધર્મ શો છે એ હું
બાણું છું પણ તેની અસિદ્ધિને લીધે મારા હૃદયમાં કલેશ
ઉત્પન્ન થયો છે તેને કોણ હર કરશે. ? ૨.

અહુધા પાખંડીઓમાં હું મુખ્ય છું. હરિએ જ એવું
વિચાર્યું હશે. તેથી જ તે કૃપાળુ ને દીનબન્ધુ મારી ઉપેક્ષા
કરે છે. ૩.

હરિએ ઉપેક્ષા કરી એટલે વૈષ્ણવોએ પણ ઉપેક્ષા
કરી. વનમાં ત્યજાયેલો હું હવે કોને શરણે જઈ ? ૪.

ખરે, એમાં પ્રભુનો દોષ નથી. મારામાં જ લેશમાત્ર
ગુણ નથી. પરંતુ પ્રભુ તો ગુણગ્રાહી છે. તે દોષોના સમૂહને
વિસરી કેવળ ગુણોને જ ગૃહણ કરે છે. ૫.

જેનો શ્વાસ જતો રહ્યો હોય તેને ઔષધિ પણ શું
કરે ? તેમ મારામાંથી ભાવ જતો રહ્યો હોય તો પછી કથા-
સેવાદિ પણ શું કરે ? ૬.

અરે, એવી કથા પણ થતી નથી, કે જેમાં હૃદય ઠરે. વળી સંન્યાસ નિર્ણયમાં ત્યાગ કહ્યો છે તે પણ કરાતો નથી. ૭.

ભોગ ને ઉદ્દેગાદિ પ્રતિબંધોથી સેવા તો બંધ થઈ ગઈ છે. ગૃહધનાદિકમાં આસક્તિ હોય તો પછી માનસી પણ શી રીતે સિદ્ધ થાય? ૮.

મારા જેવા દુર્ભાગ્યશાળીથી પિતા પણ પરોક્ષ થયા છે; સર્વ સત્પુરુષો પણ દૂર ગયા છે ને હું તેમની દષ્ટિથી દૂર પડ્યો છું ૯.

સત્પુરુષોના સંગ વિના શ્રીભાગવતનો વિચાર પણ થતો નથી. મનમાં અત્યંત વિક્ષેપ રહે છે તેથી શરણુભાવના પણ થતી નથી. ૧૦.

બીજી વાર્તાઓ કહેવામાં પ્રેમ છે. તેથી મનનપૂર્વક અષ્ટાક્ષરનો જપ પણ થતો નથી. લોકો મને મોટો માની મારી પ્રત્યે શરણુભાવ સેવે છે, તેથી દીનતાનો નાશ થાય છે. ૧૧.

સત્પુરુષોએ મારો ત્યાગ કર્યો છે, એવો જે હું તેને નિવેદનનું અનુસંધાન કર્યાથી થાય? મારામાં સર્વત્યાગ પણ નથી, કેવળ શરણુ પણ દુર્લભ છે. ૧૨.

ચિત્ત ચંચળ રહે છે તો પછી શ્રીકૃષ્ણના ચરણારવિન્દનો આશ્રય પણ કયાં? વિવેક ને ધૈર્ય જે આશ્રયના કારણુ રૂપ છે તે પણ મારા જેવા મૂળાધીશમાં કયાંથી હોય? ૧૩.

જેના અનુભાવથી ભાવ ઉત્પન્ન થાય એવા વ્રજદેશથી હું નીકળ્યો છું તો હવે શ્રીકૃષ્ણના ચરણારવિન્દના ચિન્હવાળી વ્રજભૂમિ કયાં? ૧૪.

પુલિન્દીજીના ભાવનું પોષણ કરનાર હરિદાસ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ ગિરિરાજજી કયાં? અને લીલારસનો વિસ્તાર કરનાર શ્રીયમુનાજીથી ઉત્તમ થયેલો દેશ કયાં? ૧૫.

જેણે વ્રજમાં રહેલા વ્રજભક્તોનું આકર્ષણ કર્યું તે વેણુરવ કયાં છે? અને શ્રીકૃષ્ણે શ્રીહસ્તકમળ વડે પોંછેલી એવી ગાયોનો સમૂહ કયાં છે? ૧૬.

વૃંદાવનમાં સ્થિતિ કરી રહેલાં ને અનંત લીલાઓના આધારરૂપ તથા અનંદ લીલારૂપ મધુધારાને વહેવરાવતાં વૃક્ષો કયાં? વળી આ વૃક્ષોની શાખા પર ગેઠલાં અને વેણુનાદ સુણવામાં તત્પર એવાં મુનિરૂપ પક્ષીઓ કયાં? ૧૭.

વ્રજમાં રહેતી વ્રજસ્ત્રીઓના ચરણકમળની રેણુ કયાં? કાનને મંગલરૂપ એવો દધિમંથનનો નાદ કયાં? ૧૮.

શ્રીયમુનાજીની વાલુકા સાથે દેહનો સંબંધ કયાં?

શ્રીયમુનાજીના જલનો સ્પર્શ કયાં? જો મારામાં નિરંતર અહિમ્મતાનો ભાવ હોય તો પછી તદ્દીયત્વ કયાંથી હોય? ૧૯

પરમાનંદથી (શ્રીઠાકોરજીથી) દૂર રહેનારામાં દુઃખની પરંપરા ચાલે તેમાં નવાઈ શું? ભાવનું પોષણ કરનારના અભાવથી આપણા આચાર્યનો દઢ આશ્રય નથી. ૨૦.

વિષયમાં અભિનિવેશ થવાથી જ્ઞાનદષ્ટિ પ્રભુમાં પ્રવેશ કરતી નથી: આમ હું હવે સર્વ સાધનોના અભાવવાળો થયો છું. ૨૧.

જો ભાવ વિદ્યમાન હોય તો તો નિઃસાધનપણુ પ્રયોજક અને. પરંતુ, ભાવનો અભાવ થાય તો મારું નિઃસાધનપણુ કેવળ દોષરૂપ અને છે, અન્યથા નહિ રર.

આંધળો હોય, બહેરો હોય, મૂંગો હોય, હાથ વિનાનો હોય, પાંજળો હોય, આવરો હોય, તેમ જ શરીરે અશક્ત હોય તો તેનું અહીં કયું કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકે? ૨૩

હું ભગવદ્ધર્મની કામના વગરનો છું, લૌકિક કામથી વિક્ષિપ્ત છું, વળી હરિએ પણ હમણાં ઉપેક્ષા કરી છે તેથી હું મારા મનમાં હમેશાં વિચાર કરું છું કે મારી શી ગતિ થશે? ૨૪.

વળી કોઈએક વિરક્ત વેષધારી જે અમારું અધિકારી પાણું કરતો હતો તેણે સ્ત્રી-વશ બનીને એક અનિચ્છનીય

(નિંદ્ર) કાર્ય કર્યું. તે દુષ્ટે સૂરતમાં કોઈક વિધવાની સોળ-તથી (તેનામાં) ગર્ભ સ્થાપન કરાવ્યો અને ઓષધિથી તે ગર્ભનો પાત કર્યો. (હવે) તે બંનેમાંથી કોઈકનું મૃત્યુ થાત એમાં સંશય નથી. (આ બાબતમાં) પ્રેમજી નામના (વૈષ્ણવે) પ્રયત્ન પૂર્વક મારી આપત્તિ ટાળી છે. ૨૫, ૨૬, ૨૭.

કોનો વિશ્વાસ કરવો એ બાબતમાં મારું ચિત્ત બહુ ખેદ પામે છે. વળી મનુષ્યોનો અભાવ હોવાથી ઘરનું કામ પણ શી રીતે ચાલે? ૨૮.

પ્રેમજી નામનો વૈષ્ણવ ભીતર સ્નેહયુક્ત છે. પણ મારા દોષની સ્મૃતિથી તે ઘણું ખડું વિરક્તની પેઠે રહે છે. ૨૯.

(વૈષ્ણવના) સર્વે અપરાધ સહન કરાય છતાં પણ મિથ્યા કોધને વશ થઈને તે જતા રહેવાનો યત્ન કરે છે. માટે ઘણું ઘણું કરીને તેમના મનનું સમાધાન કરજો. ૩૦.

હવે તો પહેલાંની પેઠે કૃપા છે. તેથી તમારે સર્વે નિર્ભય થઈ જુદા જુદા પત્રો લખવા. ૩૧.

તેનું ચિત્ત સ્થિર થાય તે પ્રમાણે અતિ પ્રશંસા કરીને પત્ર લખજો. તે જો કે અહુજોલો છે પણ મુખ્ય દોષોથી રહિત છે તેથી સારો છે. ૩૨.

તમારા સંગથી આપણા ઘરમાં વૈદ્યકનું વિશેષ સુખ છે તેથી ઠડાની પેઠે પડયો છતાં ફરીથી પાછો ઉડ્યો છે. વિશેષ હકીકત પ્રેમજીના પત્રથી જાણજો. ૩૩.

एकचत्वारिंशत्तमं शिक्षापत्रम् ।

लौकिकं सकलं कार्यं प्रभुसेवोपयोजनात् ॥
 परं सर्वत्र पूर्वं हि प्रभुश्चित्यो न लौकिकम् ॥१॥
 न रोचते हरेः स्वानां लौकिकासक्तियुद्धमनः ।
 तदोपेक्षावशात्तस्य न सिद्ध्यत्यपि लौकिकम् ॥२॥
 शुद्धभावः प्रभौ स्थाप्यो न चातुर्यं प्रयोजकम् ॥
 अंतर्यामी समस्तानां भावं जानाति मानसम् ॥३॥
 शुद्धभावे तदीयं तु लौकिकं साधयेत्स्वयम् ।
 तत्साधितमविद्वेन सर्वं सिद्ध्यति नान्यथा ॥४॥
 आवश्यको हि कर्तव्यस्तदीयैर्लौकिके व्ययः ॥
 अनासक्तौ लौकिकं तु वर्धते न च बाधते ॥५॥
 अन्यथा वृद्धमप्येतद्बाधते तदुपेक्षया ।
 कृष्णसेवैकविषये मुख्यं चेतो विधीयताम् ।
 अन्यतदुपयोगित्वात्क्रियतां न तु मुख्यतः ॥६॥७॥
 सेवैव साधनं सेवा फलमैहिकमत्र सा ।
 सेवा लौकिकदेहनं संभवेत्पारलौकिकम् ॥८॥
 तदर्थमेव कर्तव्यः सत्संगो भाववर्धकः ॥
 अनिधनो वह्निरिव भावः शाम्येतु लौकिकात् ॥९॥

आर्तिरेव सदा स्थाप्या हरिसंदर्शनादिषु ।
 स्वास्थ्यं तु लौकिके नैव ददाति करुणानिधिः ॥ १० ॥
 तदीयानां स्वतश्चित्तां कुरुते पितृवद्भरिः ।
 पुनश्चित्तांप्रकुर्वाणा मूर्खा एव न संशयः ॥ ११ ॥
 तस्मादाचार्यदासैस्तु मच्छिक्षायां सदा स्थितैः ।
 सेव्यः प्रभुस्ततो भद्रमखिलं भावि सर्वथा ॥ १२ ॥
 इति श्रीहरिरायजीविरचितमेकचत्वारिंशत्तमं शिक्षापत्रं संपूर्णम् ।

શિક્ષાપત્ર ૪૧ મું.

સર્વ લૌકિક કાર્ય પ્રભુસેવામાં ઉપયોગી હોય તે પ્રમાણે કરવું. સર્વ ઠેકાણે સર્વ કામમાં પ્રથમ પ્રભુનો જ વિચાર કરવો; લૌકિક ચિંતન કરવું યોગ્ય નથી. ૧.

જેઓ પ્રભુના જીવો છે તેમનું ચિત્ત લૌકિકમાં આસક્ત થાય એ ભગવાનને ગમતું નથી માટે પ્રભુ તેની ઉપેક્ષા કરે છે તેથી તેનું લૌકિક પંથુ સિદ્ધ થતું નથી. ૨.

પ્રભુમાં શુદ્ધભાવ સ્થાપન કરવો જોઈએ, તેમાં ચતુરાઈને અવકાશ નથી. પ્રભુ સર્વ જીવોના અન્તાર્યામી છે—તે મનમાં રહેલા ભાવને જાણે છે. ૩.

જો શુદ્ધભાવ હોય તો પ્રભુ તેનું લૌકિક પંથુ પોતે જ સિદ્ધ કરે છે. પ્રભુ જે કાંઈ સિદ્ધ કરે તે વિઘ્ન વિના પાર પડે છે; અન્યથા થતું નથી. ૪.

તદ્વીયોએ લૌકિકમાં જેટલું આવશ્યક હોય તેટલું જ વ્યય કરવું. આસક્તિ ન હોય તો પંથુ લૌકિક તો વધે જાય તેમ છતાં તે બાધા કરે નહિ. ૫.

જો ઉપર પ્રમાણે ન કરે તો વધી ગયેલું લૌકિક પંથુ પ્રભુની ઉપેક્ષાથી બાધા કરે છે. માટે ચિત્તને શ્રીકૃષ્ણની

સેવારૂપ વિષયમાં સ્થાપન કરવું; બીજું જે કાંઈ કરવું તે સેવાના ઉપયોગીપણાની દૃષ્ટિથી કરવું, મુખ્યતાથી ન કરવું. ૬, ૭.

સેવા જ સાધન છે. અહીં સેવા થાય એ ઐહિક ફળ છે. જે અલૌકિક દેહ વડે થાય એ પારલૌકિક ફળરૂપ છે. અને તે માટે જ ભાવ-વર્ધક એવો સત્સંગ કરવો. કેમ કે જેમ ઇંધન [અગ્નિ] વિનાનો અગ્નિ શાંત થઈ જાય છે તેમ લૌકિકોના સંગથી ભાવ શાંત થઈ જાય છે. ૮, ૯.

હરિનાં સુંદર દર્શનાદિકમાં હમેશાં આર્તિ સ્થાપન કરવી. કૃષ્ણના સાગરરૂપ પ્રભુ લૌકિકમાં સ્વાસ્થ્ય નહિ કરે. ૧૦.

પિતાની પેઠે હરિ પોતાના ભક્તોની ચિંતા પોતાની બંતે કરે છે. તેમ છતાં જો કોઈ ચિંતા કરે તો તે મૂર્ખ જ કહેવાય એમાં સંશય નથી. ૧૧.

માટે જેઓ શ્રીમહાપ્રભુજીને શરણે આવી તેઓશ્રીના હાસ થયા છે તેમણે તો આ મારી શિક્ષા પ્રમાણે સદાચે રહેવું. એવા વેળાઓએ તો પ્રભુની સેવા કરવી, જેથી સર્વથા સર્વ કાંઈ સિદ્ધ થાય ૧૨.